

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN SOSYAL
POLİTİKALAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
VE AVRUPA BİRLİĞİ SOSYAL
POLİTİKASI**

NESRİN ÖZPIRANGA

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. AYTÜL ÇOLAK

EDİRNE 2013

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESRİN ÖZPIRANGA tarafından hazırlanan KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN SOSYAL POLİTİKALAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE AVRUPA BİRLİĞİ SOSYAL POLİTİKASI Konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, 15-16 maddeleri uyarınca 12.09.2013 Perşembe günün saat 12.00'de yapılmış olup, tezin Kabul Edilmesine.....

OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir*.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç.Dr. Ayhan GENOGLER	Kabul Edilmesine	
Yrd.Doç.Dr. Ayşe GÖLAK (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Yrd.Doç.Dr. Sibel KAVUNCU	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekmektedir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10018812
Yazar Adı / Soyadı	NESRİN ÖZPIRANGA
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 42721075660
Telefon	5423212704
E-Posta	nesrinozp@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Küreselleşme Sürecinin Sosyal Politikalar Üzerindeki Etkileri ve Avrupa Birliği Sosyal Politikası
Tezin Tercümesi	Effects of the Globalization Process on Social Policies and The Social Policy of the European Union
Konu	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	167
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. AYTÜL ÇOLAK 23611485998
Dizin Terimleri	Avrupa Birliği=European Union ; Sosyal politika=Social policy ; Küreselleşme=Globalization
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 20.10.2016 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

20.10.2013

İmza:.....

Tezin Adı: Küreselleşme Sürecinin Sosyal Politikalar Üzerindeki Etkileri ve Avrupa Birliği Sosyal Politikası.

Hazırlayan: Nesrin ÖZPIRANGA

ÖZET

Sosyal Politika toplum bilimini ve ekonomi bilimini birbirlerine yakınlıktır ve toplumsal gerçeğin ekonomik yanını, bu gerçeğin bütünü içinde inceleyen bir bilim dalıdır.

Sosyal Politikanın tanımı genellikle iki şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda sosyal politika, çalışan ve işveren sınıflarının ilişkileri esas almaktadır. Dar anlamdaki sosyal politikaların temel amacı, emek-sermaye çatışmasının azaltılmaya çalışılmasıdır. Geniş anlamdaki Sosyal Politika ise sadece işçi-işveren arasındaki ilişkileri değil, tüm sosyal gruplar arasındaki ilişkileri kendisine konu edinmesi ve uzlaşmacı çözüm yolları bulması şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak Sosyal Politikaların uygulamalarında dünya ülkelerinin farklı sosyo-kültürel değerlere sahip olmalarından ötürü farklılıklar söz konusudur.

Dünyayı yeniden yapılandıran değişime küreselleşme süreci denilmektedir. Bu süreç önceki dönemlerde yaratılmış, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, çevre ülkeler ayrımını ortadan kaldıran bir yapı haline gelmiştir. Küresel değişim, emeğin işbölümünü, kaynakların üretimini, tüketimini ülke dünya ölçeğinde değiştirmesi coğrafi anlamda iktisadi faaliyetlerin yeniden yapılmasıyla gündeme gelmiştir.

Uluslararası düzeyde uyumlaştırılacak, sosyal politikalar, ulular arası piyasa da rekabet koşullarında eşitlik sağlamayı, barışın devamlılığına katkıda bulunmayı, sosyal adaleti gerçekleştirmeyi, ekonomik gelişme de sosyal ve insani amaçları dikkate almayı ve Uluslararası harekette öncülük etmeyi amaçlamaktadır. Fakat bu koruma önlemleri de ek bir maliyet getirmektedir.

Avrupa Topluluğu'nun ilk yıllarında sosyal politikalar oldukça geri planda kalmıştır. Nedeni ise Topluluğun kuruluş amacı ekonomi eksenidir. Ancak ilerleyen yıllarda gelişen Avrupa Birliği sosyal politikasında önemli olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Dolayısıyla bu önemli ilerlemelerin neticesinde insanların gerek iş gerek sosyal hayatlarında yaşam kalitesi yükseltilmiştir. Avrupa Birliği Sosyal Politikasının sınırlarının genişlemesi sonucu bu günkü Avrupa Birliği Politikası oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Küreselleşme, Avrupa Birliği

Name of Thesis: Effects of the Globalization Process on Social Policies and The Social Policy of the European Union.

Prepared by: Nesrin ÖZPIRANGA

ABSTRACT

Social Policy gets sociology and economics closer to each other and it is a science that studies the economical aspect of the social reality within the entirety of this reality.

The description of Social Policy is generally identified in two ways. In a narrow sense, social policy is based on the relationships of employee and employer classes. The main purpose of the social policy in narrow sense is to decrease the labor-capital conflict. The social policy in a broad sense, on the other hand, is described not only as employee-employer relationships but also as the fact that the relationships within all social groups is subject to social policy and it finds reconciliatory solutions. However, since the countries of the world have different socio-cultural values, the application of Social Policies has differences.

The change that reconstructs the world is called the globalization process. This process has been created in the previous periods and has become a structure that eliminates the difference between developed countries, developing countries and peripheral countries. Global change has been brought to agenda as it changed the division of labor, production and consumption of resources across the world and reconstruction of the economic activities in a geographical sense.

The social policies that will be adjusted on an international level aim to equalize the competition conditions on international market, contribute to the continuation of peace, achieve social justice, take social and humane objectives into consideration regarding economic development and pioneer the international movement. However, these protection measures require an additional cost.

During the first years of the European Union, social policies remained in the background. The reason why was that the purpose of the Union was the economical axis. Nevertheless, during the following years the developed European Union made important positives progress regarding its social policy. Therefore, as a result of this important progress, the living standards of people have been increased both in their working and social lives. As a result of the expanding boundaries of the Social Policy of the European Union, the current policy of the European Union has been constituted.

Keywords: Social Policy, Globalization, European Union

ÖNSÖZ

Küreselleşme, politik ve ekonomik etkilerin birleşmesinden doğan bir dizi karmaşık süreçlerden oluşmaktadır. Sosyal Politika da ekonomik olaylardan doğan insanlar arası ilişkileri toplumsal bütün içinde inceleyen bir bilim dalıdır.

Uluslararası düzeyde uyumlaştırılacak sosyal politikalar, Uluslararası piyasada rekabet koşullarında eşitlik sağlamayı, barışın devamlılığına katkıda bulunmayı, sosyal adaleti gerçekleştirmeyi, ekonomik gelişmede sosyal ve insani amaçları dikkate almayı ve Uluslararası harekette öncülük etmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma da Küreselleşme sürecinin Sosyal Politikalar üzerinde yarattığı etkiler ve Avrupa Birliğinin Sosyal Politikası, amacı ve niteliği incelenmiştir.

Tez konumun seçiminden tamamlanmasına kadar geçen süreçte bana sossuz desteğini veren değerli danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Aytül ÇOLAK'a teşekkürlerimi sunarım. Söz konusu tez çalışmasının hazırlanmasında kendisi yılmadan güler yüze ve sabırla benimle bilgi birikimini ve tecrübelerini paylaşarak bana farklı bir alanda gelişme fırsatı sağlamıştır.

Ayrıca çalışmamı hazırlama sürecinde yardımları için kıymetli aileme özellikle Canım ablam Nefise ÖZPIRANGA'ya, kıymetli ağabeyim Nedim ÖZPIRANGA'ya, değerli kardeşim Onur HINÇAL'a ve sevgili arkadaşım Filiz UMAROGULLARI'na teşekkürlerimi sunarım.

Nesrin ÖZPIRANGA

Edirne-2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL POLİTİKA	3
1.1. SOSYAL POLİTİKA TANIMI	3
1.1.1. Sosyal Politikanın Tanımlanmasına Yardımcı Kavramlar.....	5
1.1.1.1. Sosyal Sorun-Sosyal Grup	5
1.1.1.2. Sosyal Adalet	6
1.1.1.3. Sosyal Devlet Kavramı	8
1.1.1.4. Refah Devlet Kavramı.....	8
1.2. SOSYAL POLİTİKANIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	10
1.2.1. Sosyal Politika ve Sanayi Devrimi.....	11
1.2.2. Devletin Sosyal Niteliği	12
1.3. SOSYAL POLİTİKANIN AMAÇ VE ARAÇLARI	13
1.3.1. Sosyal Politikanın Amaçları.....	13
1.3.2. Sosyal Politikanın Araçları.....	14
1.3.2.1. Sosyal Politkanın Ulusal Araçları	15
1.3.2.1.1. Kamu Karışımı.....	15
1.3.2.1.2. Sendikalar	17
1.3.2.1.3. Sosyal Güvenlik.....	18
1.3.2.1.4. Kooperatifler.....	20
1.3.2.2. Sosyal Politikanın Uluslararası Araçları	20
1.3.2.2.1. Uluslararası Çalışma Örgütü.....	20

1.3.2.2.2. Toplumsal Temel Hakların Dünya da Gelişimi.....	22
1.3.2.2.2.1. Sendika Hakkını Düzenleyen Sözleşmeler	23
1.3.2.2.2.2. Çalışma Hakkını Düzenleyen Sözleşmeler	23
1.3.2.2.2.3. Sosyal Güvenlik Hakkını Düzenleyen Sözleşmeler	24
1.3.2.2.2.4. Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Hakkıyla İlgili Sözleşmeler	24
1.3.2.3. Uluslararası Sendikal Kuruluşlar	25
1.4. SOSYO- EKONOMİK DÜŞÜNCE SİSTEMLERİNDE SOSYAL POLİTİKA.....	26
1.4.1. Liberalizm	26
1.4.1.1. Sosyal Liberalizm.....	28
1.4.1.2. Yeni Liberalizm (Neo-Liberalizm)	29
1.4.1.3. Refah devleti ve Hayek	29
1.4.2. Muhafazakarlık.....	31
1.4.3. Sosyalizm	32
1.4.4. Sosyal Politika Kapsamında Etkin Sosyal Düşünceler	34
1.4.4.1. Müdahalecilik.....	34
1.4.4.2. Dayanışmacılık.....	36
1.4.4.3. Keynes Teorisi	37
1.4.4.4. Marshall.....	38
1.4.4.5. Çağdaş Yurttaşlık Kavramı	39
1.4.5. Çağdaşlık Düzleminde Sosyal Politikaya Bakış	40
1.4.5.1. Sosyal Politika ve Üçüncü Yol	40

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SOSYAL POLİTİKALAR	42
2.1. KÜRESELLEŞME.....	42
2.2. KÜRESELLEŞMENİN TARİHÇESİ.....	44
2.3. KÜRESELLEŞME OLUŞUMUNDA ETKİLİ FAKTÖRLER.....	46

2.3.1. Teknolojik Gelişmeler.....	46
2.3.2. Ekonomik Yapı	48
2.3.3. Siyasal Yapı.....	49
2.4. KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR.....	49
2.4.1. Küreselleşme Taraftarları.....	50
2.4.2. Küreselleşme Karşıtları	51
2.4.3. Dönüşümcüler	52
2.5. KÜRESELLEŞME OLGUSU İLE BİRLİKTE GELEN YENİLİKLER VE FIRSATLAR	55
2.6. KÜRESELLEŞMENİN GETİRDİĞİ OLUMSUZLUKLAR	57
2.7. KÜRESELLEŞME OLGUSUNUN SOSYAL POLİTİKA ARAÇLARI AÇISINDAN ETKİLEŞİMLERİ	58
2.7.1. Sosyal Devletin Dönüşümü.....	59
2.7.1.1. Sosyal Devletin Esasları.....	59
2.7.1.2. Sosyal Devletin Alanın Sınırlanması	61
2.7.2. İşçi Sendikaları.....	63
2.7.2.1. İşçi Sendikalarının Gelişim Süreci.....	64
2.7.2.2. İşçi Sendikalarının Gerileme Süreci.....	65
2.7.2.3. Küreselleşme Olgusunda Zayıflayan Geleneksel Sendikacı.....	67
2.8. SOSYAL POLİTİKALARIN KÜRESELLEŞMESİ.....	68
2.8.1. Sosyal Politikaların Küreselleşme Sürecinde Sıçrayışları	70
2.8.2. Küreselleşme Kapsamında Sosyal Politika Araçları.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AVRUPA BİRLİĞİNİN SOSYAL POLİTİKASI	72
3.1. AVRUPA BİRLİĞİ.....	72
3.1.1. Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi	72
3.1.1.1. Avrupa'nın Ortaya Çıkışı.....	74
3.1.1.2. Gelişen Avrupalılık Düşüncesi	75
3.1.1.3. Avrupa Kimliği	76

3.1.1.4. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu	76
3.1.1.5. Roma Antlaşması	77
3.1.1.6. Maastricht Antlaşması.....	78
3.1.2. GİDEREK GENİŞLEYEN AVRUPA'DA BİRLİK SÜRECİ	79
3.1.2.1. Birinci Genişleme (İngiltere, İrlanda, Danimarka- 1973).....	80
3.1.2.2. İkinci Genişleme (Yunanistan – 1981)	81
3.1.2.3. Üçüncü Genişleme (İspanya, Portekiz – 1986).....	81
3.1.2.4. Dördüncü Genişleme (Avusturya, Finlandiya, İsveç – 1995).....	82
3.1.2.5. Beşinci Genişleme (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi- 2004) (Romanya, Bulgaristan – 2007).....	82
3.1.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORGANLARI.....	83
3.1.3.1. Avrupa Komisyonu	84
3.1.3.2. Avrupa Birliği Konseyi	85
3.1.3.3. Avrupa Parlamentosu	85
3.1.3.4. Adalet Divanı	85
3.1.3.5. Avrupa Birliği Sayıştayı.....	86
3.1.3.6. Avrupa Birliği Doruğu (Zirvesi)	86
3.1.3.7. Avrupa Başhakemi (OMBUDSMAN).....	87
3.1.3.8. Avrupa Merkez Bankası.....	87
3.1.3.9. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi	87
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ SOSYAL POLİTİKASI	88
3.2.1. Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Amacı.....	89
3.2.2. Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Niteliği	90
3.2.3. Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Tarihsel Gelişimi.....	91
3.2.3.1. Kuruluştan Maastricht Anlaşmasına Kadar Olan Dönem.....	91
3.2.3.1.1. Roma ve Paris Antlaşmaları	91
3.2.3.1.2. Avrupa Sosyal Fonu	95
3.2.3.1.3. Paris Zirvesi, Sosyal Eylem Planı.....	96
3.2.3.1.4. Avrupa Tek Senedi	97
3.2.3.1.5. Topluluk Sosyal Şartı	99

3.2.3.2. Maastricht Antlaşmasından Lizbon Sürecine Kadar Olan	
Dönem	115
3.2.3.2.1. Maastricht Antlaşması.....	115
3.2.3.2.2. Sosyal Raporlar.....	103
3.2.3.2.3. Amsterdam Antlaşması	105
3.2.3.2.4. Lüksemburg Zirvesi.....	109
3.2.3.3. Lizbon Sürecinden Günümüze	111
3.2.3.3.1. Lizbon Zirvesi.....	111
3.2.3.3.2. Nice Zirvesi ve Sosyal Politika Ajandası	114
3.2.3.3.3. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı	115
3.2.3.3.4. Nice Antlaşması.....	116
3.2.3.3.5. Avrupa Birliği Anayasası	117
3.2.3.3.6. Lizbon Antlaşması ve Lizbon Antlaşmasından Günümüze....	120
3.2.5. Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası; Avrupa Sosyal Politikası ve	
Avrupa Sosyal Modeline Genel Bir Bakış.....	130
SONUÇ	141
KAYNAKÇA	158

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Küreselleşmenin Kavramlaştırılması.....	54
---	----

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
A.Ü.:	Ankara Üniversitesi
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Anlaşması
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Birliği Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP	Avrupa Parlamentosu
APEC	(Asia-Pacific Economic Cooperation) Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
Arge	Araştırma Geliştirme
ASF	(ESF: European Social Fund) Avrupa Sosyal Fonu
AT	Avrupa Topluluğu
ATS	Avrupa Tek Senedi
BM	Birleşmiş Milletler
Der.	Derleyen
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
Ed.	Editör
EFTA	European Free Trade Association (Avrupa Serbest Bölge Birliği)
ETUC	European Trade Union Confederation(Avrupa Sendikalar Konfederasyonu)
EURATOM	(European Atomic Energy Community) Avrupa Atom Enerji Topluluğu
EURO	Avrupa Ortak Para Birimi
GATT	Ticaret ve Tarifeler Genel Antlaşması
ILO	International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	(International Monetary Fund) Uluslararası Para Fonu
Kamu- İş	Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki işletmeler

M.Ö.	Milattan Önce
NAFTA	(The North American Free Trade Agreement) Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
No	Numara
ODGP	(Common Foreign and Security Policy) Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası
OECD	Organisation for Economic Co- operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü bazen de İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TÜSiAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNICE	Union of Industrial and Employers‘ Confederation of Europea (Avrupa Sanayici ve İşveren Konfederasyonları Birliği)
Vb.	Ve Benzeri
Vol.	Volume (Cilt)
%	Yüzde
WTO	(World Trade Organizastion) Dünya Ticaret Örgütü
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

GİRİŞ

Sosyal Politika tüm fertlerin refah ve mutluluğunu sağlayarak toplumun refah, barış, istikrar ve varlığının geliştirilmesine katkı da bulunmak amacıyla; bireylerin sahip olmaları gereken hayat standartlarının kabul edilebilir bir alt sınırını belirlemek ; bu sınırın altına düşmemesini garanti altına almak üzere gerekli sosyal ekonomik, hukuki, idari düzenlemeleri yapmak, ana amacı gerçekleştirecek uygulamalara kişilerin ekonomik güçlerine bağımlı olmadan ulaşip yararlanabilecekleri kurumlaşmayı sağlamak; belirlenen hayat standartlarını devamlı olarak yükseltmek için devlet ve hükümetlerce benimsenen ve uygulama esaslarıdır.

Sosyal Politikaların geniş anlamda uygulama alanları sosyal hayatın hemen hemen bütün alanlarına yayılmıştır. 20. Yüzyıl'ın sonlarında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda dünya da esen değişim rüzgarları; devletleri, işletmeleri ve bireyleri hızla etkisi altına alarak, yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yol açmıştır. Dünya'nın hızla değişmesi sonucu eski değerler, eğilimler yerini yenilerine bırakmıştır. Dünyayı yeniden yapılandıran bu değişime küreselleşme süreci denilmiştir.

Küreselleşme sürecinin hız kazandığı günümüzde liberal anlayışın egemen olduğu ancak emeğinde korunması gerektiğine dair yaklaşımlar içeren farklı ekonomik modeller uygulanmaktadır.

Avrupa Birliği sosyal politikası esnek çalışma koşulları, sosyal dışlanma, mesleki eğitim, hayat boyu öğrenme, harmonizasyon, istihdam, girişimcilik, fırsat eşitliği ve buna benzer nice konuda uygulama pratiği olan bir politikadır.

Birinci bölümde sosyal politika geniş ve dar anlamda incelenerek sosyal politika'nın amacı niteliği araçları üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde küreselleşme nedir? Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz getirilerinin üzerinde durularak küreselleşme sürecinde sosyal politikalar incelenecektir.

Üçüncü bölümde Avrupa Birliği'nin kuruluş amacı, işlevleri ve Avrupa Birliği'nin sosyal politikası incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL POLİTİKA

1.1. SOSYAL POLİTİKA TANIMI

Sosyal politika, ekonomik olaylardan doğan insanlar arası ilişkileri toplumsal bütün içinde inceleyen bir bilim dalıdır. Bu bilim dalının konusunu, ekonomik olayların insanlar ve toplum yaşamı üzerindeki etkileri ve doğurduğu sosyal sorunlar oluşturmaktadır. Sosyal Politika bu niteliği ile toplumbilim ile ekonomi bilimini birbirlerine yaklaştırmakta ve toplumsal gerçeğin ekonomik yanını, bu gerçeğin bütünü içinde incelemektedir¹.

Sosyal Politika kavramı ilk olarak XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Alman bilim adamı Riehl tarafından kullanılmış, kavramın geniş bir kullanım alanına kavuşması ise 1873 yılında Almanya’da kurulan “ Sosyal Siyaset Cemiyeti ” ile olmuştur². Reilh, kavramı devletin burjuva toplumu karşısındaki faaliyetlerini ifade eden bir program şeklinde ele almıştır. Ancak Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkardığı sorunların zaman içinde giderek farklılaşması, sosyal politikanın niteliğinin de değişmesine sebep olmuştur.

İşçi sınıfının sorunlarına çözüm getirecek önlem ve uygulamalarla sosyal politika denilen yeni bir politika alanı doğmuştur. En başta sosyal güvenlik olmak üzere birçok uygulama önce ücretli çalışanlara yönelmiş, ancak zamanla bu önlem ve uygulamalarda hem hedef kitle değişmiş, hem de uygulamaların niteliğinde önemli gelişmeler yaşanmıştır³.

Sosyal Politikalar açısından Sanayi Devrimi’nin önemi, makineleşme sayesinde üretimin artmasına ve sermayenin en önemli faktör olarak ortaya neden

¹ Sami Güven, *Sosyal Politikanın Temelleri*, Ezgi Kitapevi, Üçüncü Baskı, Bursa 1995, s. 11

² Orhan Tuna, Nevzat Yalçıntaş, *Sosyal Siyaset*, Filiz Kitapbevi,1991, s.21

³ Meryem Koray, *Sosyal Politika*, Ezgi Kitapevi, Bursa 2000, s.10

olmasıdır. Makineleşme ile üretimin oldukça artması, makinelerin hızla çoğalmasına ve sermayenin üretim içinde oldukça etkili bir konuma gelmesine neden olmuştur. İşbölümünün de gelişimi ile “çalışma” kavramı değer kazanmış ve emek-sermaye ilişkisinde sosyal politikalara sürekli ihtiyaç duyulacak anlaşmazlıklar başlamıştır.

Bütün ekonomik ve sosyal çabalar, insanların bir arada yaşamasından meydana gelen toplumu daha iyiye ulaştırma hedefini taşımaktadır. “ Daha iyiye ulaşmak “ kavramı, bireysel anlamda subjektif değerlendirmelere açık olsa da, ortak yaşamın sonucu olan toplumsal niteliği ile evrensel ve ahlaki normlar taşıyan daha nesnel bir özelliğe sahiptir. Bir toplumun hayatını nasıl kazandığı, hangi şartlarda çalıştığı, nasıl beslendiği, nasıl bir eğitim alabildiği ve elde ettiği gelir ile nasıl yaşam sürebildiği sorularına verilecek olumlu cevaplar, toplum hayatının başarısının, kalitesinin ve aynı zamanda bireylerin de o toplumda yaşamaktan duyduğu refah duygusunun ifadesidir.

Sosyal Politika tanımlaması genellikle dar ve geniş olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda sosyal politika, çalışan ve işveren sınıflarının ortaya çıktığı Sanayi Devrimi ve sonrası ilişkileri esas alan, sınırları ve kapsamı ile daha belirgin bir niteliğe sahiptir. Dar anlamda sosyal politika; emek ve sermaye arasındaki çelişkilerin ve eşitsizliğin ortaya çıktığı, sanayileşmiş toplumlara özgü bir politika olarak karşımıza çıkmakta ve temel amacı emek-sermaye çatışmasının azaltılması olmaktadır⁴.

Geniş anlamdaki sosyal politika tanımında farklılıklar söz konusudur ancak ortak olan tarafı, geniş anlamdaki sosyal politikanın sadece çalışma hayatındaki iş ve işveren arasında değil, tüm sosyal gruplar arasındaki ilişkileri konu edinmesi ve bu konularda çözüm yolları bulmasıdır.

Sosyal Politikanın tanımlanmasındaki bu farklılıklar uygulamalara da yansımıştır. Birbirine yakın sosyo-kültürel değerlere sahip olan ülkeler arasında dahi

⁴ Meryem Koray, *Sosyal Politika*, İmge Kitabevi, İkinci baskı, İstanbul 2005, s.25

önemli farkların ortaya çıktığı görülmüştür. Anglo-Sakson geleneğinde sosyal politika, eğitim, sağlık, kişisel sosyal hizmetler, sosyal güvenlik ve konut hizmetlerinin kolektif olarak sağlanması ile ilgili bir uygulama alanına sahiptir. Bu hizmetlerin sunumundaki etkinlik ve verimlilik, hizmetleri kimin sağladığı ve hizmet sağlayanların kime karşı sorumlu olduğu konuları sosyal politikanın başlıca unsurudur. Kıta Avrupasının da ise sosyal politika terimi daha çok emek piyasasına ait kurumlar ve ilişkileri, özellikle de işçi haklarını ve sosyal ortaklar arasındaki anlaşma çerçevesini ifade etmektedir⁵.

Sosyal Politikanın farklı tanımlarından yola çıkarak, Sosyal Politikayı kısa ve öz olarak “Toplumda oluşan sosyal sorunları gidermeye yönelik uygulamalar” olarak yalın bir biçimde tanımlayabiliriz⁶.

1.1.1. Sosyal Politikanın Tanımlanmasına Yardımcı Kavramlar

Sosyal Politikanın tanımlanmasında önemli unsuru oluşturan grup ve sınıfların kendi aralarında ve de toplumla olan ilişkilerinde, süregelen toplumu etkileyen uyuşmazlık, gerginlik ve çatışmalara tanık olunmuştur. Sosyal Politikanın en önce bu anlaşmazlıkların çözümlenmesine yönelik çabaların bir bütünü olduğu söylemek mümkündür. Ancak Sosyal Politika tanımına ilişkin karmaşanın ortadan kaldırılması, içerdiği unsurların doğru anlaşılmasına bağlıdır. Bu nedenle, sosyal politikanın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan kavramların analiz edilmelidir.

1.1.1.1. Sosyal Sorun-Sosyal Grup

Sosyal Politika, toplum yaşantısındaki aksamaların ortadan kaldırılması veya etkilerinin azaltılmasını amaçlayan çözüm yollarını araştıran bir disiplin olarak algılanmaktadır. Sosyal Politika tanımının yapılanmasındaki temel koşul, bu

⁵ Mark Kleinman, “Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim”, *Sosyal Politika Yazıları*, Der. Ayşe Buğra Çağlar Keyder, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2006, s.159

⁶ Ali Seyyar, “Sosyal Politika Nedir?”, <http://ww.sosyal.siyaset.com/documents/ss.htm>, (Erişim: 12.12.2011)

politikanın varlık nedenini oluşturan sosyal sorunun ortaya konulabilmesidir. Sosyal Politika temelde sosyal sorunların çözümlenmesine yardımcı olma iddiasındadır. Adaletsizlik ve eşitsizlik temelinde ortaya çıkan sosyal sorun, fert ve toplum arasındaki ilişkilerin toplum vicdanında memnuniyetsizlik duygusu uyandırmasıdır⁷.

Sosyal politikanın bir başka çalışma alanını ise sosyal gruplar meydana getirmektedir. Sosyal sorunlara odaklanarak çözüm arayışına giren sosyal politikacı için, bu sorunların etkilendiği sosyal gruplar büyük önem taşımaktadır. Yaşlılar, yoksullar, çocuklar, özürlüler, işsizler ve kadınlar toplumsal hayatta çeşitli nedenlerle sosyal sorunlardan daha çok etkilenen ve koruma talep eden gruplar olarak, sosyal politikanın önemli çalışma alanını oluşturmaktadır.

Sosyal sorunlara ilişkin farklı nedenleri ve yöntemleri birlikte analiz ederek çözümler bulma hedefini amaçlayan sosyal politika, sosyal gruplar için yaptığı analizlerde de benzer metodlar izlemektedir. Sosyal gruplara ilişkin risklerin oluşma nedenlerini, bu risklerin insanların yaşamlarını nasıl etkilediğini ve olumsuzlukların bertaraf edilmesi için politika arayışlarına yönelmektedir.

1.1.1.2. Sosyal Adalet

Sosyal adalet, toplumun bir üyesi olarak kabul edilen bireylerle toplum arasındaki sosyal ilişkilerin ortaklaşa iyinin gerçekleştirilmesi amacıyla düzenlenmesidir.⁸ Toplumu oluşturan sosyal sınıflar arasındaki iktisadi dengesizliklerin giderilmesi, iktisaden zayıf durumda bulunan sosyal sınıfların, diğer sosyal sınıflara karşı korunması olarak tanımlanabilecek olan sosyal adalet; özellikle emeği ile çalışanların, yaşadıkları toplum içinde, insan haysiyetine yaraşır bir asgari hayat standardına kavuşmalarını sağlayacak şekilde yaratılan milli hasıladan pay almalarını garanti altına almaya yönelik uygulamalar bütünü olarak da tarif edilmektedir⁹.

⁷ Kamil Turan, *Kooperatifçiliğin Sosya Politik Yapısı*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994, s.11

⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/sosyal_adalet, (Erişim: 07.07.2012)

⁹ <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/s/049.htm> (Erişim:07.07.2012)

Sosyal adalet en yalın anlatımla, nimet ve külfetlerin toplumda adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Bir başka deyişle, toplumda herkesin hakça bir paylaşım olduğu konusunda genel bir kanaatinin bulunmasıdır. Adalet kavramı, toplumsal hayatın birçok alanında insanların karşısına çıkmaktadır. Adaletin varlığını pekiştiren en önemli kavramlardan biri, eşitliktir. Öncelikle bir toplumun üyeleri siyasal açıdan eşit olmalıdır. Toplum üyelerinin servetleri, ırkları, renkleri, inançları ve kültürlerinin birbirlerinden farklı olması, siyasal katılım ve karar alma süreçlerinde bireyler arasındaki eşitliği bozmamalıdır. Siyasal eşitlik kavramından bahsedebilmek için, alınan kararlardan etkilenen ve bu sürece taraf olan herkesin görüşlerini dile getirebilme veya sesini duyurabilme özgürlüğü olması gerekmektedir. Yasalar önünde herkesin eşit olması, adaletli bir toplumsal düzenin inşa edilmesi bakımından oldukça önemlidir¹⁰.

Sosyal adaletin, sosyal politikanın ulaşmaya çalıştığı bir hedef oluşu, önemini artırmakla birlikte sosyal adalet kavramının temelinde de ekonomik adalet düşüncesi yatmaktadır. Sosyal adalet kavramı, fırsat eşitliği ve fırsat adaleti gibi kavramları da kapsamaktadır. Toplumda yaşayan tüm bireylerin sosyal yönden daha elverişsiz bir duruma düşmesinde eşit risklere sahip olması, sosyal adalet ilkesinin özünü oluşturmaktadır. O halde sosyal adalet ve ona ulaşma hedefinde olan sosyal politika, ekonomik olayların sonuçlarının toplumsal gruplar ve sınıflar arasında doğurmak eğiliminde olduğu eşitsizliklerin ve sosyal farklılıkların giderilmesini içermektedir.¹¹

Sosyal adalet, Sanayi Devrimi'nin başlangıcında işçi ve işverenler arasındaki emek-sermaye çatışmasının toplumsal yapı üzerindeki etkileri kapsamında ele alınırken, sosyo-ekonomik şartların giderek değişimi sonucunda sosyal adalet kavramı da genişleyerek sadece çalışan işçi sınıfı değil işsizler, yaşlılar ve çocuklar gibi diğer korunmaya muhtaçları da konusu kapsamına almıştır.

¹⁰ Ank.Üniv.,*SBF Dergisi*,Cilt 66,No:3,Ankara 2011,s. 286

¹¹ Sami Güven, *Sosyal Politikanın Temelleri*, Ezgi Kitapevi, Üçüncü Baskı, Bursa 2001, s. 26

1.1.1.3. Sosyal Devlet Kavramı

Toplumsal düzenin, ancak-sosyal soruna- çözümler bulunarak sağlanabileceği ve bunun içinde bireylere temel hak ve özgürlüklerin tanınmasının yeterli olmadığı, bunların yanı sıra ekonomik ve toplumsal hak ve özgürlüklerin tanınmasının yeterli olmadığı, bunların yanı sıra ekonomik ve toplumsal hak ve özgürlüklerin de sağlanması gerektiği görüşü önem kazanmaktadır. Bu bağlamda devlete, bağımlı çalışan sınıfların ekonomik ve sosyal durumlarının düzeltilmesi yoluyla, sosyal düzeni sağlaması görevi düşmektedir. Bu ise, liberal devlet anlayışından farklı olan ve çeşitli önlemlerle ekonomik ve toplumsal yaşama karışan, bunları yönlendiren bir devlet anlayışını-sosyal refah devlet anlayışını- gerektirmektedir.¹²

Sosyal devlete ilişkin literatürde yer alan tanımlara bakıldığında, sosyal devleti, Ali Nazım Sözer “sosyal politika tedbirleri alan devlet“ , Cahit Talas “Anayasalarında sosyal haklara yer veren devlet “ İlker Hasan Duman ise oldukça geniş ve kapsamlı bir tanım vermektedir: “ Sosyal devlet, insan onur ve kişiliğine yaraşır yaşam koşullarını gerçekleştirmekle görevli, bir hizmet, dağıtım ve bölüşüm devletidir “ şeklinde tanımlamaktadır. Sonuç olarak en geniş tanımlayla nakdi faydalar sağlamak yanında sağlık, eğitim, konut hizmetleri sunmak ve tam istihdama ulaşmaya yönelik almak suretiyle vatandaşlarına yararlanma olanğı sağlayan ve bu doğrultuda ekonomik hayatın işleyişine müdahale eden, özel kesimin faaliyetlerini düzenleyen yada bizzat KİT aracılığıyla faaliyette bulunarak ekonomik hayatı kontrol eden ve yönlendiren devlet şeklinde tanımlanabilir¹³.

1.1.1.4. Refah Devlet Kavramı

Refah devleti kavramı ilk kez Almanya’da 19. Yüzyılın sonunda sosyal güvenlik alanında alınan önlemler nedeniyle kullanılmaya başlamıştır. Ancak kavramın gerek gelişimi, gerek yaygın anlamda kullanımı İkinci Dünya Savaşı

¹² Sami Güven, *a.g.e*,1995, s. 81

¹³ Coşkun Can Aktan, Özlem Özkıvrak, *Sosyal Refah Devleti*, Okutan Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul 2008, s.19

sonrasındadır. Kapitalist ekonomilerde endüstrileşme ile ortaya çıkan sorunlar, artan işsizlik ve güvensizlik karşısında siyasal hakların da gelişmesiyle devletin seyirci kalamayacağı düşüncesinden hareketle gelişen bir kavramdır. Gerisinde devletin toplumsal güçler arasında dayanışmayı güçlendirmek üzere oynaması gereken bir rolü olduğu düşüncesi yer alır¹⁴.

Refah devleti şöyle tanımlanmaktadır: Bireylere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, onlara sosyal güvenlik olanakları sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm vatandaşlara eğitim, sağlık, konut gibi sosyal hizmetler alanında belli bir standart getiren devlettir¹⁵.

Refah devleti (welfare state) kavramı, tarih boyunca çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Tanımlar, refah devletine minimum sorumluluk verenden (gereksinimlerin sadece minimum düzeyde karşılanması, minimum standartların sağlanması) refah devletine çok geniş bir faaliyet alanı (eğitim, konut, kişisel sosyal hizmetler v.s.) doğru farklılaşmaktadır.

Pazar güçleri oyununu (arz ve talep), en az üç yönde değiştirmek amacıyla gücün kasıtlı olarak kullanıldığı bir devlet olan refah devletini ilk tanımlayan Briggs'dir. Bunlar; asgari geliri güvence altına almak, zarara uğrama riskini sınırlamak ve tüm vatandaşlara her türlü sosyal hizmeti sunmaktır. Briggs ilk iki şartın minimum standartlarla ilgili olduğunu ve bir "refah devleti" tarafından karşılanabileceğini belirtir, ama üçüncü şart optimumla ilgili olduğundan, bunun ötesine geçer¹⁶.

Mann, Titmus'un "refahın sosyal bölünmesi" üzerine 1955 yılında çıkarılan çalışmasını yeniden değerlendirir. Titmuss "refah devletini" görünür devlet hükümleriyle aynı kefeye koymanın çok yanıltıcı olduğunu belirtmiş ve refahın üç

¹⁴ Meryem Koray *a.g.e.* s. 53

¹⁵ Yasemin Dayı, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika Uygulamaları (1980-200 Türkiye Örneği)* Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, Basılmamış Y.L. tezi, Sivas, 2009, s. 9

¹⁶ Peter Alcock and Martin Powell, *Welfare Theory and Development*, 2011, SAGE Publications Ltd, s.10

sistemini tanımlamıştır: sosyal/halka açık, mali ve mesleki. Çoğu insan halk refahının ilerleyici olması gerektiğini düşünürken, Titmuss mali ve mesleki refahın geriye doğru gitmeye eğimli olduğunu göstermiştir çünkü bunlar genel olarak orta sınıfın lehinedir. Mann, sadece en göze çarpan refah sistemi tanımlaması üzerine odaklanan tartışmaların çarpık doğasını örneklerle açıklayarak toplumsal dağıtımının konuya dair devam eden ilgisini gösterir¹⁷.

Siyasi ve ekonomik yapısı, liberal devletten oldukça farklı olan sosyal refah devletinin, toplumda yaşayan herkese, toplumca kabul edilebilir asgari bir gelir ve yaşam düzeyi sağlama, çalışma koşullarını iyileştirerek işgücünü koruma, sosyal güvenliği herkese yaygınlaştırma, ulusal gelirin adil biçimde bölünmesini sağlama, işsizliği ve yoksulluğu yenme vb. gibi ödevleri bulundurmaktadır¹⁸.

1.2. SOSYAL POLİTİKANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ünlü Alman düşünür Hegel'e göre, her devlet kendi varlığını korumak ve idame ettirmek için gerekli tedbirler alır. Bu durum, devletin temel bir hakkı olduğu gibi aynı zamanda bir zorunluluktur. İlk dönemlerde devletin varlığını korumanın yolu savaşımlardan geçmektedir. Eğer bir devlet askeri bakımdan güçlüyse yıkılması zor olmaktadır. Ancak Sanayi devrimi sonrasında devletler sadece dış tehditlerle karşı karşıya değil, sınıflar arası çatışma ve çekişmelerle de tehdit altında kalmaktadır. Artık bir devletin varlığına tehdit içerden de gelmektedir. Nitekim Avrupa da bu tip çekişme ve çatışmalara uzun yıllar maruz kalmıştır. 18 yüzyıl boyunca Avrupa da yaşanan şiddetli sınıf çatışmalarının ülkelerin varlığını tehdit eder duruma gelmesi, devletleri sosyal sorunlara müdahale etmek zorunda bırakmıştır. Zamanla devletin sosyal sorunlara müdahalesinin artması sosyal politika'nın gelişmesine yol açmıştır¹⁹.

¹⁷Peter Alcock and Martin Powell, age,s.12

¹⁸ Sami Güven,a.g.e. s. 82

¹⁹ Abdülkadir Şenkal, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005, s.26

1.2.1. Sosyal Politika ve Sanayi Devrimi

Toplumu meydana getiren bireyler arasında yaptıkları iş gereği veya toplumda buldukları mevki itibarıyla farklılıklar vardır. Bu farklılıklar tarihin her döneminde olagelmıştır. Bireyler arasındaki farklılığın niteliği de oldukça farklılık gösterir. Sosyal Politika her ne kadar Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan işçi sınıfını ve emek-sermaye ilişkilerini konu almışsa da, bireyler arasındaki farklılıkların ve çatışmaların kökeni insanlık tarihi kadar eskidir. Bu farklılıklar her zaman sosyal bir sorunu da beraberinde getirmiş ve sosyal yapıyı rahatsız etmiştir. Bu yüzden Sanayi Devrimi sonrasında, sosyal sınıfların hareketleri, çelişme ve çekişme mücadeleleri karşısında hukuk düzenini ayakta tutmaya ve idame ettirmeye yönelik politikaların alınması sonucu sosyal politika ortaya çıkmıştır²⁰.

Zanaat ve basit aletlerle donatılmış tezgah ve atölye üretiminin yerini, teknik ve makinelerle donatılmış fabrika üretiminin aldığı Sanayi Devrimi, Avrupa kıtasında ortaya çıkmış ve sonrasında bütün dünyayı etkilemiştir. Zanaat yaşamı içerisinde şekillenen meslek örgütleri olan loncalar ve bu sistemin çalışma ilişkileri şekillenen meslek örgütleri olan loncalar ve bu sistemin çalışma ilişkileri, yerini kitle üretim sistemlerine terk etmişlerdir. Kentleşme ile birlikte büyük endüstri merkezlerine hareket eden kırsal nüfus, sanayi üretiminin vasıfsız iş gücü talebini karşılamıştır. Üretim araçlarına sahip olmayan, sadece ücreti karşılığı yaşamını sürdüren bu grup hızla büyümüş ve yeni bir çalışan sınıfı ortaya çıkarmıştır²¹.

Endüstrileşme ile birlikte üretim ve teknolojiden toplumsal yapılanmaya, hukuk sisteminden eğitime kadar hemen her alanda çarpıcı etkileri olan bir değişim ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu kadar çarpıcı değişikliklerin toplumsal çalkantılar olmadan yaşanması da mümkün değildir. İleri teknoloji ne kadar değişikliklere yol açmış olursa olsun, endüstri devrimin yol açtığı en önemli değişiklikler aslında toplumsal alanda görülmektedir. Toplumsal ve siyasi değişimin temel aktörü ilk

²⁰ Apdülkadir Şenkal *a.g.e.*, s. 26

²¹ Aysen Tokol, *Sosyal Politika*, Vipas Yayınları,2000,s. 4

olarak burjuvazi, arkasından da esas olan işçi sınıfı yer almaktadır²². Sanayi Devriminin etkileri toplumun yapısında önemli değişimlere neden olmuştur. Adeta yeni bir toplumsal yapı oluşmuştur. Bu yeni toplumsal yapılanmanın açılımı, teknolojik iş bölümünün zaruri oluşu, sermaye birikimi anlayışı geçerliliği şeklinde söz konusudur .

1.2.2. Devletin Sosyal Niteliği

Gelişmiş kapitalist ekonomilerde sosyal devlet uygulamaları farklı düzeylerde yaşansa da, benzer süreçlerden geçtiğini söylemek mümkündür. Bu benzerlikler, sosyal refah devlet anlayışının ulus devlet yapılanmasının bir ürünü olması ve kapitalist iktisadi sistem içerisinde demokratik ihtiyaçlara cevap verebilme yeteneğidir.

Kapitalist toplumlarda, piyasa mekanizmasının işleyişinin toplumsal yaşamda ve ilişkilerde her gün yeni sorunlar yaratması ve bu sorunların farkına varılması karşısında, sosyal politikanın kapsamı genişlemekte ve bu hızlı dönüşümlere yanıt oluşturacak dinamik politikaların saptanması, formüle edilmesi ve uygulanması önem kazanmaktadır. Kısaca sosyal sorunlar dinamik olduğundan ve hızla değiştiğinden, bu sorunlara çözüm üretecek sosyal politikanın da dinamik bir süreci belirlemesi gerekmektedir²³. Devlet, klasik fonksiyonları dışında yeni görev ve sorumluluklar almış, sağlık, eğitim, konut, sosyal güvenlik alanında çeşitli hizmetleri üstlenmiştir. Devlet daha sonraları da bu hizmetlerin yanı sıra işveren konumunu kazanmış, toplumsal refahın artırılması adına ekonomik gelişmeye destek olmuştur.

Devletin niteliğindeki değişimi ve devletin bir sosyal politika uygulayıcısı olarak müdahalesini yalnızca hakların gelişimi ile açıklamak da mümkün değildir. Sanayi Devrimi'nin başından itibaren ağır çalışma şartlarına verilen tepkiler, savaş tehditlerinden kaynaklanan askeri nedenler, kirli rekabetin önlenmesine yönelik

²² Meryem Koray, *a.g.e.*,s. 23

²³ Sami Güven,*a.g.e.*,s. 33

ekonomik gerekçeler, siyasal ve kültürel nedenler, devletin bir düzenleyici olarak rolünü perçinlemiştir²⁴.

Sosyal devlet yapısındaki gelişmelere bağlı olarak sınırları artan kamu müdahalesi ve onun oluşturduğu kurumların müdahalesi beraberinde sıkıntılar getirmiştir. Liberal görüş, Devlet tarafından yapılan bu müdahalenin ekonomik işleyişe zarar vereceğini ve toplumun sosyal yapısının da bundan dolayı etkileneceğini dile getirmiştir. Hatta 1970’li yıllar da peş peşe yaşanan petrol krizlerini refah devleti uygulamalarına bağlamışlardır.

Sosyal refah devletinin gelişim sürecinde, devletin ekonomik alana müdahalelerinin başlıca iki temel amacı olmuştur. Bunlardan ilki ekonomik kalkınmanın sağlanmasıdır. Bunun için; tam istihdamı sağlamak, sosyal refah işçi-işveren ilişkilerini yumuşatmak ve emek piyasasını kontrol altına almak amaçlanmıştır. İlk amaçla paralel olarak ikinci amaç da alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi, konut ve ulaştırma yatırımlarına hız verilmesi, temel toplumsal tüm topluma sunulmaya çalışılması ve alt sınıflara gelir transferi politikalarının geliştirilmesi olmuştur²⁵.

1.3. SOSYAL POLİTKANIN AMAÇ VE ARAÇLARI

1.3.1. Sosyal Politikanın Amaçları

Sanayi Devrimi’nin başından itibaren mevcut örgütlenme yasakları, ilerleyen dönemde kolektif haklarda sağlanan gelişmelerle ortadan kalkmış ve özellikle II. Dünya Savaşı sonucunda sendikalar, ekonomik ve toplumsal yapıyı şekillendiren önemli aktörler olarak ortaya çıkmışlardır. Bu dönemde sosyal politikalar, endüstri ilişkileri sistemi içerisinde işçi-işveren devlet tarafından düzenlenen bir yapılanma içinde kendini göstermiştir. Kamu müdahalesi yoluyla gerçekleştirilen düzenlemeler genişlemiş, çalışanlar sosyal politikaların etkin bir belirleyicisi olarak ortaya çıkmıştır.

²⁴ Orhan Tuna, Nevzat Yalçıntaş, *Sosyal Siyaset*, Filiz Kitapbevi, 1991, s. 21

²⁵ Aysen Tokol, Yusuf Alper, *Sosyal Politika*, Dora Yayıncılık, 2. Baskı, Bursa 2012, s. 22

Sosyal Politikacı, sosyal adalet, sosyal refah, sosyal eşitlik ve sosyal denge gibi temel amaçları hedeflerken ve bu amaçlara götürecekt araçları seçerken, kuşkusuz toplumsal, ekonomik, hukuksal ve siyasal koşulları dikkate almıştır²⁶.

Ekonomik ve teknolojik gelişmenin devam etmesi ve sanayileşme düzeyleri, sosyal politikanın kapsadığı grupları genişletirken, sorunları da arttırmıştır. Sosyal Politikanın temel alanını oluşturanların yanında dezavantajlı grupların da büyümesi ve toplumsal yapı üzerinde tehdit oluşturulması, bu grupların da sosyal politikaları içerisinde yer almasına neden olmuştur. Böylelikle sosyal politikalar, yaşlıları, kadınları, çocukları çiftçileri ve işçileri içeren daha geniş bir disiplin haline gelmiştir.

Sosyal Politikada, belli bir amaca, çeşitli araçları kullanarak ulaşmak olanaklıdır. Örneğin, endüstriyel demokrasi, yabancılaşmanın önlenmesi, gelir dağılımındaki eşitlik, sosyal fırsatlarda ve risklerde eşitlik v.b. gibi amaçları çok çeşitli alternatif proje ve uygulamalarla gerçekleştirmek olasıdır. Bu durumda, sosyal politika uygulamalarında karar verecek olanların içinde yaşadıkları toplumun gerçeklerine ve koşullarına en uygun düşecek araçları seçmeleri gerekmektedir. Buna “amaç-araç dengesinin kurulması” denir²⁷.

Günümüzde sosyal politikanın amacı, gelir dağılımını adaletini hedefleyen, sosyal refahı toplumun bütününde yaygınlaştırmaya çalışan sosyal vatandaşlık çerçevesinde sosyal adalet hedefine yönelik bir toplum yaratmadır denilebilir.

1.3.2. Sosyal Politikanın Araçları

Toplumun yapı taşı olan insan, insanlardan oluşan gruplar ve insanlar kendi içlerinde veya birbirleriyle olan ilişkilerinden oluşan sosyal sorunların nasıl çözümleneceği sosyal politikanın en baş çalışma alanıdır. Toplum içerisindeki anlaşmazlıkları en aza indirerek sosyal adalet hedefine ulaşmaya çalışan sosyal politika; bunu gerçekleştirirken çeşitli araçlardan yararlanmaktadır. Toplumsal

²⁶ Sami Güven,*a.g.e.*,s.23

²⁷ Sami Güven,*a.g.e.*,s. 22

yapının değişimine bağlı olarak bu araçların niteliklerinde farklılıklar yaşansa da ortak payda da bir aynılık söz konusudur.

1.3.2.1. Sosyal Politkanın Ulusal Araçları

Sosyal Politkanın ulusal düzeydeki araçlarını; kamu karışımıcılığı, sosyal planlama, sendikacılık, kooppetaifçilik ve sosyal güvenlik oluşturmaktadır.²⁸

1.3.2.1.1. Kamu Karışımı

Sosyal politkanın önde gelen araçlarından birini, çalışma yaşamının biçimlendirilmesinde, işleyişinde ve yönlendirilmesinde kamu karışımı oluşturmaktadır. Günümüzde devlet, sosyal sorunu çözmek, sosyal sınıflar arasındaki ekonmik ve sosyal dengeyi kurmak, eşitliği sağlamak, uzlaşmayı gerçekleştirmek ve Bir bakıma sosyal politkanın hedefleri, kamu karışımının da gerçeklerini oluşturmaktadır.²⁹

Devlet sosyal politkanın temel tarafıdır. Devlet çıkardığı kanunlar, oluşturduğu kurumlar, işveren ve arabulucu rolü ile sosyal politikaların oluşturulmasında temel rol oynamaktadır. Ülkenin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel yapısı ve uluslararası faktörler devletin sosyal politikaların oluşturulmasındaki rolünü kapsam ve içerik olarak etkilemektedir³⁰.

Devletin sosyal yaşama müdahale konusundaki anlayışı, sosyo-ekonomik sistemin yapısını da belirlemektedir. Müdahalenin niteliği ülkeden ülkeye yada zaman içerisinde farklılıklar gösterebilmektedir. Kamu müdahalesini belirleyen iki unsur, ekonomik kalkınma düzeyi ve ideolojik anlayışdır³¹.

²⁸ Sami Güven,*a.g.e.*,s. 93

²⁹ Sami Güven,*a.g.e.*,s. 93

³⁰ Aysen Tokol,Yusuf Alper,*a.g.e.*, s. 37

³¹ Apdülkadir Şenkal *a.g.e.*, s. 59

Sanayi Devrimi'nin başlangıcından itibaren hakim sistem olan kapitalist iktisat sistemi ve onun uygulama alanını oluşturan liberal felsefe, devletin müdahale alanının sınırlandırılması noktasında etkin olmuş ve sınırlamalar, sosyal yapıyı derinden sarsacak etkiler ortaya çıkarmıştır. Devletin müdahale gerekliliğinin ortaya çıkmasındaki en önemli nedenler, ekonomik kaynaklı olanlardır. Sanayi Devrimi ile birlikte üretimde yaşanan büyük artışın dünya ticaretindeki hareketle birleşmesi, ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmiştir. Kişisel hakların gelişimi ve bunun siyasal düzlemde ifadesini bulması, gelirin paylaşılmasında devletin temel bir düzenleyici olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Devlet, yalnız bireysek ve siyasal hakları hayata geçiren "liberal" bir nitelik değil, sosyal sorunlara önem veren, onlar içinde bazı sorumluluklar yüklenen sosyal bir nitelik kazanma noktasına gelmiştir. 20. Yüzyılda devletin sosyal niteliğini geliştiren etmenleri ise, sürdürülen ekonomik gelişmede, bu ekonomik gelişmelerden hakça paylar isteyen işçi sınıfı ve onun örgütsel mücadelesinde ve ekonomik-sosyal hakların kurumlaşmasında bulmak mümkündür³². Devletin sosyal politikalara doğrudan düzenlemeleri yanı sıra vergi politikaları gibi dolaylı müdahale araçları da mevcuttur.

Geleneksel endüstri ilişkileri sistemi içinde devletin beş temel işlevi, sosyal politika etkinliğinin de bir göstergesi olmuştur. Bunlardan ilki, devletin, sistemin genel hatlarını ve hukuki çerçevesini belirleme gücüdür. İkinci işlevi devletin sağlık, güvenlik ve ücretlerde asgari sınırları belirlemesi, üçüncüsü uzlaştırma rolü ile çalışma hayatında barışı sağlama fonksiyonu, dördüncüsü bir işveren olarak sistemin içinde olması ve sonuncusu da işveren sıfatı ile belirlediği ücretler yoluyla gelir düzeyleri üzerinde yarattığı etkidir³³.

³² Meryem Koray, *a.g.e.*, s. 40

³³ Numan Kurtulmuş, *Sanayi Ötesi Dönüşüm*, İz Yayıncılık, 1996, s.194-195

1.3.2.1.2. Sendikalar

Sendikalar sosyal politikaların en önemli taraflarından birini oluşturmaktadır. Sendika kavramı, ilk defa İngiltere de bir şehir veya bölgede işçilerin genel çıkarlarını korumak için kalfalar arasında kurulup, geliştirilen dostluk örgütlerinin ortak eylemlerini anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Bir süre sonra işçilerin mesleki örgütlerine “Sendika Odaları” adı verilmiş, sendika kavramı bu günkü anlamını 1839 yılında kazanmıştır³⁴.

İşçi sendikalarını endüstri devrimi ve endüstrileşmenin yarattığı sorunların ortaya çıkardığı bilinmektedir. Makinanın üretimde kullanılmasıyla yoğun emek ve sermaye kullanımı gerekmiş, sermayenin güçlü konumu emeğin sömürü düzeninde çalıştırılması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde endüstriyel üretim ise büyük bir hızla artmaktadır³⁵.

II. Dünya Savaşından olumsuz biçimde etkilenen sendikalar; savaş sonrası dönemden 1970’li yılların sonuna kadar bir çok ülkede, altın çağlarını yaşamışlardır. Bu dönemde Keynezyen ekonomik politikalar, refah devleti anlayışı ve Fordist üretim tarzı çerçevesinde, demokratik çoğulcu sistemler altında, hem kurumsal hem de ekonomik ortamın uygun olması nedeniyle hızlı bir gelişme göstermiş, kurumsal ve hukuki yapılarını güçlendirmiş, siyasi ve toplumsal etkinliklerini arttırmışlardır. Ayrıca bu dönemde sendikalar kamu politikalarının oluşturulmasında ve iş yerlerinde çalışma koşullarının belirlenmesinde etkin rol oynamışlardır. Aynı gelişme süresinde sendikaların gelişme stratejileri ile uyumlu neo-korporatist yapılara dönüştükleri de gözlenmiştir. Sendikalar 1960’lı yıllarda uzlaşmacı ve sorumlu sendikacılık kimlikleri ile 1970’li yıllarda ise toplumsal sözleşmelere taraf siyasi ortak görünümünde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir³⁶.

³⁴ Aysen Tokol, Yusuf Alper, *a.g.e.*, s.38

³⁵ Meryem Koray, *a.g.e.*, s.69

³⁶ Aysen Tokol, Yusuf Alper, *a.g.e.*, s. 39

Sendikalar ilk olarak işverenlere karşı toplu pazarlık yoluyla, ikincisi siyasi iktidarlara karşı ya siyasi partiler aracılığı ile ya da bir baskı grubu olarak iki yoldan sosyal politika oluşturma olanağına sahiptirler. Bunlardan birincisi tümüyle işyerindeki çalışmalara yönelik düzenlemeler olarak dar anlamda bir sosyal politika olurken, ikincisi yine çalışmalara yönelik olsa da geniş kesimleri ilgilendiren düzenlemeler olacaktır³⁷.

Belirli bir sosyal ideale inanma temelinde güçlenen sınıf bilici, çalışanların kurdukları sendikalar eliyle, mevcut düzen içerisinde ekonomik ve sosyal durumlarını düzeltme hareketi olarak güç kazanmıştır. Çalışanların kendi gelecekleri üzerinde söz sahibi olmaları ve amaçlarının gerçekleşmesine katkı sağlamaları, modern toplumun bir unsuru olarak da değer görmüştür. İlerleyen süreçte sendikaların toplu pazarlık, grev ve toplu sözleşme hakları ile donatılması, çalışma hayatının güçlü bir aktörü olarak ortaya çıkmalarına ve sosyal politikaları şekillendiren etkin bir unsura dönüşmelerine neden olmuştur.

1.3.2.1.3. Sosyal Güvenlik

Sosyal Güvenlik, sosyal politikaların Birinci Dünya Savaşından sonra en hızlı gelişen araçlarındadır. Bu nedendir ki, çağımızı bir sosyal güvenlik çağı şeklinde niteleyenlerde bulunmaktadır. Günümüzde sosyal güvenlik harcamalarının ulusal gelir gelir içindeki payı Almanya, Fransa, Hollanda ve İsveç gibi gelişmiş ülkelerde %25-30'lara değin çıkmaktadır. Sendikacılıkta olduğu gibi, sosyal güvenlik sistemlerindeki gelişmişlik de, ülkelerin sosyal politikadaki gelişme düzeylerini yansıtan önemli ölçülerinden birisidir³⁸.

Sosyal güvenlik, düşüncesinin temelinde, insanın en temel gereksinimlerinden birini oluşturan, geleceğini güvence altına alma ya da yarınından emin olma gereksinimi yatmaktadır. Bu gereksinim tüm insanlar için

³⁷Meryem Koray,*a.g.e.*,s. 69

³⁸ Sami Güven,*a.g.e.*, s. 142

genel geçerliliği olan bir nitelik taşımakla birlikte, özellikle işçi sınıfı bakımından çok daha ivedi, yaşamsal ve yaygın bir konum kazanmaktadır³⁹.

19. yüzyılın sonlarında özellikle kötü çalışma koşulları, sefalet ücretleri seviyesine düşen emek gelirleri gibi nedenlerle işçilerin tepkilerinin artması, demokrasinin yayılması ve işçilerin örgütlenmesi ile politik alanda bir baskı grubu oluşturmaları vb. gelişmeler devletin sanayileşmiş Batılı ülkelerde sosyal sigorta uygulamalarına yol açmıştır. Diğer yandan I. Dünya Savaşı'nın etkileri henüz geçmeden ortaya çıkan 1929 Buhanı ile artan ve süreklilik kazanan işsizlik 20. Yüzyılın ilk yarısında devletin sosyal güvenliği sağlamak için aldığı önlemleri arttırmasını gerektirmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra devlet bu alanda temel bir birim haline gelmiştir⁴⁰.

Sosyal güvenliğin olası hedefleri;

- Yaşam süresince karşılaşılabilecek emeklilik, işsizlik ve hastalık gibi çeşitli risklere karşı korumak sağlamak,
- Yoksulluğu ve düşük geliri hafifletmek,
- Özellikle çalışma çağından emekliliğe geçişte, çeşitli olanakları insanların yaşam döngüleri boyunca yeniden dağıtmak,
- Zengin ve yoksular arasında kaynakları yeniden dağıtmak,
- Ek maliyet gerektiren bazı durumları telafi etmek.(Örneğin engelli çocuklar)
- Geleneksel aile yapısının bozulduğu durumlarda mali yardım sağlamak, şeklin de sıralanabilir⁴¹.

³⁹ Sami Güven,*a.g.e.*, s. 142

⁴⁰ Coşkun Can Aktan, Özlem Özkıvrak, *age*, s. 47

⁴¹ Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson(der), *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*,Siyasal Kitapevi, Ankara, 2011, s. 405

1.3.2.1.4. Kooperatifler

Kooperatiflerde sendikalar gibi, sosyal politkaların hedeflerine ulaşmasında evrensel geçerliliği olan temel araçlarından birisidir. Kooperatifler, kendisine özgü ilkeleri ve ideolojisi olan özgün bir sosyal politika aracı olarak, hemen hemen tüm ülkelerde yaygın bir uygulama alanı bulmuşlardır. Kooperatifçilik, önce işçi sınıfının kolektif kendi kendine yardım hareketli olarak başlamış ve giderek geniş üretici ve tüketici kesimleri kapsayan demokratik bir halk hareketine dönüşmüştür. Güçsüz toplum kesimlerinin ekonomik savunmasını yapan, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri giderek, sosyal adaleti sağlayan kooperatifler, demokratik yapıları ve özgün ilkeleriyle, ekonomik ve sosyal demokrasinin temel kurumlarını oluşturmaktadır. Bu niteliğiyle, kooperatifçiliğin ilkeleri, sosyal politikanın; sosyal adalet, sosyal eşitlik, sosyal gelişme ve sosyal demokrasi gibi hedefleriyle üst üste çakışmakta ve aynılaşmaktadır. Bu nedenle sosyal politikayı salt işçi sınıfı hareketlerinin bir kanadıyla sendikalarla sınırlı görmek ve öteki kanadını ihmal etmek olanaksızdır.⁴²

1.3.2.2. Sosyal Politikanın Uluslararası Araçları

Endüstrileşmenin ortaya çıkardığı çalışma yaşamıyla ilgili sorunların evrensel boyutlarda çözümü ve çalışma koşullarının asgari ölçünlerinin Uluslararası düzelemde güvencelere bağlanması gereksinimi, Uluslararası sosyal politika kuruluşlarının oluşturulmasını gerekli kılmıştır.⁴³

1.3.2.2.1. Uluslararası Çalışma Örgütü

Sosyal politikanın ulusal boyutu devletlerin siyasi hakimiyet alanı ile sınırlıdır. Bu nedenle bir ülkenin aldığı sosyal politika önlemleri sadece o ülkenin ulusal sınırları içinde geçerliliğini korumakta, diğer ülkeleri etkilememektedir. Sosyal politikalar ilk olarak ulusal düzeyde oluşturulmuş, daha sonra Uluslararası piyasada rekabet koşullarında eşitlik ve sosyal adaleti sağlama, barışın devamlılığına

⁴² Sami Güven,*a.g.e.*, s. 128

⁴³ Sami Güven,*a.g.e.*,s. 161

katkıda bulunma, ekonomik gelişmede sosyal ve insani amaçları dikkate alma gibi nedenlerle uluslararası boyut kazanmıştır. Uluslararası sosyal politikanın temel amacı; Uluslararası normların oluşturulması, bunlara Uluslararası düzeyde işlerlik kazandırılmasıdır⁴⁴.

Sosyal Politikanın bir başka tarafını da Uluslararası Çalışma örgütü (İLO) oluşturmaktadır. Uluslararası planda bir çalışma hukukunun doğuşu için çeşitli dönemlere bağlı olarak değişik nedenler gösterilmiştir. Bu kuruluşun doğuşuyla ilgili olarak öne sürülen ilk gerekçe, uluslararası piyasada farklı maliyete sahip bir işgücünün rekabet koşullarında haksızlık yaratabileceği ve bunu önlemek için uluslararası bir çalışma hukukunun doğması gerektiği görüşüdür. Ne var ki zamanla bu gerekçenin hiçbir değeri olmadığı farkedilmiştir. I.Dünya Savaşından sonra ekonomik nitelikteki bu gerekçe terkedilmiş ve önce siyasal sonra insancıl olan iki önemli gerekçe ortaya atılmıştır. Bu iki nedene göre, barışın korunmasına katkıda bulunan en önemli araç sosyal adalettir. Bu nedenle, ulusal olduğu kadar Uluslararası bir sosyal adaletin sağlanması ve bu konuda araştırmalar yapılması tüm insanlığın barışı ve huzuru için gerekli ve zorunludur. Çalışma koşullarında sefalet içinde yaşayan çok sayıda insanın varlığı ve bunların çalışma koşullarının düzeltilmesinin ivediliği uluslararası bir çalışma hukukunu gerektirmiştir⁴⁵.

Uluslararası sosyal politika alanındaki en önemli gelişme, Birinci Dünya Savaşının hemen sonunda (1919) resmi bir hüviyete sahip olarak kurulan sosyal politikaya büyük bir dinamizm kazandıran İLO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) hayata geçirilmesidir. Bu örgütün temel felsefesi çalışma yaşamında sosyal adaletin sağlanması yoluyla, sosyal barışın gerçekleştirilmesidir. Sosyal sorunun çözümünde bu ilkeden hareket eden örgüt, mülkiyet karşısında emeğin kabul ve tanınmasının uluslararası düzlemdeki temsilcisidir. Ana görevi, sosyal sorunun-işçi sorunun-çözümünde uluslararası sosyal politika önlemlerini ve ölçülerini oluşturmaktır⁴⁶.

⁴⁴ Aysen Tokol, Yusuf Alper, *a.g.e.*, s.61

⁴⁵ Meryem Koray, *a.g.e.*, s. 77

⁴⁶ Sami Güven, *a.g.e.*, s. 84

Uluslararası düzeyde bir çalışma hukukunun doğması düşüncesi, 19. Yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. I. Dünya Savaşından önce Uluslararası nitelikte iki sözleşme yapılmıştır. Ancak savaşın başlaması bu hareketlerin durmasına neden olmuştur. Savaş sırasında işçilerin çalışma koşulları ile ilgili kuralların geliştirilmesi için çeşitli görüşleri benimseyen sendikal örgütler, konunun barış sırasında ele alınması amacıyla çağrılarda bulunmuşlardır. Bu istekleri göz önüne alan müttefik ülkeler özellikle İngiltere ve Fransa, Uluslararası bir çalışma örgütü yönetmeliği için bazı tasarılar hazırlamışlardır. Bu çalışmalar sonucunda I. Dünya Savaşını sona erdiren Versay Antlaşmasıyla Uluslararası çalışma örgütünün kurulması öngörülmüştür⁴⁷.

İLO devletlerarası bir kuruluş olup, üyelerini devletler oluşturmaktadır. İLO bütün dünya işçilerinin çalışma koşullarını düzenlemek, sendikal hak ve özgürlükleri geliştirmek, iş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku alanlarında karşılaşılan sorunları saptamak, işçi, işveren ve devletler arasında karşılıklı anlayış ve uyumu sağlamak, çalışma barışını kurmak, gelişen teknolojilerle uyumlu bir çalışma düzenini yaratmak ve az gelişmiş ülkelere çalışma yaşamını ilgilendiren konularda teknik yardım ve yol gösterici hizmetler sunmak gibi görevlerini başarıyla sürdürmektedir⁴⁸.

1.3.2.2.2. Toplumsal Temel Hakların Dünya da Gelişimi

İLO, hazırladığı çeşitli sözleşmelerle, çalışanların temel toplumsal hak ve özgürlüklerinin ölçünlerini saptamaktadır. Bu sözleşmelerden en önemlileri;

- Sendika hakkını düzenleyen
- Çalışma hakkını düzenleyen
- Sosyal güvenlik hakkını düzenleyen
- Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi düzenleyen
- Yönetime katılma hakkıyla ilgili sözleşmelerdir⁴⁹.

⁴⁷ Meryem Koray, *a.g.e.*, s. 79

⁴⁸ Sami Güven, *a.g.e.*, s. 161

⁴⁹ Sami Güven, *a.g.e.*, s. 168

1.3.2.2.2.1. Sendika Hakkını Düzenleyen Sözleşmeler

İşçilerin ve İşverenlerin sendika kurma hakkını güvence altına alan “ Sendika Özgürlüğüne ve Sendika Hakkının Korunmasına İlişkin “ 87 sayılı Sözleşme, 1948 yılında kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin temel ilkeleri I.ve II. Bölümleri içinde yer almaktadır. Bu ilkelere göre, “işçi ve işverenler hiçbir ayırım yapılmaksızın ve önceden izin almadan diledikleri kuruluşları kurma ve bu kuruluşların statülerine uymak koşuluyla, bunlara üye olma hakkına maliktirler”. Bu sözleşmeyle, işçi ve işveren sendikaları, tüzüklerini ve yönetmeliklerini hazırlama, kendi temsilcilerini serbestçe seçme, izlencelerini oluşturma, çalışmalarını düzenleme hakkına ve özgürlüğüne sahiptirler. Kamu makamları sendika hakkını sınırlayacak ve bu hakkın kullanılmasına engel olacak nitelikte her çeşit karışımından sakınacaklardır. Yönetimsel yoldan kapatma ve faaliyetten alıkoyma kabul edilmemiştir. Sendikalar üst kuruluşlar kurma ve Uluslararası kuruluşlara katılmaları da serbesttir⁵⁰. Yani federasyon ve konfederasyon gibi üst örgütlerini kurma ve Uluslararası katılma hakkı da, sözleşmeyle taraflara tanınmıştır. Anılan 87 sayılı sözleşmenin önemli bir yönü de , sendika hakkının özgür kullanımının devlete karşı da güvencelere bağlanmış olmasıdır⁵¹. Cahit Talas ⁵²(1990)’ın ifadesiyle, “1949 yılından bu yana bu sözleşme, Uluslararası düzeyde sendika hakkı konusunda temel bir belge olarak önemini korumuştur”.

Günümüz de de 87 sayılı ILO sözleşmesinin, uluslararası düzeyde sendika hakkı konusunda temel bir belge olarak önemini koruduğunu dile getirebiliriz.

1.3.2.2.2.2. Çalışma Hakkını Düzenleyen Sözleşmeler

Zorla çalıştırmanın yasaklanması ve çalışma özgürlüğünün başka bir deyimle herkesin özgür olarak kendisinin seçtiği bir işte çalışmasının güvence altına alınması insan hakları ve toplumsal haklar arasında önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.

⁵⁰ Cahit Talas, *Toplumsal Politika*, İmge kitabevi, Ekim 1990, Ankara, s.131

⁵¹ Sami Güven, *a.g.e.*, s. 168

⁵² Cahit Talas, *a.g.e.*, s.130

Öyleki insanlık ilk çağlardan bu yana kölelik tutsaklık gibi zorla çalıştırma uygulamalarıyla büyük acılara katlanmak zorunda kalmıştır⁵³.

Zorla çalıştırılmanın yasaklanması, çalışma hakkı ve özgürlüğünün vazgeçilmez bir koşuludur. Çünkü çalışma hakkının anlamı, herkesin kendi seçeceği bir işte özgürce çalışmasının güvence altına alınmasıdır. İşte İLO, 1930 yılında kabul ettiği, “Zorla Çalıştırmaya İlişkin 29. Sayılı Sözleşme ile zorla çalışmanın her çeşitini bir geçiş döneminden sonra yasaklamıştır. Daha sonra 1957 tarihli bir sözleşmeyle de, siyasal zorla çalıştırma yöntemini yasaklamıştır⁵⁴.

1.3.2.2.3. Sosyal Güvenlik Hakkını Düzenleyen Sözleşmeler

İLO'nun, işçilerin sosyal güvenlik haklarıyla ilgili olarak kabul ettiği en önemli sözleşme ise, 1952 tarihini taşıyan Sosyal Güvenliğin Asgari Düzeyine İlişkin 102 Sayılı Sözleşmedir. Bu sözleşmede, sağlık yardımı, hastalık, işsizlik, yaşlılık, iş kazası, aile ödeneği, analık ve sakatlık gibi riskleri içeren önemli düzenlemeler yer almıştır⁵⁵.

1.3.2.2.4. Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Hakkıyla İlgili Sözleşmeler

İşçilerin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, İLO'nun varlık nedenlerinden en önemlisini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, İLO daha kurulduğu ilk yılda (1919) işçilerin çalışma sürelerini 8 saat olarak saptayan ilk sözleşmesini kabul etmiştir. İLO'nun, çalışma koşullarını iyileştirmeye dönük sözleşmelerinden birisi de, 1935 yılında kabul ettiği “Haftalık 40 Saatlik Çalışmaya İlişkin” 47 Sayılı Sözleşmedir. Bunu, 1936 ve 1970 yıllarındaki Hafta Tatili ve Ücretli izinlerle ilgili sözleşmeler izlemiştir⁵⁶.

⁵³ Cahit Talas, a.g.e., s.133

⁵⁴ Sami Güven, a.g.e., s. 169

⁵⁵ Sami Güven, a.g.e., s. 170

⁵⁶ Sami Güven, a.g.e., s. 170

1.3.2.2.5. Yönetime Katılma Hakkiya İlgili Sözleşmeler

İşçilerin, çalıştıkları işletmelerin yönetimine katılma hakları İLO'nun üzerinde önemli durduğu bir konudur. Bu hedefe ulaşmak üzere, İLO 1980'li yıllardan başlayarak çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Aslında bu konuda atılan ilk adım, İLO'nun 1952 yılında kabul ettiği “ İşverenler ve İşçiler Arasında İşletme Düzeyinde Danışma ve İşbirliğine İlişkin “ 94 sayılı öneriyle somutlanmaktadır. Bu adımı, 1960 yılında kabul edilen Danışma (Sınai ve Ulusal Düzeyde) hakkındaki 113 sayılı öneri izlemiştir. Bu öneri, işçi ve işveren kuruluşlarının endüstri ve ulusal düzeydeki ekonomik ve toplumsal gelişme izlencelerine demokratik katılımlarını öngörmektedir⁵⁷.

1.3.2.3. Uluslararası Sendikal Kuruluşlar

Sosyal politikanın Uluslararası düzlemdeki araçlarından birinide, Uluslararası sendikal kuruluşlar oluşturmaktadır. Uluslararası işçi ve işveren örgütleri resmi örgütlerden farklı olarak Uluslararası normlar oluşturmamakta bu normaların oluşumuna çeşitli şekilde katkıda bulunmaktadır⁵⁸. Bu kuruluşlar, genellikle, ulusal sendikalar arasında yakın işbirliği kurarak, işçi hareketini Uluslararası düzlemde bütünleşme amacını gütmektedir. Böylelikle, ortak sendika çıkarlarını korumak ve geliştirmek, özgür ve demokratik sendika anlayışını yaygınlaştırmak, işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını geliştirmek, çalışma hayatını ilgilendiren kimi önemli sorunları Uluslararası platformlara taşımak, işçilerin eğitimini sağlamak v.b. gibi hedefleri gerçekleştirmeye yönelmektedir.⁵⁹ Sendikalar konusu ikinci bölümde daha geniş kapsamlı incelenmiştir.

⁵⁷ Sami Güven,*a.g.e.*, s. 170

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, Dora Yayınları, Bursa 2013,s.182

⁵⁹ Sami Güven,*a.g.e.*, s. 172

1.4. SOSYO- EKONOMİK DÜŞÜNCE SİSTEMLERİNDE SOSYAL POLİTİKA

1.4.1. Liberalizm

Liberal düşünce akımı, Endüstri Devriminin başladığı 18. Yüzyılın ikinci yarısında, A. Smith tarafından oluşturulmuş ve daha sonra aynı düşünceyi paylaşan D. Ricardo ve T. Malthus'un katkılarıyla geliştirilmiştir. Adam Smith 1776 yılında Ulusların servetinin niteliği ve nedenleri hakkında bir araştırma adlı yapıtını yayınladığı zaman ekonomi bilimi doğmuş, anamalcılık bu doğuşa öncülük etmiştir. Yeni liberal düşünce ile anamalcı düzen ahlaksal temeline ve dayanağına oturmuştur⁶⁰.

“Bırakınız Yapsınlar, Bırakınız Geçsinler” tekerlemesiyle simgelenen Liberal düşünce, İnsanların diledikleri gibi hareket etmeleri ve ekonomik faaliyetlerinde tam bir serbestliğe sahip olmalarını esas almaktadır. Bu düşünceye göre, ekonomik ve toplumsal yaşantıyı yöneten doğal bir düzen ve bu düzenin yasaları bulunmaktadır. Devlet, bu düzene karışmaktan kesin olarak kaçınmalıdır. Çünkü ekonomik ve sosyal yaşam kişisel çıkar ilişkisine göre kendiliğinden yürümektedir. Kişisel çıkarlarına uygun olarak hareket eden insanın düşünceleri ve kararları görünmeyen bir güç tarafından yönetilmektedir⁶¹.

“İnsanın özgürlüğüne ulaşma çağı” olarak da ifade edilen 18. Yüzyıl aydınlanma çağı, kilise hakimiyetinin kırıldığı ve dogmatik vaazların yerine bilimselliğin tercih edildiği bir dönüşümü ifade etmektedir. Başta A. Smith olmak üzere aydınlanma düşünürleri, iyi tanımlanmış bir toplumsal hiyerarşinin gerekliliğine inanmış, toplumsal barış ve düzenin sağlanmasını, yoksulluğun giderilmesinden daha çok önemsemişlerdir. Platondan beri tartışıla gelen insanın ruhsal doğasının maddi çevre ile olan ilişkisi, aydınlanma düşünürlerinin liberal

⁶⁰ Genel olarak fizyokratlara ekonomi biliminin doğuşunu ilan eden öncüler olarak bakılır. A.Smith ekonomi biliminin kurucusu olarak kabul edilmiştir. Cahit Talas, *age*, s.56

⁶¹ Sami Güven, *a.g.e.*, s. 51

felsefelerini, materyalist temele dayandırmaları ile sonlanmıştır. Bu anlayış, liberalizme ekonomik işleyişi açıklayabilmek ve sonuçları değerlendirebilmek açısından büyük kolaylık sağlamıştır⁶².

Sanayi Devrimi sürecinde, teknolojik gelişmenin iktisadi liberalizm üzerindeki en önemli etkisi, liberalizmin kapitalizme dönüşümü olmuştur. Bu dönüşüm temelde iki sosyal değişimi de beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki, sabit sermaye yatırımlarının önem kazanması ve bunu sağlayamayan işverenlerin çalışan grubuna katılması olmuştur. İkincisi ise işçi için gelir, işveren için maliyet olan ücretlerin bu iki grup arasında sürekli bir çatışma konusuna dönüşmesidir.

Bir de Klasik Liberalizm düşünce kavramı vardır ki onu da şöyle ifade edilebilir. Ekonomik ve toplumsal yaşantıyı yarattığı varsayılan doğal düzene her türlü müdahaleyi reddeden bir yaklaşımdır. Klasik liberal düşüncede piyasa mekanizması ve fiyatlar sistemi her türlü ekonomik ve sosyal sorunu kendiliğinden çözümleyen “ gizli bir el işlevi görmektedir. Girişimlerin çıkarları ile toplumun çıkarları aynı yönde bir uyuşma içinde olacağından, sosyal sorunla karşılaşılmayacak ve devletin sosyo-ekonomik ve sosyal hayata müdahalesine gerek kalmayacaktır. Klasik liberallerin devlet müdahalelerinin sınırlı olmasını ifade eden düşünceleri, piyasanın, ortaya çıkan geçici yoksulluk durumunu uzun vadede ortadan kaldıracığı iddiasına dayanmaktadır. Dolayısıyla A. Smith yoksulluğu, kapitalist toplumun sürekli bir niteliği olarak görmez. Tekelleşmeden, kentleşmeden ve hantal devlet uygulamalarından uzak bir piyasa işleyişinin tüm toplumun refahını sağlayacağı düşüncesi hakimdir. Spencer ve Malthus ise fakirlere yapılacak yardımları reddederek, toplumsal yaşama uyum sağlayamayanların yok olmasını ifade eden “ doğal ayıklama” sürecini savunurlar. Ancak doğal ayıklama süreci karşısında olan, hatta sınırlı devlet müdahalesini savunan J.S. Mill gibi klasik liberaller de mevcuttur. Liberal geleneğin devlet anlayışı, sözleşmecî teoriler tarafından geliştirilmiştir. Hobbes, Locke ve Rousseau gibi geleneksel sözleşme teorisyenleri, siyasal yükümlülüğün temellerini ve modern devletin varlığını sözleşme teorileri ile

⁶² Vural Savaş, *İktisadın Tarihi*, Siyasal Kitabevi,2000, s. 261

açıklamaya çalışmışlardır. Sözleşme yöntemi, insanların tabi olacakları her çeşit kuralın, bizzat kendilerince seçilmiş olması düşüncesine dayanır.

1.4.1.1. Sosyal Liberalizm

Sosyal liberalizm, sosyal adaletin liberalizmin ayrılmaz bir parçası olduğuna yönelik inancı ifade eden bir akımdır. Toplumu oluşturan tüm insanların tatmin edici bir hayat yaşaması ve hükümetlerin bu amaçla gerekli adımları atmasını savunur. Sosyal liberaller, toplumda yardıma ihtiyacı olan kesimlere dikkat çeker ve refah düzeyini arttıracak politikalara (işsizlik, sağlık ve eğitim vb. gibi konularda yapılacak girişimler) öncülük eder. Sosyal liberaller, uyumlu bir toplum yaratılmasının koşulu olarak bu tip sorunları çözecek politikaları savunmanın yanı sıra sivil hakların genişletilmesiyle de ilgilenir. Sosyal liberaller, tüm insanlar için sosyal eşitliğe inanır; ırk, cinsiyet vs. gibi konularda ayrımcılıkla mücadele etmişlerdir⁶³.

Klasik liberal anlayışın piyasa mekanizması ve bireycilik esaslarını kabul eden sosyal liberaller, piyasada oluşan eşitsizliklerin önlenmesi gereken bir durum olduğu düşüncesini savunurlar. Bireyin topluma ve diğer bireylere karşı sorumluluğunu ifade eden sosyal liberaller, daha çok insanın mutlu olacağı bir sistemi hedeflemektedir. Sosyal liberal düşüncenin popüler hale gelmesi 1929 ekonomik bunalımının ardından Keynes tarafından dile getirilmiş olsa da, ilk olarak İngiltere'de 1908 Asquith hükümetinin ve 1932'de ABD'de Roosevelt programlarında yer almıştır⁶⁴.

Sosyal Liberalizm özellikle II. Dünya Savaşı ile 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizlerine değin, Avrupa'da sağlanan uzlaşmanın temelini oluşturmuştur. Kapitalist ekonomik sistem bir yandan serbest işleyişi ile zenginliklerinin kaynağını oluştururken, diğer yandan yaşanan aksaklıklar devlet müdahaleleri ile bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

⁶³ tr.wikipedia.org/wiki/sosyal_liberalizm (Erişim: 28.12.2012)

⁶⁴ Songül S. Gül, *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa*, Ebabil Yayıncılık, 2006, s. 33-34

1.4.1.2. Yeni Liberalizm (Neo-Liberalizm)

1970’li yıllarda yaşanan krizlere yönelik çözümlerinin yeterli olmaması, yeni bir liberal sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Küreselleşme rüzgarlarının estiği bu yeni dönem, birçok yazar tarafından klasik liberalizme dönüş olarak tanımlanmıştır. Neo-Liberalizm, liberal gelenekteki “ Sosyal Liberalizm “ ve “ Refah Devleti “ sapmalarına karşın, liberal tezlerin yeniden canlanmasını ifade etmektedir. Bu canlanma serbest piyasanın işletilmesi ve toplumdan bireye yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle neo-liberalizm, iktisat teorisinin bir restorasyonu ve aslına dönüş hareketi olarak da görülebilir. Ancak bu süreçte devletin rolü, klasik işlevlerin yanında eğitim ve sağlık gibi başka alanları da kapsayacak şekilde genişlemiştir⁶⁵.

Yeni liberal anlayış temel felsefesini devletin sınırlandırılması anlayışı üzerine kurmuş ve refah devleti uygulamalarını şiddetle eleştirmiştir. Yeni liberal felsefenin iktisadi uzantısı, arz yanlı ekonomi politikaları ile kendisini göstermiştir. Özelleştirmeler ile devletin etkin olduğu alanların piyasaya terk edilmesi gerekliliği, sosyal refah hizmetleri içinde gündeme gelmiştir. Kamu sektöründe finanse edilecek bu hizmetlerin piyasa rekabetine açılması düşüncesi, ilerleyen dönemde geçerliliğini kaybetmiştir.

1980’li yılların başından günümüze kadar ekonomiye yön veren neo-liberal politikalar, devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılmasını, özel sektör ve serbest piyasa ekonomisini, sosyal harcamaların kısıtlanmasını savunan bir düşünce olarak, sosyal politika alanını ve uygulamalarını olumsuz etkilemiştir⁶⁶.

1.4.1.3. Refah devleti ve Hayek

Hayek serbest piyasa düzeninin felsefi savunucularındandır. Avusturya Okulu'nun 20. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biridir. 1974'te Nobel Ekonomi ödülünü almıştır. Merkezi ekonomik planlamanın insanların özgürlüklerini ve

⁶⁵ Aysen Tokol, Yusuf Alper, a.g.e., s. 22-23

⁶⁶ Aysen Tokol, Yusuf Alper, a.g.e., s. 22-23

ihtiyaçlarını kısıtlayacağı tezini vurgulamış, çoğulculuğu ve ekonomik sübjektivizmi savunmuştur⁶⁷.

Hayek 1930'lu yıllardan itibaren merkezi plana dayanan kolektivist ekonomilerin uzun vadede özgürlüğün tahribine yol açacağı ve kapitalizm ile sosyalizm arasında bir orta yol olmadığı iddiasıyla gündeme gelmiştir. Serbest piyasa işleyişinin en büyük savunucularından olan Hayek, iktisadi alandaki en uygun siyasetin minimal devlet olduğu iddiasını taşımaktadır. Yasaların soyut niteliğinden dolayı özel amaçlara yönelik düzenlenemeyeceği iddiasında bulunan Hayek, dağıtıcı adalet anlayışına dayanan politikaların hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığını savunmaktadır. Bu konudaki itirazının bir diğer gerekçesi de, insanların nelere sahip olması gerektiğini belirleyecek objektif ölçütlerin bulunmamasıdır⁶⁸.

Hayek düşüncesini, piyasa adaleti yaklaşımına dayandırsa da bu, her türlü müdahaleden uzak bir nitelik göstermez. Hayek'i " pür piyasa adaleti " yaklaşımından ayıran özellik, çalışamayacak durumda olanlar ya da kimsesiz çocuklar için müdahaleyi gerekli görmesidir. Ancak, piyasanın başarısızlığı durumunda devletin bu olumsuzlukları giderme görevi, belirli sosyal gruplara ayrıcalık tanıyan gelir aktarma politikalarına dönüşmemelidir⁶⁹. Hayek'e göre piyasa işleyişini bozarak, toplumsal adaleti sağlama gerekçesiyle belirli gruplara pay ayrılması, adaleti değil adaletsizliği getirecektir. Bütün bu düşünceler Hayek'in refah devleti karşısında bir düşünür olduğunu ortaya koymaktadır. Refah devletinin, adaleti sağlama gerekçesiyle ve çeşitli baskı ve çıkar gruplarının etkisiyle piyasaya yaptığı müdahaleler bir yandan piyasa dengesini bozarken diğer yandan yapılan yardımların gerçek ihtiyaç sahibi gruplara ulaşmasını engellemektedir.

Özgür bir toplum ile sosyal adalet düşüncesinin bir arada bulunamayacağını savunan Hayek'e göre, mutlak anlamda bir sosyal adaletin uygulanabilmesi için, kendiliğinden doğan düzenin yerine organizasyon düzeninin kurulması

⁶⁷ tr.wikipedia.org/wiki/Friedrich-August_Von_Hayek

⁶⁸ Mustafa Erdoğan, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi,1998, s. 7

⁶⁹ Süleyman Özdemir, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları No2004/69,2004,s.89

gerekmektedir. Sosyal adaletin, sadece devlet zorunun adil davranış kurallarına uyulmasını sağlamakla kalmayacak, siyasi otoritenin iktidar alanını genişletecek ve devletin vatandaşları arasında farklı kriterlere göre değişik muameleler yapmasına neden olacaktır. Bu durum kanun hakimiyeti ile de bağdaşmayacaktır. Sosyal adalet uğruna yapılan bir çok düzenleme aslında ant-sosyal düzenlemeler olup, toplumun kendiliğinden doğan sosyal gücünü ve yapısını tahrip etmektedir⁷⁰.

1.4.2. Muhafazakarlık

Muhafazakar düşünce de liberal düşünce gibi önemli değişimlere uğramıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra onsekizinci yüzyıl ve ondokuzuncu yüzyıllardaki geleneksel muhafazakarlık anlayışında önemli farklılaşmalar yaşanmıştır. Modern toplum hayatının demokratik, çoğulcu ve laik karakteri bu değişimin yaşanmasındaki en önemli unsurdurlar. Bu nedenle muhafazakarlık anlayışının geleneksel ve yeni muhafazakarlık olarak bir tasnife tutulması olasıdır.

Muhafazakar düşünce, Liberal düşüncenin bireycilik ve doğal hukuk anlayışlarına tepki olarak, bireyi toplum içinde algılamayı esas alan düşünce sistemidir. Özellikle ikinci Dünya Savaşından sonra geleneksel muhafazakarlık anlayışı da önemli farklılaşmalar yaşanmıştır. Sosyal düşünce sisteminde aile ve dinin çok büyük öneme sahip olduğu muhafazakar anlayış, aileyi hem toplumun temel birimi hem de geleneksel ahlakın koruyucusu olarak görmektedir. Aileyi toplumsal dayanışmanın sağlanmasında, ilk eğitimin gerçekleşmesinde ve topluma aidiyet duygusunun kazanılmasında temel unsur olarak ele almaktadır. Muhafazakarlar, dini de sadece bireysel bir inanç olarak değil, toplumsal işlevleri olan bir kurum olarak ele alarak, dinin otoritesi ve kurumlarının toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında etkin bir role sahip olduğunu düşünmektedirler. Aile ve dinin toplumsal yaşam içerisindeki bu denli önemi, muhafazakar politikaların belirlenmesinde de etkisini göstermiştir. Sosyal politikanın düzenlenmesinde ailenin koruyucu ve dinin bütünleştirici özelliği kendisini göstermektedir.

⁷⁰ Atilla Yayla, *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*, Liberte Yayınları, 2000, s. 195

Muhafazakar düşüncede kurulu otoritenin gücünün sınırlandırılmasından değil, zayıflatılmasından söz edilmektedir. Buna göre muhafazakarlar, kendi amaçları doğrultusunda olduğu sürece zor kullanma ve keyfi gücün kullanabileceğini kabul etmektedir. Toplumda gereksinim içinde olan kişi ya da gruplara yardım edilmesi, toplumsal istikrarın sağlanması ve düzenin devamı açısından önem taşımaktadır.

Modern toplum yaşantısı ile uyumlaşma çabası içinde olan muhafazakarlık anlayışı, yeni süreçte bazı geleneksel formlar üzerindeki vurgusunu hafifletmiş ve bazı modern kurumları yeniden biçimlendirmek suretiyle öğretisine dahil etmiştir. Bu bağlamda seküler yönetim anlayışındaki gelişmelere bağlı olarak, din üzerindeki vurgusunu hafifletmiş, sınıflı toplum hiyerarşisinden demokrasi lehine bir ölçü vazgeçmiş ve bireysel düşünceyi, en azından bireysel girişim özgürlüğü olarak ele alarak içselleştirmiştir. Ancak yaşanan tüm değişime karşın aile ve dinin toplumsal yapı üzerindeki önemi sürmekte, aykırı düşünceler temelindeki kişisel farklılıklara, sosyal uyum gerekçesiyle hoşgörü gösterilmemektedir⁷¹.

1.4.3. Sosyalizm

Ondokuzuncu yüzyılda bir yandan emeğin sermaye ile uyumsuzluğu ve çatışması büyümekte, öte yandan da bu çatışmanın doğurduğu yeni düşünceler ortaya atılmaktadır. Emekten yana tavır alan bu düşünceler önceleri oldukça ütöpik bir bakış açısına sahipken, daha sonra Marx'ın ortaya attığı sosyalizm anlayışı çok daha bilimsel temellere oturmuş ve işçi sınıfını yönlendiren temel düşünce akımı olmuştur. Bu yıllar sefalet ücreti de sayılabilecek “ geçimlilik ücretin “ verildiği, işçilerin kendilerini koruyacak yasal bir düzenlemeye veya bir kurama henüz sahip olmadıkları, üstelikte genel oy hakkı tanınmadığından “ vatandaş “ da sayılmadıkları yıllardır. O nedenle sefalete ve eşitsizliğe tepkiler de şiddete yönelmekte, kanlı bastırılmakta, fakat yine de bunları durdurmak mümkün olmamaktadır. Ve o nedenle artık burjuvazinin içinde de bu adaletsizliğin önlenmesi gerektiğini söyleyen sesler yükselmiştir⁷².

⁷¹ Mustafa Erdoğan, *a.g.e.*, s.62

⁷² Meryem Koray, *a.g.e.*, s.29

Liberalizm kapitalizm içinde çalışma özgürlüğü bağıt özgürlüğüdür. Bunun anlamı, işverenlerin işçilerle yapacakları bağıtların dışarıdan herhangi bir müdahaleye konu olmaması (Devlet tarafından) ve ücret pazarlığının kişisel düzeyde oluşmasıdır. Kuşkusuz, Sanayi Devriminin işçiler arasında yaygınlaştırdığı rekabet durumu karşısında, her günkü ücreti ile yaşamak durumunda olan insanların bağıt ve çalışma özgürlüğünden söz etmek gerçeklerle pek uyuşmaz. Böyle olmakla beraber, liberal kapitalist sistem döneminde bağıt serbestliğine bağılı kalınmış, Devlet, sermaye-emek ilişkilerine dolaylı ve dolaysız karışımlardan kaçınmış ve uzak kalmıştır. Kişisel düzeyde oluşan ücret pazarlıkları güçsüzün, yani işçinin aleyhine sonuçlanmıştır. Bu dönemin sefalet ücretlerine yaklaşan fizyolojik ücretleri, liberal kapitalizmin başlıca bir niteliği olarak belirlemiştir⁷³.

Liberalizmin ekonomik ve sosyal etkilerine karşı bir fikir olarak ortaya çıkan sosyalizm, özellikle Sanayi Devrimi'nin sonuçlarına yönelik olarak gelişme göstermiştir. Sosyalist düşünce, liberal düşüncenin temelinde bulunan bireycilik düşüncesine karşı, toplumun bireye üstünlüğü düşüncesini geliştirmiştir. Sosyalist düşünce sistemi içinde farklı ekollerden bahsedilse de genel prensipleri itibarıyla bir birliktelik söz konusudur. Özel mülkiyet anlayışının yerine kolektif mülkiyet anlayışı esas alınmaktadır.

Sosyalizmin alt başlığı şeklinde düşünerek Bilimsel sosyalizmden söz edersek, kısaca şöyle ifade edilebilir. Bilimsel Sosyalizm, tarihi materyalizm, diyalektik, sınıf çatışması, artık değer teorisi ve kapitalizmin proleterya tarafından ortadan kaldırılacağı tezleri üzerine kuruludur. Toplumsal düzenin köklü biçimde, gerekirse devrim yoluyla değiştirilmesini, ücret araçları üzerindeki özel mülkiyet hakkının devlete geçmesini ve proleterlerin egemen olduğu bir devlet düzenini hedeflemektedir.

Sosyalizmin diğer alt başlığı şeklinde düşünülen reformistler (demokratik), sosyal sorunların demokratik parlamenter yöntemlerle, kapitalist düzeni aşan sosyal

⁷³ Cahit Talas, *Ekonomik Sistemler*, Doğan Yayınevi, Ankara, 1974, s. 67

reformlarla çözümlenebileceğine inanmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında güç kazanan reformist sosyalizm, kapitalist iktisadi düzenin olumsuzluklarının şiddet kullanılmadan ve antidemokratik yöntemler uygulanmadan düzeleceğini savunmaktadırlar. Reformistleri, bilimsel sosyalistlerden ayıran bir diğer özellik de üretim mallarının kamulaştırılması noktasındadır. Bilimsel sosyalizmin topyekün bir kamulaştırma düşüncesi karşısında reformistler, daha sınırlı ve özel mülkiyeti reddetmeyen bir yaklaşımı benimsemektedirler⁷⁴.

Demokratik sosyalistler, sosyal sorunun, demokratik parlamenter yöntemlerle, kapitalist düzeni aşarak ve sosyal reformlar uygulanarak çözülebileceğini savunmaktadır. Demokrasi ile sosyalizmin birleştirilerek, siyasal demokrasinin sosyal ve ekonomik alanlarda yaygınlaştırılarak, emeğin sömürülmesinin önlenebileceğine ve kişilerin özgürlük ve refahlarının sağlanabileceğine inanmaktadır. Demokratik sosyalistler, demokratik rejimin kurumlarının korunmasının ve geliştirilmesinin gereğini vurgulamakta ve Marksist politikaların yerine, uygulayıcı, yararçı ve esnek sosyalist politikalardan yana tavır takınmışlardır⁷⁵.

1.4.4. Sosyal Politika Kapsamında Etkin Sosyal Düşünceler

1.4.4.1. Müdahalecilik

Sosyal Politikanın ilk kuramcısı sayılan Sismondi (1773-1842) göre, devletin bir parça etkinliği uygulamadaki sayısız sorunu çözebilecektir. Sismondi kapitalist düzendeki bozuk gelir dağılımını eleştirerek, emek ve sermaye arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi için tarımda herkesin küçük bir toprağa kavuşturulmasını, büyük işletmelerin yerini bağımsız küçük üreticilerin almasını istiyordu. Ona göre üretim malları küçük azınlığın elinde toplanmamalıydı. Bu ilk müdahaleci görüşleri daha sonra “ ütöpik sosyalistler” olarak diğerleri izlemiştir⁷⁶.

⁷⁴ Orhan Tuna, a.g.e., s. 21

⁷⁵ Sami Güven, a.g.e., s. 60

⁷⁶ Meryem Koray, a.g.e., s.29

Devletin müdahalesi ile yeni bir ekonomik örgütlenme tanımının ortaya çıkacağını iddia eden Sismondi, çalışma hayatında yapılacak bir dizi mevzuat düzenlenmesi ile sorunların çözüleceğini savunmaktadır. Rekabetin olumsuz etkilerinin azaltılması, kadın ve çocukların fabrikalarda çalıştırılmasının yasaklanması, işçilere dinlenme hakkı verilmesi ve mesleki tehlikelerin önlenmesi bu sosyal politika uygulamalarından bir kısmını ifade etmektedir⁷⁷.

Sismondi ile birlikte, liberal düşüncenin ileri sürdüğü gibi, toplum içinde insanların çıkarlarının uyum içinde olmadığı anlaşılmaya başlanmıştır. Sismondi, madalyonun birde öbür yanı bulunduğunu göstererek çıkar düşüncesinin serbest bırakılmasının sonunda zayıfların ezilmesi ve sömürülmesi olayını doğuracağını ileri sürmüştür. Burada devlete görev düşmektedir. Böylece bir müdahalecilik düşüncesi doğmaktadır⁷⁸.

Müdahaleci devlet anlayışı özellikle 2.Dünya savaşıdan sonra ileri Batılı ülkeler tarafından benimsenmiş bir anlayıştır. Bazı araştırmacılar 1970'lerde yaşanan krizlerin devletin müdahaleciliğinin niteliğini değiştirdiğini savunurlar.1970'lerden sonra ücret düzeyini arttırarak ekonomideki genel mal ve hizmet talebini arttırmayı hedefleyen keynesci politikalardan Uluslararası rekabet gücü sağlamayı amaçlayan politikalara geçildiği görülmektedir. Devletin temel olarak dört ana işlevi söz konusudur.

1) Sanayileşmeden kaynaklanan sorunlara kayıtsız kalamayan devlet ilk olarak düzenleyici görev üstlenmiştir. Devlet ilk olarak bireysel iş hukuku ile çalışma koşullarını insanileştirmeye çalışmıştır. Daha sonra devletin bu düzenleyici fonksiyonu ekonomik ve sosyal yaşamı kapsayacak şekilde genişlemiştir. 1980'li yıllarda devlet mal ve hizmet üreticisi olma özelliğini terk etmesinden dolayı daha çok bir düzenleme aygıtı olarak görev yapmaya başlamıştır.

2) Devletin ikinci işlevi ekonomik politikalar üretmektir. Devletler vergi politikaları, para politikaları, gelir politikaları, ücret politikaları ile ekonomi üzerinde etkin bir rol oynarlar.

⁷⁷ Ali Çubuk, *Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik*, Gazi Üniversitesi İİBF Yayınları, No:13, s. 7

⁷⁸ Cahit Talas, *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 26

3) Devlet üçüncü işlev olarak geliri yeniden bölüştürücü politikalar izler. Devlet kaynakları erkeklerden kadınlara, çalışanlardan işsizlere, çalışma yaşında olanlardan emeklilere, yetişkinlerden çocuklara kaydırmış, sonuç olarak gelir yeniden dağılmıştır. Müdahaleci devlet, vergi ve harcamalar yolu ile gelirin en iyi şekilde yeniden bölüşümünü sağlama gayretindedir.

4) Devletin dördüncü işlevi onun işveren kimliğidir. 1945'lerden itibaren kamu sektörü hızlı bir şekilde büyümüştür. Kamu kesimi istihdamındaki yükseliş, değişen devlet anlayışı ve bu anlayış doğrultusunda izlenen politika ve reformlar sonucunda kamu sektörünün istihdam içindeki payı çok yüksek oranlara ulaşmıştır.

Partiler arası rekabetin müdahaleci devlet anlayışının gelişmesinde büyük katkısı vardır. Sol partiler ve politikacılarının eşitlik adalet ve refah sağlama temeline dayalı vaatlerinin toplum tarafından cazip bulunması , gelişmiş ülkelerde hem sol, hem de sağ hükümetlerin , refah devletinin ve sosyal harcamaların büyümesinde birlikte rol almasını sağlamıştır. Partilerin birbiri ile rekabeti, devletin ekonomik ve sosyal müdahale alanını sürekli olarak genişletmiş, kendilerini oy potansiyeli sağlamak amacıyla halka refah hizmeti götürmede yarışmalarına yol açmıştır.

1.4.4.2. Dayanışmacılık

Dayanışmacılık ekolü Fransız Leon Bourgeois tarafından desteklenmiştir. Söz konusu ekole göre, toplum içerisinde yaşayan insanlar doğumlarından önce mevcut olan bir bağ ile birbirlerine bağlı oldukları bunu da borçluluk ilişkisidir. İnsanların arasındaki bu borç ilişkisi çalışma hayatında, çalışanlara asgari bir geçim sağlamayı ve sosyal hayatın risklerine karşı korunmalarını içermektedir⁷⁹. Leon Bourgeois ve yandaşları bu dayanışma adına hazırladıkları toplumsal nitelikli programlarda devletten sosyal sigortaların kurulmasını, karşılıklı yardım örgütlerinin özendirilmesini, işyerlerinde iş sağlığı ve işgüvenliği önlemlerinin düzenlenmesini, sanayide çalışan kadın ve çocukların korunmasını ve çalışma sürelerinin sınırlandırılmasını istemektedirler⁸⁰.

⁷⁹ Sami Güven, *a.g.e.*,s.61

⁸⁰ Cahit Talas, *Toplumsal Politika*, a.g.e, s.76

1.4.4.3. Keynes Teorisi

Keynes 1883-1946 yılları arasında yaşamıştır. Hükümetle olan ilgisi dolayısıyla düşüncelerini uygulama alanında deneme olanağına da bir ölçüde ulaşmıştır. Hocası, yeni klasik doktrinin temsilcilerinden Marshall'ın etkisi altında kalmıştır. Piyasanın her türlü devlet müdahalesinden uzak olması gerektiği aksi takdirde ücretlerin ve fiyatın tam esnekliğinin bozulacağını söyleyen klasik iktisatçıların bu söylemlerinin yanlışlığını Keynes ortaya koymuştur. Klasik iktisat kurallarının krizden sonra artık ne durgunluk ne de işsizlik konusunda çare olmadığını farkına varılması Keynes'çi iktisat teorilerinin kabul görmesinde büyük rol oynamıştır⁸¹.

Keynes Genel Teorisinde esas itibariyle ekonomikal faaliyetin genel düzenini belirtmekte olan faktörleri yeni bir incelemeye tabi tutmuştur. Keynes, doktrinde, Bıkanız yapınlar felsefesini reddetmiştir. Fakat sosyalist bir düşünce yolunu benimsemiş olmaktan da uzak kalmıştır. Bu nedenden, yeni kapitalist ekonomikal sistem, Keynes teorisine çok şey borçludur⁸².

Keynes, genel teorisini kurarken, her şeyden önce klasik düşüncenin dahil-getirmiş olduğu bazı temel esasları kabul etmiştir. Öyle ki, Keynes'in düşünceleri;

- Rekabetin mevcut olduğu bir ekonomikal yaşantıyı esas almıştır.
- Üretici azami kar, kazanç sağlamak amacı ile hareket etmektedir.
- Keynes ekonomikal yaşantıyı tıpkı klasikler gibi statik, değişmeyen ve gelişmeyen bir yaşantı olarak kabul etmiştir.
- Keynes, Marx'cı teoriyi reddetmiş, kapitalist sistemin esaslarının devam edebileceğine inanmıştır. Ancak yararlı reformların zamanında yapılması gerektiğini öngörmüştür. Şu halde Devlete, ekonomik ve sosyal yaşantıya karışım hakkını ve yetisini tanıtmıştır⁸³.

⁸¹ Cahit Talas, *Ekonomik Sistemler*, a.g.e, s.48-49

⁸² Cahit Talas, *Ekonomik Sistemler*, a.g.e,s. 48-49

⁸³ Cahit Talas, *Ekonomik Sistemler*, a.g.e,s. 48-49

Sanayi Devrimi'nin başlangıcından itibaren çalışma koşullarındaki olumsuz görünüm, yoksul işçi sınıfının onsekizinci yüzyıl ve ondokuzuncu yüzyıllar boyunca hızla büyümesine neden olmuştur. Aydınlanma düşüncesi ile birlikte sivil haklarda yaşanan gelişmeler, politik hakları da içerisine alarak genişlemiştir. Keynes, liberal bir iktisatçı olmasına karşın, 1936 yılında yazdığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde, klasik iktisat anlayışına önemli eleştiriler getirmiş ve liberal çizgiden ödünler vermiştir. Ekonomik dengenin her zaman tam istihdam oluşamayacağını, eksik istihdam durumunun da bir denge durumu olduğunu ifade eden Keynes, devletçe yapılacak müdahaleleri de gerekli görmüştür.

1.4.4.4. Marshall

Marshall, Dışsallık konusunda teoriyi ilk olarak oluşturan ekonomisttir. Marshall İngiltere de diğer sanayileşmiş ülkelerdeki Ekonomik büyümeyi incelemiş, kişi başına üretkenlikle kaydedilen artışı açıklamaya çalışmıştır. İçsel ekonomiler yanında Dışsal ekonomiler üzerinde de durmuştur⁸⁴.

Marshall dışsal faydayı ise “ herhangi bir mal veya hizmet piyasasında endüstri yoğunlaşması sonucunda, endüstriye giren firma önceki firmaların ortalama üretim maliyetlerinin de azalmasına denede olması “ durumunda ortaya çıkan fayda olarak tanımlamaktadır⁸⁵.

Marshall, modern toplumların sosyal yapılarına ilişkin vereceği kararlarda iki eğilimin belirleyeceği olacağı iddiasını taşımaktadır. Bunlardan ilki sosyal yapının ekonomik piyasa işleyişine uygun biçimde, diğeri de insanın evrendeki konumuna uygun olarak “ doğal insan eşitliği “ anlayışına göre düzenleneceğidir.

İnsanın doğal eşitliği düşüncesi, yurttaşlık kavramının özünü oluşturmaktadır. Sözleşme, ifade, inanç, mülk edinme gibi sivil haklar piyasa ilişkilerinin yürütülmesinde de büyük öneme sahiptir. Yurttaşlık hakları, sadece temel sivil haklar

⁸⁴ www.fturka.com/felsefe/40493-dıssallık.teorisi.html, Erişim tarihi, 12.12.2012

⁸⁵ www.belgeler.com/blg/635/dissallik.teorisi, *Dışsallık Teorisi*, Erişim Tarihi,02.09.2013

ile sınırlı kalmamış, ondokuzuncu yüzyıldan itibaren yönetime katılma anlayışı çerçevesinde politik hakların da katılımıyla zenginleşmiştir. Bu genişleme, toplu sözleşme hakkı ve örgütlenme hakkı ile siyasi partilerin yasal düzenlemelerle sosyal yapıya müdahalelerine değin uzanmıştır.

1.4.4.5. Çağdaş Yurttaşlık Kavramı

T.H. Marshall “ Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf “ adlı etkili makalesinde hakları normatif bir sınıflandırmayla üç kategoriye ayırmıştır: sivil haklar, politik haklar ve sosyal haklar. Marshall kişisel hak ve özgürlüklerin onsekizinci, siyasi hakların ondokuzuncu yüzyılda tanınmaya ve yerleşmeye başladığını, sosyal hakların yurttaşlık kavramı içerisinde yer bulmasının ise yirminci yüzyılda gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu tanımlamaya göre, sivil toplumla bağlantılı sivil haklar temel kişisel hakları, konuşma özgürlüğünü, düşünce ve inanç özgürlüğünü, mülkiyet edinme ve sözleşme özgürlüğünü ile adalet arama özgürlüğünü içermektedir. Sivil haklar bireylerin sahip oldukları haklar olup, yasama-yürütme-yargı üçgeni içerisinde ilkesel olarak yargı ile ilişkili haklardandır ve bireylerin hak arama süreçleri içerisinde yargı tarafından güvence altına alınmışlardır. Politik haklar ise demokratik katılım hakkını, seçme ve seçilme özgürlüğü gibi özgürlükleri içermekte olup, temsili demokrasilerde parlamento kurumu bu hakların tanınmasını ve sürdürülmesini sağlayan temel kurum olarak öne çıkmaktadır. Sosyal haklar ile Marshall ekonomik ve sosyal hakları, bu haklarla bağlantılı minimum gelir ve refah düzeyini ve modern demokratik toplumların sağladığı olanaklardan her bireyin yararlanabilmesini sağlayacak bir sosyo-ekonomik yapılanmayı kastetmektedir. Marshall’a göre, sosyal haklar da genel anlamda kişisel haklar olmakla birlikte sivil ve politik haklar bütününe sonradan eklenmişler ve sınıf, cinsiyet farkı gözetmeksizin herkes için aynı anda istenmişlerdir. Sonuç olarak Marshall modern yurttaşlık kavramının bu üç hakkı içerecek biçimde yeniden tanımlanmasını öngörmüştür⁸⁶.

⁸⁶ Çağhan Kızıl, *Ulus-Devlet ve Milliyetçilik*, Eylül 2007
<http://www.birikim.org.tr/dergisi.co/birikim/makale.aspx?mid=414>, erişim tarihi, 20.12.2012

1.4.5. Çağdaşlık Düzleminde Sosyal Politikaya Bakış

Toplumsal ve siyasal hareketler 1970' li yılların başından itibaren yeni yeni gelişmeler göstererek gündem de olmuşlardır. Bu yeni hareketlerin temelinde yeni düşünce sistemleri oluşturmaya çalışmaktır.

1.4.5.1. Sosyal Politika ve Üçüncü Yol

Sosyal Politika da “ üçüncü yol “ (third way) bulma fikri yakın zamanlarda sadece Birleşik Krallıkta değil, aynı zamanda Birleşik Devletler de, Kıta Avrupası'nda ve Latin Amerika da son derece yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Üçüncü Yol ne anlama gelmektedir? 1990 lı yıllarda, bir çok Avrupa ülkesinde merkez sol partilerin tekrar güçlendiği görülmektedir. Merkezi sol tandanslı yeni hükümetler, önceki sosyal demokratik yönetimlerden ve de neo liberal hükümetlerden kendilerini ayırmak için “üçüncü yol” ve “yeni sosyal demokrasi” gibi terimler kullanmışlardır⁸⁷. Bu kavramın savunucuları ortak bir tanımda buluşamamaktadırlar ve eleştirmenler de bunun olabileceğine dair kuşku beslemektedirler. Anthony Giddens üçüncü yol fikrini geliştirmenin modern politika da bir olasılık değil, aynı zamanda bir zorunluluk olduğunu da göstermektedir. Üçüncü Yol, sol görüşlerin etkisini yitirdiği ve yeni sağın fikirlerinin de yeni gelişmeler karşısında yetersiz kaldığı ve tezatlar içerdiği bir dünya da sosyal demokrasinin yeniden canlanmasını temsil etmektedir. Yeni bir sosyal demokrat gündem uyumlu, güçlü ve geniş çaplı bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Bu politika idealizme yeniden eski gücünü kazandırabilecek bir gündemdedir. Tony Blair'in en gözde düşünce adamı olan Anthony Giddens, pek çok kişinin imkansız gördüğü bir şey yaparak üçüncü yolu tutarlı bir ikna edici bir yapıya oturtmuştur⁸⁸.

Küreselleşmeyi politik ve ekonomik etkilerin birleşmesinden doğan bir dizi karmaşık süreç olarak tanımlayan Giddens, yeni yapının bir yandan yeni uluslar üstü

⁸⁷ Süleyman Özdemir, a.g.e., s.76

⁸⁸ <http://ilnokta.com/urun/62171/Ucuncu-Yol-Sosyal-Demokrasinin-Yeniden-Dirilisi.html>, Erişim 21.12.2012

sistemler ve güçler üretirken, diğer yandan gelişmekte olan ülkelerde büyük bir değişimi ortaya çıkardığını ifade etmektedir. İçinde yaşadığımız toplumun kurumlarını hızla dönüştüren küreselleşme süreci, yeni bireyselci anlayışın doğrudan yükselişi ile alakalıdır. Bu bağlamda üçüncü yolun küreselleşme hedefi, vatandaşlara kişisel yaşamlarında dönüşümler sağlanması ve doğayla ilişki bağlamında ortaya çıkan değişimler karşısında kendi yaşam yollarını çizebilmelerine yardımcı olunmasıdır⁸⁹. Bu yeni politika akımı, hem dayanışma ve eşitlik gibi geleneksel sosyal demokratik değerleri benimserken hem de ücret-dışı işgücü maliyetlerinin azaltılması, özel sosyal koruma biçimlerinin desteklenmesi gibi yeni amaçlar izlemektedir⁹⁰.

Üçüncü Yol uygulamaları farklı sosyo-ekonomik koşullardan, siyasi kurum ve geleneklerden dolayı farklılık gösterebilmektedir. Üçüncü Yolun Sosyal Politikalar üzerinde değişkenlikler göstererek farklı sonuçlar elde edilmesi mümkündür. Sosyal demokrasi hareketinin küreselleşme süreci ile uyumlu kılınması hareketi olan üçüncü yol, sosyal demokrasinin klasik işlevlerinden sıyrılarak sağlık giderlerinde ve iş güvencesindeki sınırlamalardan, piyasanın kendisinin refah artışı sağlanmasına kadar uzanan bir dizi politika önermesi içermektedir.

⁸⁹ Anthony Giddens, *Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, Çev.M.Özay, Birey Yayıncılık,2000,s. 45,74

⁹⁰ Jochen Clasen, "Modern Social Democracy and European Welfare State Reform", *Social Policy & Society*, Vol.1,Issue 1,2002,p.67 akt. Süleyman Özdemir, a.g.e.,s.76

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SOSYAL POLİTİKALAR

2.1. KÜRESELLEŞME

Globalleşmenin Türkçe karşılığı olan “Küreselleşme” ekonomik içerikli bir kavramdır. Bu kavramı açıklamaya yönelik birçok tanım bulunmaktadır. Tanımların ortak bir özeliği de ortak bir tanım üzerinde anlaşmaya varılamamasıdır. Küreselleşme şu anlamlara gelir.

- “dünya ekonomisiyle bütünleşme” ve “ticaret, yatırım, finans, dini entegrasyon, teknoloji ve demografik faktörler aracılığıyla” arttırılmış karşılıklı bağımlılık⁹¹.
- “ürün, hizmet, anapara, kişiler ve fikirler akışının bir sonucu olarak tüm dünyada ekonomilerin ve toplumların bütünleşmesi”⁹².
- dış açılım ve pazarların ülke içinde artan rolü⁹³.
- “ticaretin üretimden daha hızlı büyüme” süreci⁹⁴
- “ulaşım ve iletişim masraflarının muazzam şekilde düşürülmesi sonucunda dünya üzerindeki ülkeler ve insanlar arasında daha yakın bütünleşme ve sınırlar ötesindeki ürün, hizmet, anapara, bilgi birikimi ve (daha az oranda) insan akışının bozulması”⁹⁵.

⁹¹ Richardson, P. *Globalization and Linkages: Macro-Structural Linkages and Opportunities*, OECD Economic Studies No. 28, OECD, Paris(1997).

⁹²D. Dollar , *Globalisation, Inequality and Poverty Since 1980*, Development Research Group, World Bank, Washington D.C., November,2001.

⁹³ J.A. Robinson, *Where Does Inequality Come From? Ideas and Implications for Latin America*, OECD Development Centre Working Paper No. 188, OECD, Paris,2002.

⁹⁴ M. Storper, , “*The limits to globalization: Technology districts and international trade*”, Economic Geography, Vol. 68, No. 1, 1992,pp. 60-93

⁹⁵ J.E. Stiglitz and P.R. Orszag , *Rethinking Pension Reform: Ten Myths about Social Security Systems, paper presented at the Conference on New Ideas about Old Age Security*, World Bank, Washington D.C., 14-15 September,1999

- “ küresel üretim sistemlerinde, özellikle küresel değer zincirlerinde ve serbest üretim bölgelerinde üretimin yeniden yapılanması”⁹⁶.
- “hükümetler, Uluslararası kuruluşlar, işyerleri, işçi ve sivil toplumlar da dahil olmak üzere çok sayıda aktör ulusal ve Uluslararası politikaları, yeni teknolojiler ve yeni ekonomik ilişkiler tarafından yönlendirilen ekonomilerin ve toplumların yavaş yavaş bütünleşmesi”⁹⁷.

Küreselleşme adına yapılan bu tanımlamalardan yola çıkarak geniş anlamda küreselleşmeyi şöyle tanımlayabiliriz. Dünya da mevcut Uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel katmanlara ait siyasi, ekonomik, sosyal, ekolojik, kültürel ve hatta coğrafik sistemlerin, birbirlerinden farkındalıklarının gün geçtikçe artmasıyla, geçişkenliklerinin ve birbirlerini etkileme güçlerinin de arttığı ve dünya çapında bir “ farkındalık ve küreye ait olumlu veya olumsuz gelişmelere bilinçli veya tepkisel cevap verme kültürünün oluştuğu “ gelişen bir süreçtir.

Küreselleşme nasıl anlaşılacağı, yeni bir kavram olup olmadığı ve yol açacağı sonuçların neler olabileceği gibi pek çok yönüyle şüphe taşıyan bir kavramdır. Bu ölçüye kadar farklı politik yönelimlerle ilişki içerisinde birbirine zıt iki fikir ortaya çıkmıştır. Bazıları küreselleşmenin tamamıyla bir mit olduğunu yada çoğunlukla uzun-sürelili yönelimlerin bir devamı olduğunu ileri sürmektedirler. Bu bakış açısı eski tip sosyal demokrasiyi koruma arzusundaki kişilere şaşırtıcı denecek ölçüde cazip gelmektedir. Söz konusu bu kişiler için, küreselleşme yeni liberallerin bir icadıdır. Bunun bir taklit olduğunu görüp gerçeği fark ettiğimizde yaklaşımımıza devam edebiliriz. Diğer kutupta ise, küreselleşmenin sadece gerçek değil, aynı zamanda son derece yaygınlık kazandığını söyleyen yazarlar ve politika-üreticileri bulunmaktadır. İş Dünyasının ‘guru’su Keniche Ohmae bu konuda şu saptamayı yapmaktadır. “ Bizler içinde bulunduğumuz zaman diliminde sınırsız bir dünyada yaşamaktayız, bu dünyada ulus-devlet bir hayal(fiction) mesabesinde ve

⁹⁶ M. Carr and M. Che , *Globalisation, social exclusion and work – With special reference to informal employment and gender*, Working Paper No. 20, World Commission on the Social Dimension of Globalisation, ILO, Geneva,2004

⁹⁷ B.G. Gunter and R. van der Hoeven , *The Social Dimension of the Globalization: A Review of the Literature*, Working Paper No. 24, World Commission on the Social Dimension of Globalization, ILO, Geneva,2004.

politikacılar ise bütün etkinliklerini yitirmişlerdir.” Küreselleşme, kökeninden de anlaşılabilceği gibi genellikle ekonomi ve dünyayı içine alan ekonomiyle ilgili bağlantılar şeklinde anlaşılmaktadır⁹⁸.

Küreselleşme politik ve ekonomik etkilerin birleşiminden doğan bir dizi karmaşık süreçlerden oluşmaktadır. Bu durum, bir yandan yeni uluslar-üstü sistemler ve güçler üretirken diğer taraftan özellikle de gelişmekte olan ülkelerde günbegün değişime maruz kalmaktadır. Küreselleşme, uygulamaya sokulan çağdaş politikaların temellerinden daha başka bir şeydir. Küreselleşme bütün olarak ele alındığında, içinde yaşadığımız toplumun kurumlarını dönüştürmektedir. Küreselleşme kesinlikle sosyal demokrat tartışmalarda geniş bir şekilde yer alan “ yeni bireyselleşmenin “ yükselişiyle doğrudan ilişkilidir⁹⁹.

2.2. KÜRESELLEŞMENİN TARİHÇESİ

Küreselleşme ve çağdaşlığı araştıranlar ihtilafli kavramlarla karşılaşmaktadır¹⁰⁰. Küreselleşme tanımında ortak bir tanıma varılamaması gibi, küreselleşmenin başlangıcı konusunda da bir belirsizlik söz konusudur. Küreselleşmenin ne zaman başladığı konusunda spesifik bir zaman belirlenmesi oldukça güçtür. Bu süreçte bazı düşünürler ise başlangıç tarihi olarak insanoğlunun sivilleşme çabalarına gönderme yapmaktadırlar¹⁰¹.

Küreselleşme kavramının ortaya çıkışında küresel köy tasvirinin hiç şüphesiz önemli bir yeri vardır. Kanadalı Sosyolog Marshall McLuhan, küresel köy kavramını ilk defa 1962’de kullanmıştır. 1964 yılında Marshall McLuhan “ *geride bıraktığımız teknoloji çağında gövdemizi sınırlarımız dışına çıkardık, ancak elektrik teknolojisi sayesinde merkezi sinir sistemimizi sadece mekan olarak değil, zaman olarak da küresel bir kucaklama için uzatacağız* “ diyordu. McLuhan’a göre, dünyada meydana

⁹⁸ Anthony Giddens, *a. g. e.*, sayfa 40-41

⁹⁹ Anthony Giddens, *a. g. e.*, s. 45

¹⁰⁰ Apdülkadir Şenkal, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011, s.99

¹⁰¹ Okan Taner, *Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk Süreci*, (Muğla Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2004, s.5

gelen teknolojik, bilimsel, ekonomik ve ticari gelişmeler, modern dünya sistemini oluşturan devletler ve toplumlar arasında çok sayıda karşılıklı ilgi ve bağıllık oluşturmuştur. Böylece, dünyanın herhangi bir bölgesinde alınan kararlar, gelişen olaylar ve yapılan faaliyetler çok daha uzak bölgelerde yaşayan devletler ve toplumlar üzerinde çok önemli etkiler doğurabilmektedir¹⁰².

Küreselleşme konusunu anlamaya yönelik olarak sunulan tezler, özellikle şu konularda önemlidir:

- Küreselleşme, yerelden küresele doğru diyalektik bir ilişki içinde bütün insanlık sürecini temsil eder.
- Toplumun bütün basamakları küreselleşme diyalektiğinden sıkı bir şekilde etkilenmişlerdir. Kapitalizmdeki bu şekillendirme toplumsal zıtlıklara dayanan yapılanmalardan biridir.
- Küreselleşmenin belirgin ayırt edici, özelliği, insan yaşamının tehlikeye uğratmasıdır.¹⁰³

Son yıllarda ekonomik aktivitelerin küreselleşmesi ve bunun ulusal ekonomiler üzerindeki etkileri üzerine çok yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Başlangıçta küreselleşme, etkilerinin iyi huylu olduğu düşünüldüğü ve aynı zamanda hükümetlerin politik kararlarından destek aldığı için çok fazla tartışma konusu olmamaktadır. Buna ek olarak mal ve hizmet piyasalarını birbirine bağlamayı başardığı içinde ekonomik entegrasyon çerçevesinde değerlendirilmektedir. Nitekim hükümetler, 1945'ten 1970'lerin başına kadar, sabit döviz kurlu Bretton-Woods alanı içerisinde sadece cari işlemler kalemini liberalize etmeye odaklanmışlardı ve bu durum finansal liberalizasyona doğru hareket etmekteyiz, başka bir deyişle bütün riskleri ve fırsatlarıyla dünya ekonomisi küreselleşme alanına girmiş bulunmaktadır¹⁰⁴.

¹⁰² Apdülkadir Şenkal, *a.g.e.*, s. 99-100

¹⁰³ Apdülkadir Şenkal, *a.g.e.*, s. 100

¹⁰⁴ Alkan Soyak (der.), *Küreselleşme, İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlar*, Om Yayınevi, İstanbul 2002, s. 13

Küreselleşme, tanım olarak yeni olmakla beraber, olgu olarak, çok farklı yöntemlerle kapitalizmin hemen tüm dönemlerinde görülmüş, emperyalist bir davranış türüdür. Sömürgecilikten, ticari emperyalizmle, oradan korumacı politikalar görüntüsüne bürünerek üretim merkezlerini ele geçirme çabaları ve finansal hareketlere dek, kapitalizmin her aşamasında merkezin çevreyi sömürmesi gündeminde yerini korumuştur¹⁰⁵.

2.3. KÜRESELLEŞME OLUŞUMUNDA ETKİLİ FAKTÖRLER

Küreselleşmenin meydana çıkmasında en önemli faktörün yirminci yüzyılın son çeyreğinde çok etkili olan teknolojik gelişmelerdir. Fakat küreselleşmenin sonuçları itibarıyla çok geniş etki alanına sahip olması, teknolojik değişim ve gelişimi destekleyen başka faktörleri de ele alınmasını da gerekli kılmaktadır. Söz konusu faktörleri de şöyle sıralayabiliriz; teknolojik gelişmeler, ekonomik ve siyasi yapı.

2.3.1. Teknolojik Gelişmeler

Küreselleşmenin işgücü piyasasında yarattığı değişimlerden biri de işgücünün yapısındaki farklılaşmalardır. Yeniden yapılanma süreci; mal ve hizmetlerin kalite standartlarının artmasına ve ileri teknolojiyle yapılan üretim biçimi, beden gücüne dayalı işgücünün yerine bilgiyle üretim yapan bilgi işçisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yani küreselleşme ile birlikte, eski üretim tarzına klasik yeni bir üretim faktörü olarak bilgi eklenmiştir¹⁰⁶.

Küreselleşme sürecinde yaşanan ekonomik, sosyal, siyasi gelişmeleri sadece teknolojik gelişmeye bağlı tutmak, sosyal sistemleri analiz etmede yetersiz görülebilir. Uydu sistemleri ile Uluslararası haberleşmenin hızlanması sonucunda yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmelerden tüm dünyanın aynı anda haberdar

¹⁰⁵ Meryem Koray(der.), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Strateji Araştırmalar Merkezi, Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayın No: 1, İstanbul,2001, s. 82

¹⁰⁶ Betül Bölükbaşı, *Türkiye'de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk*, (Marmara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Anabilim Dalı,Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı), Basılmamış Y.L. tezi, İstanbul,2008, s.87-88

olması, bilgisayar teknolojisinin ve programlarının gelişmesi, iletişim alanındaki yenilikler ile sermaye hareketliliğinin artması ve bunun da öncelikle finans ve sektörler üzerindeki etkileri, yaşanan değişimin boyutlarını göstermektedir.¹⁰⁷

Yeni sanayileşen ülkelerin Uluslararası işbölümü içindeki konumunu değiştirecek bir biçimde içsel teknolojik yetenek birikimi sağlayabilmeleridir. Teknolojik gelişme çabalarına büyük yatırımlar yapılarak kazanılan teknolojik rekabet üstünlüğünü kaybetmek istemeyen merkez kapitalist ülkeler, bu tekelci gücü kendilerinde tutabilmek için bu gücün ürünlerini (teknolojik son ürünlerini) dünya çapında yaymak zorundadırlar. Teknolojik gelişme sürecinin dinamiği açısından olaya baktığımızda, yeni teknolojilerinin geliştirilmesi de ancak mevcutların satılması ve bunu için uygun iktisadi ve sosyo-kültürel ortamın sağlanmasıyla söz konusu olabilmektedir. Böylesine bir ortamda doğal olarak teknolojinin son ürünleri olabildiğince yoğun ve hızlı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Cep telefonları, Internet, uydu-temelli telekomünikasyon sistemleri hep bu sürecin sonuçları olarak hayatımıza girmektedir. Netice itibarıyla küreselleşme süreci ile birlikte, teknolojik gelişme sürecinin son ürünlerinin; mal ve hizmetler, enformasyon, kültür ve düşüncelerin dünya çapında ve hızlı yaygınlaşmasının önündeki tüm engelleri kaldırılırken, teknoloji üretimi konusunda ise merkez kapitalist ülkelerin tekelci gücünü yükselten düzenlemelerin gerçekleştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Tam bu noktada teknolojinin rolü konusunda hatalı bir yorumda bulunulmaktadır. Ağırlıklı olarak enformasyon teknolojisine dayalı bir biçimde gelişen bu sürecin içinde yer almak, bu ürünleri yalnızca kullanmakla sınırlı değildir. Bu ürünlerin üretim sistemlerine daha etkin bir şekilde yayılabilmesi ve sosyo-ekonomik koşullara uyarlayabilme ve yeniden üretebilme bilgisi ve yeteneğini de sahip olmayı da gerektirmektedir. Bu bağlamda teknoloji politikasını; teknolojik yeteneklerin kazanılması sürecini ve yönünü teşvik etmek ve yönetmek için hükümetlerin kullandığı enstrümanlar seti olarak da tanımlamak mümkündür¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Soyak Alkan (Der.), *age*, s.101

¹⁰⁸ Soyak Alkan (Der.), *age*, s.102

2.3.2. Ekonomik Yapı

1990'lı yıllarda dünya ekonomisinin işleyiş biçimini, temelde, yakın geçmişin olayları kadar, tarihsel gelişmenin şekillendirdiği “yapı” ve bu yapıyı pekiştiren ideolojik, konjoktürel ve teknolojik süreçler belirlemektedir. Bu yapıya dışarıdan bakıldığında hiyerarşik bir sıralamayla ikili, hatta üçlü bir ayırım görülmektedir. Tepede “Merkez” dediğimiz, dünya ekonomisinin gidişini ekonomik güçlerinin büyüklüğüyle belirleyen; aynı zamanda işleyiş biçimini belirleyecek kuralları koyan; bu kuralların diğerlerince kabulünü sağlayacak ideolojiyi ve kurumları yapan; yönetim ve denetim işlevlerini gerçekleştiren ileri düzeyde sanayileşmiş ülkeler vardır. Günümüz de artık bunlara bilgi toplumu denilmektedir¹⁰⁹.

Ekonomik küreselleşme, genel anlamda, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade etmektedir. Başka bir deyişle ekonomik küreselleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artmasının sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve ülkelerin birbirlerine yaklaşması demektir. Ekonomik küreselleşme sürecinde, mal ve hizmetler ile uluslararası sermaye hareketleriyle ilgili sınır ötesi işlemler çeşitlenerek artmakta ve teknoloji dünya çapında daha hızlı bir biçimde ayrılmaktadır¹¹⁰.

Ekonomik küreselleşme bir realiteyi oluşturmakta ve daha önceki yılların bir devamı yada daha önceki yıllara dönüş niteliği taşımamaktadır. Ticaretin çoğu bölgesel boyutta gerçekleşmekteyken, finans piyasalarında tam anlamıyla küresel ekonomi varlığını sürdürmektedir¹¹¹.

Bu süreçte küresel firmalar önemli bir fonksiyonu üstlenmekte ve bu firmalar vasıtasıyla teknoloji gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru

¹⁰⁹ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 1997, s. 24

¹¹⁰ C.Coşkun Aktan, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara, 2002, s. 2

¹¹¹ Anthony Giddens, *a.g.e.*, s. 42

yayılmaktadır. Telekomünikasyon, bilgi ve ulaşım teknolojisindeki hızlı gelişmeler WTO ve IMF gibi Uluslararası kuruluşların çabasıyla dünya ekonomisinin sağlanan liberalleşme hareketleri, ülkelerin hızlı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmede piyasa ekonomisinin önemini kavramaları gibi faktörler ekonomik küreselleşmenin oluşmasına ortam sağlamıştır¹¹².

2.3.3. Siyasal Yapı

Küreselleşme, farklı ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ekonomik alış-verişler sırasında, karşılıklı kültürel alış-verişler yapmaları sonucunda kutuplaşmaları ortadan kaldıran bir süreçtir.

Fransız ihtilali ile ortaya çıkan ulus devlet yapılarının küreselleşme sürecinde önemli değişikliklere uğradığı görülmektedir. Ekonomik ve toplumsal dönüşüm, ulus devletlerin ötesinde daha geniş ve kapsayıcı bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Temel belirleyici durumunda olan ulus-devlet, kendine özgü düzenini kaybetmeye başlamıştır. Küresel işletmeler, gönüllü kuruluşlar ve daha birçok yeni yapılanma ulus devletlere karşı güç kazanmıştır¹¹³.

Toplumların sahip olduğu bugünkü toplumsal yapıların temel siyasal örgütlenme biçimi olan ulus-devlet, genel olarak kolektif bir kimlik duygusuna sahip, topluma yönelik, aynı fayda ve endişelerle birbirlerine bağlanmış insanlardan meydana gelen Uluslararası siyasal bir oluşum olarak tanımlanabilmektedir¹¹⁴.

2.4. KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Günümüzde küreselleşme kavramına ilişkin olarak farklı algılamalar mevcuttur. Kavrama ilişkin olarak çok geniş bir literatürün oluşturduğu söylememiz olasıdır. Fakat sosyal bilimlerin çoğu alanında görüldüğü üzere kavrama ilişkin

¹¹² C. Coşkun Aktan, *a.g.e.*, s. 2

¹¹³ Hasan Tutar, *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, Hayat Yayıncılık, 2000, s. 17-18

¹¹⁴ Ahmet İçduygu, "Çok Kültürlülük, Türkiye Vatandaşlığı Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, sayı 33, Mart-Nisan, Ankara, 1995, s. 118

birbirinden farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Küreselleşmeye ilişkin yaklaşımları ele alırsak kavrama taraf olanlar, taraf olmayanlar ve dönüşümcüler şeklinde birbirinden farklı üç görüş ortaya çıkacaktır.

2.4.1. Küreselleşme Taraftarları

Küreselleşme taraflarına göre, dünya ekonomisinde giderek artan birleşme hareketlerinden dolayı bölgeleşme hareketleriyle de olsa ticaret ve yatırımların dünya çapına yayılmasıdır. Bu sayede dünya genelinde etkin kaynak kullanımı gerçekleşecek, dünya geneline yayılan gerçek rekabetle teknolojinin ve verimliliğin sınırları zorlanacak ve dünya üzerinde tüm uluslar bu yükselen standarttan yararlanabilecektir¹¹⁵.

Küreselleşmenin taraftarlarına göre, iş gücünün serbest dolaşımı sağlanmış, üretim ve tüketimde rekabet artmış dünyanın neresinde olursa olsun insanlar birbirinin üretiminden faydalanmaya başlamıştır¹¹⁶.

Küreselleşmenin taraftarlarının bir başka değerlendirilmesine göre, piyasalar artık devletlerden daha güçlü hale gelmişlerdir. Devletlerin otorite alanlarının gerilemesi diğer kurumlar ile birlikte yerel ve bölgesel otoritelerin artması ve yaygınlaşması şeklinde görülmektedir. Onlara göre dünya toplumu anlayışı geleneksel devlet anlayışının yerini almakta ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler. Küreselleşme taraftarlarının diğer bir savı ise giderek artan bir küresel ekonominin mevcudiyetinin arttığı şeklindedir¹¹⁷.

Yeni liberalist görüşle de örtüşebilecek bu anlayış sosyal devlet anlayışını benimsememektedir. Sosyal devlet, gerçekleştirdiği varsayılan yararların tersine bireylerin kendilerine duydukları güveni ve içlerinde besledikleri müteşebbis ruhu

¹¹⁵ Alkan Soyak (Der.), *age*, s.56

¹¹⁶ Zekai Savaşlar, *Küreselleşme ve Sosyal Boyutu*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2007, s.19

¹¹⁷ Veysel Bozkurt, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 82

zayıflatmakta ve özgür toplumumuzun temellerini yıkıcı unsurlarla doldurmaktadır. Klasik sosyal demokrasinin aksine yeni liberalizm küreselleşmekte olan bir teoridir. Küreselleştirici güçlere doğrudan katkısı bulunmaktadır. Yeni liberaller, dünya çapında kendilerinin daha yerel birliklerle işbirliğine girmelerini sağlayan bir felsefi yaklaşım izlemektedirler¹¹⁸.

2.4.2. Küreselleşme Karşıtları

Küreselleşme karşıtları, küreselleşmeye her konu da kuşkuyla yaklaşmaktadır. Yaşadığımız dünya da hiçbir şeyin yeni olmadığını iddia etmektedirler. Günümüzde hala birçok ülkenin oldukça katı bir biçimde uyguladıkları ulusal sınır kontrollerine karşılık, ondokuzuncu yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını iddia ediyorlar. Bunlar küreselleşmenin bir süreç olduğunu kabul etmeyip bu terimle bu kadar ilgili olmasını zamanın ideolojisi haline gelmesine bağlamaktadırlar¹¹⁹.

Küreselleşme karşıt düşüncelerin başını çeken tartışmalardan en önemlisi yoksul ülkelerin gittikçe yoksullaştığı, zengin ülkelerinde gittikçe zenginleştiği tezidir. Bu konu son on yılın “ Ekonomik Büyüme “ araştırmaların en önemli araştırma konularından birisi olmuştur. Bir çok ampirik çalışmanın gösterdiği de küreselleşme karşıtlarını haklı çıkarır niteliktedir. Sonuç olarak bu yakınsama sadece zengin ülkeler arasında vardır ve zengin ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeylerinin birbirlerine yakınsadıkları kabul edilmektedir. Bölgeler itibarı ya da günümüzdeki dünyada daha gerçekçi olan bir yaklaşımla bloklar arasındaki duruma göz atıldığında, örneğin Avrupa ülkeleri gelir düzeyleri arasında bir yakınsama olduğu hatta bu yakınsamanın genel olarak OECD ülkeleri için bile söylenebileceği iddia edilirken Afrika'nın daha da fakirleştiği gözlemlenmektedir. Latin Amerika için net bir şey söylenemezken Türkiye' nin de aralarında bulunduğu birçok ülkenin durumunun tam ortada olduğu anlaşılmaktadır. Asya kıtasının bu yakınsama

¹¹⁸ Anthony Giddens, *Üçüncü...*, a.g.e., s. 24-25

¹¹⁹ Veysel Bozkurt, *a.g.e.*, s. 21

kulübünde gibi gözükmesinin en önemli nedenlerinden birisi Asya da bulunan yeni sanayileşmiş ülkelerin varlığıdır¹²⁰.

Küreselleşme sürecinde gelir dağılımında adaletsizlik artmaktadır. 1980'den sonra gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde kişi başına gelir arasındaki uçurum artmıştır. Hatta, küreselleşme bir ülkenin içindeki kesimler arasında bile gelir dağılımını adaletsizliğe yol açmaktadır¹²¹.

2.4.3. Dönüşümcüler

Dönüşümcüler, küreselleşme sürecinin aynı anda her yerde mevcut ve lineer olmasının, ayrıca etkilerinin ilericiliğinin değerlendirilmesinin önemi açısından daha ılımlıdır. Ancak, küreselleşmeyle ilgili şüpheli tezleri de kabul etmezler. Onlar için, toplum örgütlenmesindeki küreselleşmenin getirdiği şüphe edilemez temel değişiklikler sosyoekonomik dinamiklerin hızlarının artışının ve bir uçtan bir uca bütünleşmelerinin mekan ve zaman “sıkıştırma”sı aracılığıyla büyümesidir. Bununla birlikte, ekonomik mekanizmalar dışında küreselleşme mekanizmalarını göz önünde bulunduran yaklaşımları çok yönlüdür. Bu bağlamda, sosyoloji alanındaki modern bilimcilerden biri olan Anthony Giddens küreselleşmeyi “modern” kapitalizm güçleri: politik oyunlar, askeri güç ve sanayicilik tarafından şekillendirilen bir fenomen olarak değerlendirir. Bu güçler küreselleşme ölçülerinin kaynaklarıdır. Dört temel küreselleşme ölçüsü şunlardır: dünya kapitalist ekonomi, milli devlet sistemi, dünya askerlik mesleği ve Uluslararası iş bölümü. Modernitenin belirlenmiş ölçüleri batı ülkelerinin dünyadaki öncü güç olmalarına olanak sağlamıştır. Giddens'a göre, modernitenin ölçülerini dünya üzerindeki tüm ülkelere yaymak küreselleşme süreci olarak tanımlanır¹²².

¹²⁰ Mehmet Özdemir, *Turizmin Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri*, Köksav, Ankara, 1992, s.242

¹²¹ Bilal Karabulut, *Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler*, Barış Kitap Basım Yayınları, Ankara 2005, s. 113

¹²² Vuletić, Vladimir, *Savremene teorije o globalizaciji, u: Tranzicija i globalizacija*, Beograd: Institut društvenih nauka, 2001

Küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı ekonomik, sosyal ve siyasal değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak gören yaklaşımdır¹²³. Yaşanan teknolojik değişim ve bu değişimin ekonomi, siyaset, kültür kurumları birbirlerine daha bağımlı hale getirmiş, aralarında daha etkili güç dengeleri kurulmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin dünyanın her bir yerinde aynı şekilde yaşandığını söylemek mümkün değildir. O halde gerek etkileri gerekse sonuçları açısından önemli bir farklılaşma meydana geldiği açıktır. Dönüşümcü yaklaşım, diğer yaklaşımlarda olduğu şekil ile küreselleşmeye salt ekonomik bir açıdan değil, sosyal, siyasal ve teknolojik boyutları olan bir sorun olarak yaklaşmaktadır. Dolayısıyla ne aşırı küreselleşmecilerin “ulus devletin sonu ” ve ne de kuşkucuların “değişim yok “ düşüncesine katılmamaktadırlar.

Evrenselci aydınlanma düşüncesi ile modernitenin bir türevi olarak değerlendirilen küreselleşme süreci, ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırmaktadır¹²⁴.

¹²³ Veysel Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Basın yayın Bursa 2010, s. 342

¹²⁴ Veysel Bozkurt, *Küreselleşmenin.... a.g.e.*, s. 23

Tablo 1: Küreselleşmenin Kavramlaştırılması

	HİPER KÜRESELÇİLER	KUŞKUCULAR	DÖNÜŞÜMCÜLER
<u>Yeni Olan Ne?</u>	Küresel bir çağ	Ticaret blokları, Geçmiş dönemlerden daha zayıf jeo. Yön.	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağlılık
<u>Hakim Özellikler</u>	Küresel kapitalizm, küresel yönetim, Küresel sivil toplum	Dünya 1980’lerde olduğundan daha az karşılıklı bağlı	Yoğun ve derin küreselleşme
<u>Ulusal Hükümetlerin Gücü</u>	Geriliyor ve aşınıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor, yeniden yapılanıyor
<u>Küreselleşmenin İtici Gücü</u>	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
<u>Tabakalaşma Kalıpları</u>	Eski hiyerarşilerin aşınması	Giderek artan bir şekilde Güneyin marjinalleşmesi	Dünya düzenin yeni mimarisi
<u>Hakim Motif</u>	Mc. Donald’s, Madonna v.b.	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun transformasyonu
<u>Küreselleşmenin Kavramlaştırılması</u>	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Belli mesafedeki eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle
<u>Tarihsel Yörünge</u>	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık:Küresel bütünleşme ve parçalanma
<u>Özet</u>	Ulus devletinin sonu	Uluslararasılaşma devletinin kabulü ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletinin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor

Kaynak: Veysel Bozkurt, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, Alfa yayınları, İstanbul 2000,sayfa 24

2.5. KÜRESELLEŞME OLGUSU İLE BİRLİKTE GELEN YENİLİKLER VE FIRSATLAR

Yirminci yüzyılın ikinci diliminde bilimsel ve teknolojik alanda kayda değer çok gelişmelerin olduğunu bahsetmek mümkündür. Bu gelişmelerin neticesinde toplumsal yapıda da değişimler söz konusudur.

Küreselleşmenin, gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sunduğu fırsatlar ve yenilikler oldukça fazladır. Teknoloji transferinden, verimliliğin artmasına ve dolayısıyla ekonomik refahın yükselmesine ve hatta ülkelerin birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmasıyla dünya barışına olumlu etkisine kadar çok geniş bir yelpazeye uzanmaktadır¹²⁵.

Çokuluslu şirketler, bazen ulus-ötesi şirketler diye tanımlanan dolaysız yatırımlar da yeni bir olgu olmayıp, 19. Yüzyıl, sömürge yarı sömürge durumundaki topraklarda doğal kaynakların işletilmesine yönelik durumdaki topraklarda doğal kaynakların işletilmesine yönelik büyük çapta Batı yatırımına tanık olmuştur. Aynı şekilde ulaştırma ve haberleşmedeki teknolojik devrimler demir yollarını, telgraf v.b. dolaysız yatırımlarla bu topraklara taşınmıştır. Ancak günümüzdeki ÇUŞ'un küresel örgütlenmesi, dün olduğundan çok farklı; göreceli maliyetlere göre üretimin her aşamasını farklı bir ülkede gerçekleştirilip bu yarı mamülleri bir başka ülkede birleştirmektedirler. ÇUŞ imalat sanayi gibi, hizmet kesimlerine de (bankacılık, turizm, toptan ve perakendi ticaret v.b.) gidebilmektedir ve yerli sermayeyle ortaklıklar kurabilmektedirler. 1980'li yıllara kadar bu biçimiyle dolaysız yatırımların sınır ötesi hareketleri devlet denetimine tabii olup, serbestleşme bunlar üzerindeki denetiminde kalkınmasını sağlamaktadır¹²⁶.

Ülkelerin küresel ticarete kapılarını açmaları ve bu ticarete katılmaları ihracat ve ithalata yönelik üretim yapan sektörlerde nitelikli iş gücünün istihdamını

¹²⁵ C. Coşkun Aktan, *a.g.e.*, s. 4

¹²⁶ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 3, 4. Baskı, İstanbul, 2005, s.172-173

arttırmaktadır. Buna karşılık inşaat ve ulaşım gibi ihracat ve ithalata yönelik olmayan sektörlerde niteliksiz iş gücü için istihdam olanakları doğmaktadır. Diğer taraftan, ticaretin genişlemesi göç baskısını da azaltmaktadır. Pek çok gelişmekte olan ülkede yabancı uzmanlık ve yönetim teknikleri üretimde etkinliğin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Küreselleşmenin insanların yaşayışlarını ve aralarındaki ilişkileri oluşturan sosyal alanlarında somut şekilde görülen yenilikleri ve etkileri ekonomik alandaki yenilik ve etkilere de yansımaları da sözkonusudur.

Siyasal fikirler, akımlar ve kültürler ulusal sınırları zorlamakta ve küresel bir kimlik kazanmaktadır. Daha önceleri ulusal hükümetlerin sorumluluğundaki görevler şuanda kapasitelerini aşar duruma gelmiştir. Ülkelerin güvenlik, refah, çevre sorunları, uyuşturucu trafiği, terörizm, salgın hastalıklar ve insan hakları gibi konular artık Uluslararası politikalardan bağımsız olarak düşünülmemektedir. Uluslararası ilişkiler yoğunlaştıkça yerel problemler Uluslararası hale gelmiş ve bunların çözümü de Uluslararası işbirliği gerektirmiştir. Artık “ küresel düşün, yerel ölçekte uygula “ felsefesi siyasi kararlarda etkili olmaya başlamıştır. Bu durum yasama, yaptırım gücüne sahip ulus-üstü örgütlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır¹²⁷.

İletişim teknolojisindeki devasa gelişmeler üretimin sadece daha uzaktan ve daha süratli olarak yönetimini ve denetimini kolaylaştırmakla kalmayıp; sipariş alıp vermeyi de oldukça kolaylaştırmıştır. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler ise hem taşıma, hem de ulaşım maliyetlerinin oldukça ucuzlamasını sağlamıştır¹²⁸. Teknoloji ve pazarlama üstünlükleri, ürettikleri mallarda sahip oldukları ihtisaslaşma, ileri teknik ve yetki de merkezileşme avantajlarını iyi kullanarak, küreselleşmenin etkin aktörleri olmuşlardır.

Hızla değişen tüketici ve Pazar talepleri karşısında bu talebin karşılanmasına yönelik organizasyonlar olarak ortaya çıkan çok uluslu şirketler hammadde, emek

¹²⁷ C. Coşkun Aktan, *a.g.e.*, s.6-7

¹²⁸ C. Coşkun Aktan, *a.g.e.*, s. 7-8

kullanımı ve pazarlama aşamalarını farklı ülkelerden temin edebilmektedir. Devletler arasında sürdürülen ticaretin, sermaye birikimine dayalı olarak, işletmeler eliyle gerçekleştirilmesi ve buna bağlı olarak hammadde kaynaklarının bol ve ucuz sağlanması ihtiyacı, farklı ülkelerde faaliyetlerini sürdüren küresel şirketleri yaygınlaştırmıştır¹²⁹.

2.6. KÜRESELLEŞMENİN GETİRDİĞİ OLUMSUZLUKLAR

Küreselleşme olumlu ya da olumsuz yönleriyle bir gerçeklik olarak dünya üzerinde hızla işlemeye devam eden bir süreçtir¹³⁰. Küreselleşme olgusu, ekonomik rasyonalite ve teknolojik gelişmeyle yakından ilgili olmasına rağmen küreselleşme mecburiyeti yada bu olguya uyumsama çabaları onun yaratmış olduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmamaktadır. Küreselleşme, yoksul ülkelere refah ve istikrar getirmekte başarısız olmuş, batı ülkelerinin koşullarında ise bir ilerleme sağlayamamıştır¹³¹.

Küreselleşme etrafındaki ihtilaflar, farklı yaklaşımlar ve hatta kutuplaştırıcı görüşlerin varlığı dikkate alındığında bunun sunulanın aksine sorunsuz, yekpare ve tutarlı bir açıklama gücünden yoksun olduğunun belirtileri olarak kabul edilebilmektedir. Kuzey-Güney, zengin-yoksul- gelişmiş-gelişmemiş, sahip olanlar-yoksun olanlar gibi temel farklılık noktalarının mevcut oluşu, pek çok küreselleşme araştırmalarının ortaya koyduğu gibi azalmak bir yana küreselleşme koşullarında daha da derinleştiği yolundaki bulgular küreselleşmeye yönelik şüpheleri daha da artırmaktadır. Birileri için küreselleşme olan, diğer birileri için yerelleşme anlamına gelebilmektedir ve belki de bu deşifre küreselleşmenin gerçek anlamını ortaya koymaktadır. Bauman, küreselleşmenin mekanın sınırlandırmalarını ortadan kaldırmak için zamanı kullanma yeteneğine sahip hareketliliği kutuplaştırdığını, yapma yeteneğine sahip olduğu şeyin küreselleşmiş ve yerelleşmiş dünyayı bölmelere ayırmak olduğunu, bu iki kavramın esasında aynı paranın ayrılmaz iki yüzü

¹²⁹ Hasan Tutar, *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, Hayat Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 70

¹³⁰ Tamer Çalık, Feridun Sezgin, "Küreselleşme Bilgi Toplumu ve Eğitim" *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 13, sayı 65, No:1, Kastamonu, Mart 2005, s.65

¹³¹ Apdülkadir Şenkal, a.g.e., s.144

olduğunu, birileri kürede yaşarken bazısının yerel zincirlendiğini ifade etmektedir¹³².

Aydınlanma ve modernizm mirasını devralarak eşitlik, barış, refah ve istikrar anlamının da insani umutların daha canlı sahiplenişi ile ortaya çıkan küreselleşmeci umutlar ile dünya realiteleri arasındaki mesafenin gün geçtikçe açılması ve kalıcılığı tehlikesi modernleşmeye benzer şekilde derin hayal kırıklıklarının ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Yoksulluk, etnik çatışmalar, ekolojik tehditler, ülke işgalleri, mülteciler, yasadışı göç vb. pek çok sorunun küreselleşen dünya tablosu içindeki yakıcı sonuçları küreselleşmeyi ideolojik bir konuma itecek anlamlar içermektedir. Ağırlıklı olarak gelişmiş-zengin ülkeler ve onların çok-uluslu şirketlerinin kazançları ve çıkarlarını artırmak için ustaca kullandıkları siyasal bir proje olduğu yolundaki küreselleşme karşıtı söylemler farklı bir gerçeklik alanına işaret etmektedir. BM sistemi, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Ozon tabakası gibi konularda ülkelerin ortak küresel sorumluluk ve eşit katılım konusunda gösterdikleri başarısızlık sorunların kolayca halledilmekten uzak olduğunu göstermektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerin (G-7 gibi) dünyanın kaderinin belirlenmesi, küresel ekonominin işleyişi ve Uluslararası kuruluşların (BM, IMF, DTÖ gibi) kararlarında güçlerinden kaynaklanan imkanları kullanarak kendi çıkarlarını azamileştirme gayretleri resmi daha da bulanıklaştırmaktadır¹³³.

2.7. KÜRESELLEŞME OLGUSUNUN SOSYAL POLİTİKA ARAÇLARI AÇISINDAN ETKİLEŞİMLERİ

Sosyal Politika günümüz de her ne kadar ulusal bir sorun olarak anlaşılrsa da, küreselleşme sürecinde ulusal sınırları aşan boyutu daha çok öne çıkmıştır. Ulusal sosyal politikanın düzenleyici olan devlet ve devlet dışı kurumlar ulusüstü ve Uluslararası düzeylerdeki sosyal politika düzenlemelerinden etkilenmektedir.

¹³² Bülent Şen, “Küreselleşme: Anlam ve Söylemler”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18, Aralık 2008, s.160

Sablon.sdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/18_9 pdf, Erişim tarihi; 16.08.2013

¹³³ Bülent Şen, *a.g.e.*, s.160

2.7.1. Sosyal Devletin Dönüşümü

Keynesyen iktisat politikalarıyla sürekli genişleyen ve hantallaşan devlet harcamaları sürekli artan ve gelirlerini aynı oranda arttıramadığı için para basarak enflasyon yaratan bir niteliğe sahip olmuştur. Açıkların kapatılmasındaki iç ve dış borçlar devletin manevra kabiliyetini önemli ölçüde kaybetmesine neden olmuştur. Sosyal devlet anlayışı içerisinde devletin yeniden dağıtımcı rolü, toplumun bir kesiminden alıp başka bir kesimine vermesi, kamusal alanlardan daha fazla yararlanmak isteyenleri devlete yaklaştırmış, siyasetçilerle her türlü pazarlığa girişilen ve popülist politikalara prim verilen yeni bir ortamın doğmasına neden olmuştur¹³⁴.

2.7.1.1. Sosyal Devletin Esasları

Sosyal devlet, liberal felsefeyi hayata geçirmiş olan ulus devletlerde ortaya çıkma eğilimi göstermiştir. Hem siyasal hem de ekonomik ve sosyal hayatta liberal doktrinin prensiplerine bağlı kalan bu toplumlarda mevcut ekonomik ve devlete ilişkin, oluşumlar, daha sonra ortaya çıkan refah devletinin gelişiminin de yönünü ve sınırlarını belirlemiştir.

Sosyal devlet, liberalizmin yirminci yüzyılın ikinci yarısında ulaştığı dönüm noktasında, kendini devam ettirebilme çabalarının bir ürünüdür. Liberal felsefedeki “minimal devlet” ve “sınırlı devlet” anlayışı kendi içinde bir dönüşüm geçirerek “sosyal devlet” aşamasına ulaşmıştır. Bu nedenle sosyal devlet anlayışında, liberal felsefenin öngördüğü devlet anlayışı temel ilke ve kurumları itibarıyla korunmuş; sadece, değişen siyasal, ekonomik ve sosyal koşullara uyum sağlayabilmek için gerekli değişiklikler yapılması söz konusu olmuştur¹³⁵.

¹³⁴ Mustafa Acar, “Keynesyen İktisat ve Refah Devletinin Sonu”, *Dünü ve Bugünüyle Sosyal Demokrasi, Demokrasi Platformu Dergisi*, 2007, s.140

¹³⁵ C.Can Aktan, “Sosyal Devletin Temel Özellikleri”, <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/ozellikler.htm>, Erişim, 05.02.2013

Modern devlet, işlevi itibarıyla bir yürütme devleti olarak ihtisaslaşmış, hukuki kurumsallığı ile Pazar ekonomisinden ayrılmasına karşın, vergi devleti olarak kapitalist ekonomiye karşı bağımlılık içine girmiştir. Ondokuzuncu yüzyılda ise, ulus devlet olarak, demokratif meşrulaştırma biçimlerine açık hale gelmiştir. Bütün dünyada ideal devlet biçimi olarak kabul edilegelen ulus devlet, bazı ayrıcalıklı bölgelerde ve savaş sonrasının müsait şartları altında gelişimini sürdürerek, sosyal devlete dönüşmüştür¹³⁶.

Sosyal devletin sadece, kapitalist ilişkiler sisteminde sınıflar arası uzlaşma anlayışı olarak ele alınmasının, sosyal devletin ve ona yönelik değişimin analizinde yeterli olmayacağı açıktır. Sosyal devletteki değişimin ortaya konulmasında öncelikle sosyal devletin neyi ifade ettiğinin iyi bilinmesi önem taşımaktadır. Sosyal devlet anlayışı öncelikle refahın toplumsallaştırılmasını sağlayarak, sınıfsal farklılıklara dayalı batı toplumsal yapısını orta sınıflar lehine değiştirmiştir. Sosyal devlet anlayışı ile toplum, gelecek endişelerinden uzak ve geleceğini kurmaya katılan özgür sivil topluma dönüşmüştür. Bireyi, topluma ve devlete karşı koruyacak ara mekanizmaları yaratmış olması, sosyal devletin diğer bir özelliği olarak görülmektedir. Eğitimin yaygınlaştırılması ve teknolojik gelişmelere cevap verebilen insan gücünün sağlanması, sosyal devlet anlayışının ekonomik ihtiyaçlara da cevap verebilen niteliğini göstermektedir¹³⁷.

Başka bir anlayışa göre, sosyal refah devlet, herkese içinde yaşamakta olduğu toplumun olanaklarına uygun bir hayat düzeyi sağlamasıdır¹³⁸. Demokrasiyi benimseyen ülkelerde ulus-devletin, 1990'lı yıllara kadar toplum sınıfları arasında dengeyi muhafazaya yönelik uygulamaları, üstlendiği sosyal devlet işlevleri tarihte “ hoş bir seda “ olarak günümüzde yerini almak üzere baskı altındadır¹³⁹.

¹³⁶ Jürgen Habermas, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, Çev. M. Beyaztaş, Bakış Yayınları, 2002, s. 65

¹³⁷ Vedat Bilgin, *Türkiye'de Değişimin Dinamikleri*, Lotus Yayınları, Ankara 2007, s. 212

¹³⁸ Cahit Talas, *Ekonomik Sistemler*, s. 240

¹³⁹ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, s. 19

2.7.1.2. Sosyal Devletin Alanın Sınırlanması

Sosyal devlet, aynı zamanda bir hukuk devletidir. Bu nedenle, adaletli bir hukuk düzeni kurmak, sosyal devletin temel görevidir. Dolayısıyla; “ demokratik bir hukuk devleti “ olan sosyal devletin her türlü karar ve eylemlerinin; siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel v.b. bütün alanlarda anayasa ve yasalarla belirlenmiş hukuk kuralları çerçevesinde, demokratik sürecin kural ve kurumlarına uygun şekilde gerçekleşmesi zorunludur. Böylece öncelikle, demokratik bir hukuk devleti olan sosyal devletin, bir yandan kendi karar ve eylemlerinde demokratik ve hukuka saygılı bir davranış biçimi sergilemesi beklenmekte, diğer yandan vatandaşlarında siyasal alandaki hak ve özgürlüklerini tam anlamıyla tanınması ve bu hak ve özgürlüklerin bireyler için işlevsel açıdan anlamlı olmasını sağlaması istenmektedir¹⁴⁰.

Sosyal devletin, sosyal politika uygulamalarını yoğunlaştırması ve bu alandaki harcamalarını sürekli arttırması, özellikle liberal yaklaşımlarca sıklıkla eleştirilmiş, ancak Keynezyen politikalarla sağlanan ekonomik ve sosyal başarı, eleştirilere cevap niteliği taşımaktadır. Mevcut ekonomi politikaları ile 1970’li yıllardan itibaren yaşanan krizlerin üstesinden gelinememesi, bir yandan sorumluların aranması sürecinin başlamasına neden olmuş, diğer yandan ise yeni bir yapılanmaya doğru olan hareketliliği başlatmıştır. Yeni yapılanmanın temelini arz yanlı politikaların yönettiği neo-liberal anlayış oluştururken, sorumluluğun, sosyal harcamaları sınırsız bir şekilde artıran “ sosyal devlete “ yüklenmesi de çok uzun sürmemiştir. Ulus-devleti güçsüzleştirme, küçültme, yetkilerini ve sorumluluklarını kısıtlama yolunda dereye sokulan uygulamalar, makro düzeyde bütün toplumu ilgilendiren politika dönüşümleriyle ilgilidir¹⁴¹.

Küreselleşme sürecinin devlet üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak 1980’lerden sonra devletin doğrudan mal ve hizmet üreticisi olma konumunu terk etmesi, daha ziyade düzenleyici rolü ile ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletin

¹⁴⁰C.Can Aktan, “ Sosyal Devletin Temel Özellikleri”,s.1

¹⁴¹ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, s. 20

düzenleyici rolü üzerindeki eleştirilerle ekonomiye müdahale alanı daraltılmaya çalışılmış, piyasalara ve rekabet gücüne daha fazla önem verilerek devletin küçültülmesi ve temel fonksiyonlarına döndürülmesi planlanmıştır¹⁴².

Sosyal devletin düzenleme alanı olan sosyal politikanın I. Dünya Savaşı'ndan itibaren en hızlı gelişen yönünü sosyal güvenlik oluşturmaktadır. Sosyal Devlet anlayışının kamu finansman dengelerinde oluşturduğu baskıda genellikle sosyal güvenlik harcamalarının yüksek olmasıyla açıklanmaktadır. Dolayısıyla sosyal güvenlik nedeniyle sosyal devlete yapılan eleştirilerin bir yönünü bu harcamaların yüksekliği oluştururken diğer yönünü de bu harcamalara karşın yeterli ve kaliteli hizmet sunumunun sağlanamaması oluşturmaktadır¹⁴³.

Küreselleşme sürecinde sosyal devlete karşı olan eleştirinin kaynağını sosyal güvenlik meselesi oluştursa da bu eleştirilerin, sosyal güvenliğin işlevlerine ilişkin bir kapsama sahip olmadığı açıktır. Bu eleştiriler, sosyal devletin yeniden düzenlenmesinin gereği olarak, ülke ekonomisinin rekabet gücünü azalttığı ve işsizliği arttırdığı iddialarına dayanmaktadır. Sorunun kaynağını, çalışmadan yaşamayı, çalışmaktan daha avantajlı hale getiren sosyal devlet oluşturmaktadır. Bu çerçevede sosyal devletin neden olduğu olumsuzlukların aşılmasında, piyasa güçlerine yeniden yapılanma gücü verilmesi ve büyüme dinamiklerini serbest bırakmak için sosyal güvenliğin piyasa ekonomisi içinde sınırlandırılması gerektiği düşünceleri ağırlık kazanmaktadır¹⁴⁴.

1980'li yıllardan itibaren uygulamaya konulan fakat esas etkileri 1990'larda ortaya çıkan küreselleşme; özelleştirme politikaları, Uluslararası sermayenin önündeki milli engellerin kaldırılması ile kalkınma ve sanayileşme politikalarının merkez ülkelerce kontrol altına alınması şeklinde kendisini göstermiştir. Özelleştirme politikaları, tekeli sermayenin önündeki rekabet engellerinin kaldırılması ya da

¹⁴²Yusuf Alper, Aysen Tokol, Çağlar Özdemir, *age*, s.192

¹⁴³Besin Bülent Bali,"Globalizasyon ve Refah Devletinin Yeniden Tanımlanması: Emeklilik Sistemlerinde Reform", *Globalizasyonun Yansımaları*, Ed.Uğur Selçuk Akalın,Donkişot Akademi Yayınları, İstanbul 2002, s. 124

¹⁴⁴ Kadir Koçdemir, *Küreselleşme: Koordinatları Okumak*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002,s.260-261

gelişmekte olan ülkelerde krizlerin derinleşmesine, borçların artmasına ve yoksulluğun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Toplumsal ilişkilerde müzakere süreçlerini ve müzakere aktörleri olan sendikaları yetersiz bulan küresel aktörler, sosyal güvenlik kurumlarından bütün sosyal fonlara kadar sosyal devletin ürettiği bütün yapıları tasfiye etme çabası içine girmişlerdir¹⁴⁵.

2.7.2. İşçi Sendikaları

İşçilerin kolektif, kendi kendine yardım kuruluşlarından en önemlisini oluşturan sendikalar, sosyal politikanın da en önde gelen araçları arasında yer almaktadır. Sendikalar ve onların klasik işlevini oluşturan toplu iş sözleşmeleri, işçilerle işverenler arasındaki güç dengesinin kurulmasında rol oynayan temel ve evrensel kurumlar olup, sosyal politikanın gelişmesinde önemli bir konuma sahiptirler¹⁴⁶.

Sendikalar işçi ve işverenlerin çalışma ilişkilerinde ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri mesleki örgütlerdir. Hem işçi hem işverenlerin kurabilecekleri örgütler olmalarına rağmen işçilerin işverenler karşısındaki hak ve menfaat mücadeleleri sonucunda ilk işçiler tarafından kurulmuşlardır¹⁴⁷.

Yaşadıkları ortak sıkıntılardan dolayı işçiler arasında bir sınıf bilinci doğmaya başlamıştır. Bu bilinç sonucunda birlikte hareket etmenin önemini hızla anlayan işçiler özellikle İngiltere, Almanya ve Fransa'da işçi hareketlerinin ve örgütlenmelerin başlamasını sağlamışlardır. 18. yüzyıl sonlarında İngiltere'de gerçekleşen Chartist Hareketi genel oy hakkının tanınmasıyla ilgili olması yanında daha sonra doğacak olan sendikacılığın dinamiğini oluşturmuştur. Liberal düzen ve hukuk anlayışı o dönemde örgütlemeyi, işçilerin hak ve menfaatlerini korumak

¹⁴⁵ Vedat Bilgin, "Sosyal Devlet Nereye Gidiyor ve Sosyal Devletin Alternatifleri Nelerdir?" *Siyaset ve Toplum*, Sayı 3, Yaz-2005, s.15

¹⁴⁶ Sami Güven, *a.g.e.*, 105

¹⁴⁷ Zefure Uçar, *Türkiye'de Siyasal Dönüşümlerin Işığında Sendikal Hakların Gelişim Dinamikleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Isparta, 2010, s.20

maksadıyla sendikalar kurmalarını suç olarak görmüş ve yasaklamıştır. Bu nedenle ilk zamanlar işçiler faaliyetlerini dostluk ve kardeşlik dernekleri adı altında yürütmüşlerdir. Sendika hakkı ilk olarak 1824'te sanayi devriminin yaşandığı İngiltere'de verilmiştir. Buradan da Avrupa ülkelerine ve dünyaya yayılmıştır. Sendikal hareket 20. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle demokrasi ve insan haklarındaki gelişmelerden destek alarak gelişmeye başlamıştır¹⁴⁸.

2.7.2.1. İşçi Sendikalarının Gelişim Süreci

Dünya tarihine bakıldığında, 18. Yüzyılda yaşanan, biri ekonomik diğeri de siyasi alanda yaşanan iki önemli devrim görülmektedir. 1789 da yaşanan Fransız devrimi ile siyasi yapı çok önemli değışiklere uğramıştır. Fransız devrimi ile beraber, liberalizm, milliyetçilik ve eşitlik gibi ilkeler önem kazanmıştır. Özellikle liberalizm ilkesi ekonomik sisteminde belirleyici olmuş, Adam Smith'in " Laissez faire, laissez passer " (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) şeklinde ortaya attığı görüşler " ekonomik liberalizmi " doğurmuş, devletin ekonomik sisteme müdahale etmesini engellemiştir. Ancak bireysel halde tek geçim kaynağı emeği olan işçi, üretim araçlarını elinde bulunduran işveren karşısında güçsüz kalmış, dolayısıyla da çalışma koşulları işçiler için sürekli kötüleşmesi, işçilerin örgütlenerek grevlere başlaması nedeniyle, devlet işçilerin örgütlenmesindeki yasal engellemeleri kaldırmak zorunda kalmıştır¹⁴⁹.

Sendikalar, çeşitli kuruluşları ile siyasetin tam içinde olan işverenler(iş adamları) karşısında, işçi sınıfının etkisini ve gücünü doğrudan biryoldan yalnız işverenler baskı grubu ve temsil aracı olarak siyasi alanda da ortaya koymak ve böylelikle üyelerinin çıkarlarını kolektif yoldan yalnız işverenlere karşı değil, devlete karşı da korumak durumundadırlar. Aksi taktirde, işçilerle işverenler arasındaki güç dengesinin işçiler aleyhine bozulması ve siyasi gücün çok sınırlı çevrelerin etkisinde ve tekelinde kalması kaçınılmazdır. Başka bir anlatımla, işçiler işverenler arasındaki

¹⁴⁸ Zefure Uçar, *a.g.e.*,s. 22

¹⁴⁹ Sendika Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci, Ekim, 2012
www.metininceler.com.tr/pdf/sendika.pdf, Erişim tarihi 23.04.2013

güç dengesi, emek pazarı gibi oldukça dar bir alan içinde görmek ve algılamak, günümüzün gerçeklerine uymamaktadır. Çünkü Ulusal gelirden kimin ne kadar pay alacağı sorunu, salt ekonomik bir olay olmayıp, aynı zamanda toplumsal ve siyasal süreçleri de içermektedir. Gerçektende, gelir dağılımı, siyasal mekanizmaların, toplumdaki eşitlik, sosyal adalet ve özgürlük dağılımını içeren süreçleriyle bire-bir ilişki içindedir¹⁵⁰.

İşçi sendikaları (işveren sendikaları gibi) üyelerinin toplumsal ve ekonomik çıkarlarını, parlamentoya, siyasi partilere, hükümete ve kamuoyuna karşıda savunarak ve bütün bu kurumları etkileyerek gerçekleştirmeye çalışmakta ve böylelikle sosyal politikaların oluşmasına ve geliştirilmesinde önemli roller oynamaktadırlar¹⁵¹.

2.7.2.2. İşçi Sendikalarının Gerileme Süreci

Demokratik toplumun vazgeçilmez unsuru olan sendikal hareket yüzyılı aşan zaman diliminde adalet ve eşitliğin sağlanmasında ve çalışma koşullarının iyileştirilip çalışanların ekonomik ve sosyal haklarının geliştirilmesinde büyük rol oynamıştır. II.dünya savaşı sonrası dönem Avrupa da sendikal hareketin güçlenmesini sağlayan bir çok gelişmeye zemin hazırlamıştır. 70 lere kadar devam eden bu dönemde dikkati çeken gelişmeler arasında, kitle üretim modelinin yaygınlaşmasıyla örgütlenme eğilim ve ihtiyacı giderek artan çalışan nüfusun sürekli büyümesi, ulus devletin bu süreçte sendikal hareketin meşruluğunu desteklemesi ve toplu pazarlık hakkına bağlı geniş tabanlı sendikal örgütlerin önem kazanması sayılabilmektedir¹⁵².

Sendikaların çağdaş işlevlerinin en önemli görünümlerinden birisi de, yalnızca kendi üyelerinin toplumsal ve ekonomik çıkarlarını koruyan meslek kuruluşları olma niteliğinden sıyrılarak, tüm ülkeyi ve tüm toplumun yararlarını

¹⁵⁰ Sami Güven, ag.e., s.106

¹⁵¹ Sami Güven, ag.e., s.106

¹⁵² Ahmet Selamoğlu, “Avrupa Birliği ve Avrupa İşçi Sendikaları”,s.62 www.journals.ist.edu.tr. Erişim tarihi, 20.12.2012

ilgilendiren konularda yeni görevler üstlenmeleridir. Günümüzde siyasal rejimleri demokrasiye dayanan ülkelerde sendikalar; kentleşme, konut sağlık, eğitim, demokratikleşme, çevre, insan hakları, işsizlik, bölgesel kalkınma, sanayileşme, kooperatifçilik, özelleştirme, gelir dağılımı, çokuluslu şirketler, tekelleşme, teknoloji aktarımı v.b. gibi tüm ülkeyi ilgilendiren konularda, geniş bir görev anlayışı içinde tüm toplum sorunlarıyla yakından ilgilenmektedirler¹⁵³.

1940 ve 1950’li yıllar Keynesyen teorinin “ altın yılları “ sayılmaktadır. Bu dönemde sanayi ülkelerinin genelinde hızlı bir milli gelir ve istihdam artışı gözlenmiş, hükümetlerin uyguladığı ekonomik politikalar, özellikle maliye politikası, ekonomilerin gelişimine denk düşmüş ve bu beraberlik, Keynesyen teori buna dayanan politikaların doğruluğunun kanıtı sayılmıştır. Ancak 1960’lı yıllarda aynı sanayi ülkelerinde bir taraftan işsizlik, diğer taraftan enflasyon oranı artmaya başlamış, başta Amerika olmak üzere, birçok ülkede bu sorunları eskiden uyguladıkları politikalarla çözemedikleri gibi daha da şiddetlendirmiştir. Bu dönemden sonra ekonomik alanda ortaya çıkan olumsuz gelişmeler hükümetlerin ilgi alanını enflasyona yöneltmiştir. Bu dönemde yaygın olan ekonomik düşünce; enflasyon oranlarında gerekli düşüşün kısa sürede gerçekleşmesiyle, ekonomik büyümenin canlanacağı ve işsizliğin gerileceği yönündedir. Ancak işsizlik artma eğilimdedir. 1980-1982 yılları arasında çıkan durgunluk, işsizlik oranlarını da arttırmıştır. Bu dönemdeki işsizlik oranı 1930’lardakinden daha yüksek seviyeye çıkmıştır. Ayrıca sektörlerdeki istihdam oranı değişmeye başlamıştır. Örneğin, imalat sektöründe azalma yaşanırken hizmetler sektörünün önemi artmıştır. İşsizliğin artması ve emeğin yapısının değişmesi sendikalar için hem örgütlenme hem temsil sorununun yaratmıştır¹⁵⁴.

Yeni üretim modellerinin yanında istihdam biçiminde de önemli değişimler yaşanmıştır. Geleneksel istihdam şekli olan tipik istihdam yerine atipik istihdam şekilleri ortaya çıkmış, bu da sendikal örgütlenmeye oldukça zayıflatmıştır. Zira genel olarak

¹⁵³ Sami Güven, *a.g.e.*, s.107

¹⁵⁴ Sendika Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci, Ekim, 2012
www.metininceler.com.tr/pdf/sendikalar.pdf, Erişim tarihi, 16.05.2013

beyaz yakalı işçiler, genellikle yüksek öğrenim görmüş, kariyer hedefleri olan ve işverenle mavi yakalılara göre pazarlık yapma gücü daha güçlü olan kişilerden oluşmakta, sendikalara da çok fazla rağbet edilmemektedir. Dolayısıyla, değişen ekonomik yapı içerisinde geleneksel sektörlerin önemi kaybolurken hizmetler sektörünün hızla büyümesi, imalat sanayinin toplam istihdam içerisindeki payının sürekli küçülmesi, yeni üretim sistemleri, ölçeği küçülen ve merkezi niteliği kaybolarak parçalanan ve esnekleşen üretim birimleri, farklılaşan çalışma biçimleri, işgücünün vasıf yapılanması ve yeni yönetim teknikleri ile çalışma ilişkisinde köklü değişikliklere neden olan teknoloji, Fordist-Taylorist sendikal anlayışın etkinliğini kaybetmesinde önemli rol oynamıştır¹⁵⁵.

2.7.2.3. Küreselleşme Olgusunda Zayıflayan Geleneksel Sendikacı

Sendikaların güçsüzleşmesindeki özellikle 1970 li yılların sonlarından itibaren, bir yandan değişen endüstri ilişkileri, öbür yandan işsizlik ve sosyal barışın bozulmasının nedeni olarak sendikaların aşırı taleplerinin gösterilmesi ve tabii ki sendikacıların bazı eksiklikleri sonucu, sadece ülkemizde değil tüm dünyada genel olarak sendikaların üye sayısında bir düşme gözlenmiştir. Üyelerin sendikalar karşı güveni sarsılmış, bir baskı grubu olarak sendikaların, çalışma ve sosyal hayatla ilgili toplumu ve işçileri ilgilendiren konularda gündemi belirleme ve sorunlara çözüm üretme yönünde belirleyici bir örgüt olma özeliğinde bir gerileme gözlenmiştir.

Hızla gelişen ve yaygınlaşma süreci kontrol edilmeyen teknolojik gelişme, sendikal hareketin etkinliğini önemli ölçüde azaltmaktadır. Peter Drucker'ın ifadesiyle, teknolojik gelişmeler sonucunda 2020 yılı itibarıyla küresel işgücünün %2'sinden daha azı geleneksel kitle üretimi içerisinde istihdam edilecektir. Örneğin çelik endüstrisinde önemli şirketlerden olan US Steel şirketi, 1980 yılında 120.000 işçi ile ürettiği miktarın çok daha fazlasını, 1999 yılında 20.000 işçi ile üretmiştir¹⁵⁶.

Küreselleşme olgusu, geleneksel sendikacılığı zayıflatan önemli nedenlerden biridir. Küreselleşme ile beraber çok uluslu şirketlerin varlığı ve bu şirketlerin ortaya attığı “ Sendikasız İşçi Çalıştırma “ olgusu artmış bu da daha çok ulusal bazda

¹⁵⁵ Ahmet Selamoğlu , “İşçi Sendikacılığında Yeniden Yapılanma ve Örgütlenme Modeli”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6) 2003 ,s.68

¹⁵⁶ Ahmet Selamoğlu, *Küreselleşme Sürecinde İnsan Kaynakları*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 20-22

kurumsallaşan geleneksel sendikacılığın güç kaybetmesine yol açmıştır. İşçi hareketlerinin krizi üzerine yapılan oldukça yaygın bir açıklama da yirminci yüzyılda üretici sermayenin aşırı hareketliliğinin, tüm dünya işçilerinin birbiriyle rekabet etmek zorunda olduğu tek bir emek piyasası yaratmış olduğudur. Jay Mazur'a göre çok uluslu şirketler, üretimi “ Dünyanın Yarısına “ taşıyarak (ya da sadece taşımakla tehdit ederek) “ Devasa Örgütsüz İşçiler Yığını “ üzerinde rekabet temeline dayanan ve bu yığının “ Uluslararası İşçi Hareketi “ ile tüm bağlarını koparan baskı unsuru oluşturmuştur. Sonuç olarak, işçilerin pazarlık gücü zayıflamış, ücretler ve çalışma koşulları konularında dünya çapında bir dibe doğru yarış başlamıştır¹⁵⁷.

İdeolojilerin güç kaybettiği, liberal politikaların tekrar çıkışa geçtiği 1970 sonrası dönemde tüm dünyada ve dolayısıyla ülkemizde de özelleştirme uygulamalarını gündeme getirmiştir. Kamu yönetimi ve mülkiyetindeki iktisadi teşebbüsleri özel kişi ve kuruluşlara devredilmesi anlamına gelen özelleştirme sendikacılığın güç kaybetmesine neden olmuştur. Zira, sendikalar genel anlamda kamu kesiminde daha fazla örgütlenmişlerdir. Özelleştirme uygulamaları karşısında en büyük tepki sendikalardan gelmektedir. Çünkü, özelleştirme, genel olarak işten çıkarma ve sendikasızlaştırmayı getirmektedir. Daha verimli çalışma kaygısı ile daha az işgücü ile çalışmaya geçilirken, piyasa kurallarına göre davranmak kaygısıyla da işgücü maliyetini düşürecek uygulamalar (sendikasız işçi çalıştırma, taşeronlara iş gördürme, geçici işçi çalıştırma gibi) gündeme gelmektedir. Özellikle özel sektörde sendikalaşmanın güç olduğu, buna karşın gelişmiş bir kamu sektörü bulunan ve sendikalaşmanın buralarda yoğunlaştığı Türkiye gibi ülkelerde özelleştirme politikaları daha fazla tepki çekmektedir¹⁵⁸.

2.8. SOSYAL POLİTİKALARIN KÜRESELLEŞMESİ

Sosyal Politika kavramının sihri ve büyüsü; kavramı oluşturan “ sosyal kelimesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal kelimesi, nerde kullanılırsa kullanılsın

¹⁵⁷ Sendika Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci, Ekim, 2012
www.metininceler.com.tr//pdf//sendikalar.pdf, Erişim tarihi 16.05.2013

¹⁵⁸ Sendika Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci, Ekim, 2012,
www.metininceler.com.tr//pdf//sendikalar.pdf, Erişim tarihi 16.05.2013

önüne geldiği kelime ile birlikte oluşturduğu kavramı insanileştiren, onu insana yakın kılan ve içinde mutlaka “ karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı “ ifade eden bir anlama sahiptir. Bu anlamda sosyal kelimesi; devleti “ sosyal devlet “, adaleti “ sosyal adalet “, sigortayı “ sosyal sigorta “ ve nihayet birçok bakımdan soğuk hatta negatif bir anlamı olan politikayı da “ sosyal politika “ olarak insanileştiren sihirli bir kelimedir. Nerede sosyal kelimesi kullanılarak oluşturulan bir kavram varsa, orada iktisaden zayıf durumda olanı koruma düşüncesi hakimdir ve korumada karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ile gerçekleştirilmektedir. Sosyal kelimesinin insanileştirme özelliği de bu yardımlaşma ve dayanışmadan kaynaklanmaktadır¹⁵⁹ .

Günümüzde dünya çapında bir değişim rüzgarı esmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti gibi kıtasal boyuttaki bir devletten küçücük adacıklara, her büyüklükteki ve renkteki ülkeden şirketlere, kurumlara, ailelere kadar, topluluklarla bireyler esen değişim rüzgarına ayak uydurmak ve kendilerini 21. Yüzyıla hazırlayabilmek için harıl harıl çalışmaktadır. Bu değişimi algılayarak özümleyip kendini hazırlamaya geçemeyenlere ise dışlanmaya, çağdışı kalmaya mahkum diye bakılmaktadır.¹⁶⁰ .

Dünyayı yeniden yapılandıran değişime küreselleşme süreci denilmiştir. Bu süreç önceki dönemlerde yaratılmış, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ayırımı; merkez ülkeler, çevre ülkeler ayırımı ortadan kaldıran bir yapı haline gelmiştir. Küresel değişim, emeğin işbölümünü, kaynakların üretimini, tüketimini, ülke dünya ölçeğinde değiştirmesi, coğrafi anlamda iktisadi faaliyetlerin yeniden organize edilmesi ile gündeme gelmiştir¹⁶¹ .

Küreselleşme sosyolojik, ekonomik, kültürel ve siyasal anlamda dünyaya açılma ve dünya ile bütünleşme olarak da tanımlanabilmektedir.

¹⁵⁹ Aysen Tokol, Yusuf Alper, *a.g.e.*, s.iv

¹⁶⁰ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, s.3

¹⁶¹ www.ekodialog.com/Makaleler/küreselleşme_paradoks_1.html, Erişim tarihi, 20.05.2013

2.8.1. Sosyal Politikaların Küreselleşme Sürecinde Sıçrayışları

Küreselleşme sürecinin hedefinde, ulus-devlet anlayışının üstünde, uluslar üstü işletme kanalları aracılığı ile zenginliklerin yeniden değerlendirildiği, üretildiği, dağıtıldığı, tüketildiği ve her düzeyde rekabet gücünün ön plana çıktığı tam rekabet esasına dayalı bir sistem yer almaktadır¹⁶². Ekonomik küreselleşmenin çeşitli refah devletlerinin borç alabilme gücünü etkileyerek onları, refah önlemlerini devam ettirebilmeleri konusunda ciddi bir baskıya maruz bıraktığı, çeşitli ülke örneklerinde görülmektedir. Küreselleşme sürecinde hükümetler refah devletlerinin yeniden yapılandırılmasında daha sıkı bir şekilde sınırlandırılmış politika seçenekleri içerisinde olsalar da küreselleşmeye cevap verebilmektedirler. Avrupa Birliğinin rolü, küreselleşmenin baskılarına karşı direnç gösteren uluslarüstü bir yapı olarak daha önemli bir hal almaktadır¹⁶³.

Ülkelerin sosyal yapılarının ve işgücü piyasalarının özelliklerini de yansıtan refah sistemleri, her ülkede ideolojik ve kültürel miraslar oluşturmaktadır. Bu nedenle refah devletleri, ülkelerin sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel yapılarının önemli parçalarıdır. Bu süreçte refah sistemleri küreselleşmenin kendilerini etkileme biçimi ve şiddetini, sahip oldukları yapılar çerçevesinde yine kendileri belirlemektedir. Küreselleşmenin neden olduğu varsayılan refah devleti reformları ulusal düzeylerde küreselleşme eğilimi göstermektedir. Örneğin artan kamu borçlarının önemli bir kısmını oluşturan refah harcamalarını azaltmak için ulusal hükümetlerce yapılan düzenlemeler, küreselleşmenin ortaya çıkardığı varsayılan tasarruf önlemleriyle paralellik gösterebilmektedir.

2.8.2. Küreselleşme Kapsamında Sosyal Politika Araçları

Toplum da var olan ve sosyal politikayı ilgilendiren sosyal sorunların çözümü konusun da sosyal politikanın farklı yaklaşımları vardır. Sosyal politika da baş aktör

¹⁶² www.ekodialog.com/Makaleler/küreselleşme_paradoks_1.html, Erişim tarihi, 21.05.2013

¹⁶³ Sendika Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci, Ekim, 2012, www.metininceler.com.tr/pdf/sendika.pdf, Erişim tarihi, 21.05.2013

devlettir. Sanayi Devrimi'nden beri bu hep böyle olmuştur. Devletin sosyal hayata müdahalesi tarihsel süreç itibariyle kimi zaman az, kimi zaman da çok olmuştur. Ancak her zaman sosyal politikaların uygulamasında devletin ağırlığı hissedilmiştir. Sosyal politkanın sosyal yapıya müdahalesinin genel de iki farklı yönde olduğu kabul edilmektedir. Birincisi kamunun yaptığı müdahale diğeri de sivil toplumun mudahalesidir. Ancak sivil toplum müdahalesi devlete yardımcı olma niteğindedir¹⁶⁴.

Küreselleşme kapsamındaki sosyal politikalar aşağıda belirtilen tedbirleri hedef almaktadır.

- Yasal düzenlemeleri sosyal ihtiyaçlara uygun bir şekilde geliştirmek,
- Yasal sınırlar içinde hem iş güvencesini, hemde istihdamı arttırmaya çalışmak,
- Sosyal kültürel örgütlere yapılan yardımları ve kredi olanakları, topluma sunulan hizmetlerin satın alınmasını sağlamak,
- Gelir formasyonunun ve kamu hizmetlerinin bölgesel özelliklerini göz önüne almak kaydıyla sosyal reformlar için gerekli ortamı hazırlamak,
- Sosyal sorunları çözmek amacıyla hayırseverlik, gönüllü tıbbi ve sosyal sigorta ve diğer şekillerde kurulan örgütlerle ilgili her türlü teşvik, vergi ve diğer menfaatleri gözeterek arttırmaktır¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Abdülkadir Şenkal, a.g.e., s.57-58

¹⁶⁵ Abdülkadir Şenkal, a.g.e., s.58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AVRUPA BİRLİĞİNİN SOSYAL POLİTİKASI

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ

3.1.1. Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi

Avrupa Birliğinin tarihi başlangıç noktasının genelde, II. Dünya savaşını izleyen yıllar olduğu kabul edilmektedir. Bu yıllar bir daha aynı acıların yaşanmaması için Avrupa da bir birlik yaratılması gerektiği fikrinin kıta ulusların ve yöneticilerinde uyandırdığı dönemdir. II. Dünya Savaşı'ndan yıkı ve tükenmiş çıkan Avrupa'nın yeni bir politik ve ekonomik model arayışı içine girildiği görülmektedir. Marshall yardımı adı altında Avrupa'ya akan ABD sermayesinin kendilerini giderek ABD'ye bağımlı kılacağını gören ufak ve güçsüz Batı Avrupa ülkeleri, Avrupa menşeli yeni bir sermaye piyasası oluşturmak istemişlerdir. Bu amaçlarına bireysel olarak ulaşmaları mümkün olmadığından, bu ülkelerin ekonomik potansiyellerinin bir araya getirilmesi ve böylece güçlü bir Avrupa pazarı oluşturulması planlanmıştır. Bütünleşmenin Pazar genişlemesine, bununda sermaye ve teknolojinin hızlı gelişmesine yol açacağı düşünülmüştür¹⁶⁶.

Avrupalılar soğuk savaşın bitiminden sonra 1991 de Maastricht Antlaşması ile Avrupa da birleşmeyi sağlayacak önemli adımlar atmışlardır. Yapısal değişiklik çalışmaları, Amsterdam ve Nice Zirveleri'nde devam etmiştir. En son 2004 yılında Avrupa Birliği Anayasası'nı kabul ederek önemli bir adım daha atmışlardır. Ancak bütün bu çabalar Avrupa'yı birleştiremediği gibi aralarındaki sorunlarda çözülememiştir. Avrupalılar “ Avrupa Cumhuriyeti “ veya “ Avrupa Devletleri “ ni birbirlerine olan sevgiden veya aynı kökten gelen halklar olarak kurmaya

¹⁶⁶Tuğçe Gençtürk, “ Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi “ 01.06.2012
www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/3086-avrupa_birliгинin_tarihsel_gelişimi, Erişim tarihi 05.06.2013

çalışmıyorlar, birbirlerinden korktukları için barışı ancak bu yolla sağlayabileceklerini düşündükleri için bunu istiyorlardı. Korku ve çıkarlara dayalı olarak kurulacak bir Avrupa Cumhuriyeti'nin istenildiği gibi sağlam ve uzun ömürlü olamayacağı kuşkusunu ile ortak bir payda bulmak ihtiyacı hissetmişlerdir. Onlar için ortak payda Hıristiyanlık ve Grek kültürüdür. Bu iki birleştirici öğeye rağmen ulusal çıkarları sözkonusu oldukları zaman bireysel davranmakta tereddüt etmemektedirler. Ayrıca bir Danimarkalı ile Fransızın, bir işveçli ile İtalya'nın, bir Portekizli ile Almanın çokta fazla uyuşacaklarını iddia etmek zordur. Bu ülkeler; iklimlerinden mutfak kültürlerine, mantaitelerinden folklarına kadar farklıdırlar. Avrupalılar gerçek ortak paydaları demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, serbest ekonomisi gibi çağdaş değerlerdir. Avrupa Birliği, soğuk savaş döneminde ağır ve temkinli büyümektedir. Soğuk savaş döneminin sona ermesi ile yeni politik koşullarında zorlamasıyla hızlı bir döneme girilmiştir¹⁶⁷.

Doğu Bloku Avrupalı üyelerini hızlı bir şekilde içine almış ve almaya da devam etmiştir. Barışı sağlamak için ilk bakışta doğru hareket olduğu düşünülebilir. Ancak Avrupa da ne kadar ülke varsa hepsini içine alıyor, bunun anlamı Avrupa da ne kadar sorun varsa hepsini içine alıyor demektir. Avrupalılar ülkeler arasındaki sorunların çoğu ciddi sorunlardır. Etnik ve sınır sorunlarıdır. Bu sorunlar soğuk savaş döneminde Doğu Bloku'nun içindeki dikta rejimleri sayesinde dondurulmuştur. Belki şimdi de Avrupa Birliği'nin içinde dondurulacaktır. Ancak bu çözüm soğuk savaş döneminde olduğu gibi uzun süreli olmayabilirdi. Zira özgürlüğün verdiği fırsatlar etnik sorunları gündemde tutacaktır¹⁶⁸.

Ülkelerin içlerinde bulunan azınlıklar hak iddia etmek için elde ettikleri özgürlükleri kullanacaklardır. Avrupa Birliği rakipsizdir. Alternatifi yoktur ve alternatif arayışı da yoktur. Ancak yaklaşık on yıl içerisinde üye sayısı otuz ülkeyi geçecektir. Bunun anlamı Avrupa Kıtasında Rusya, Beyaz Rusya, İsviçre gibi bütün ülkelerin bu oluşumun, bu ortaklığın içinde olacaklardır. Hatta Kafkasya'nın iki Hıristiyan ülkesi Ermenistan ve Gürcistan da Avrupa Birliği'nin bir gün üyesi

¹⁶⁷ Tuğçe Gençtürk, a.g.e.

¹⁶⁸ Tuğçe Gençtürk, a.g.e.

olacaklarını düşünüyorlardır. Dolayısıyla bu kadar büyüyen ve bu kadar sorunu içine alan bir oluşumun ne kadar becerikli, ne kadar güçlü olursa olsun risk altındadır. Avrupa Birliği'nin güçlü üyelerinden birisi olan İngiltere Schengen Anlaşması'nı uygulamamış ortak paraya Euro'ya geçmemiştir. Avrupa Birliği'nin tek devlet olmasına da karşıdır. Bu nedenle de Avrupa Birliğinde “ A la Carte “ yöntemi uygulanmaktadır. Yani isteyen üye istediğine katılacak istemediğine katılmayacaktır. Bu durumda çok vitesli Avrupa Birliği'ni doğuracaktır. Zira Avrupa Anayasası'nın Avrupa Birliği'ni bir devlete dönüştürecek alt yapıyı hazırlayacağını ummaktadır. Ancak Avrupa Birliği üyesi ülkeler Anayasa'nın yapılışında henüz egemenlik haklarının devrine hazır olmadıklarını anlamışlardır. Ayrıca ulusal çıkarların korunması ve üye ülkeler arasındaki paylaşım özellikle büyük ve güçlü ülkelerin bu günkü etkinliklerinin ileride daha fazla yetki elde etmelerine neden olduğunu görmüşleridir¹⁶⁹.

3.1.1.1. Avrupa'nın Ortaya Çıkışı

Avrupa'nın birleştirilmesine yönelik projeler yüzyıllardan beri süregelmektedir. Bütünleşmiş bir Avrupa'nın oluşturulması yönündeki bu projeleri, Eski Yunan'a ve Roma'ya kadar götürmek mümkündür. Kaldı ki “ Avrupa “ sözcüğünü ilk kez M.Ö. yedinci yüzyılda Yunanlılar kullanmışlar ve yaşadıkları bölgenin kuzeyindeki bilmedikleri bölge için “ Avrupa “ demişlerdir. Her ne kadar, Avrupa'yı birleştirme düşüncesinin kökenlerini Eski Yunan'a kadar götürmek mümkün olsa da, birleşik Avrupa kavramının asıl oluşmaya başladığı dönem ortaçağ olmuştur. Bu çağın dinamikleriyle ve takip eden Rönesans, reform ve aydınlanma dönemlerinde bu günkü Batı Avrupa'nın fikir yapısı yavaş yavaş olmuştur¹⁷⁰.

14-16 ıncı yüzyıllar ortaçağın sonlandığı ve Rönesans ve reform hareketlerinin ortaya çıktığı yüzyıllar olmuştur. Bu yüzyıllarda Avrupa gelişen düşüncelerin insanı yüceltmesi, topluma kazandırılan yeni değer yargıları, doğa

¹⁶⁹ Haydar Çakmak, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Barış kitap, 3. Baskı, Ankara 2011, s. 1-2

¹⁷⁰ Deniz Senemoğlu, Sanem BAYKAL, Burcu Kızılırmak, C.Arslan Olcay, Özlem Genç, Erhan Akdemir, Tolga Candan, *Avrupa Birliği Temel Konular*, İmaj Yayınevi, Güncelleştirilmiş 3. Baskı, Ankara 2011, s. 1-2

bilimlerinde kaydedilen ilerlemeler ve uhrevi iktidarın yerine yavaş yavaş dünyevi iktidarın eline geçmesi ve kilise dışı aktörlerin güç kazanmasıyla Avrupalılık kavramı da gelişmeye başlamıştır¹⁷¹.

3.1.1.2. Gelişen Avrupalılık Düşüncesi

Dünya'nın en küçük kıtası olan Avrupa üzerinde birçok farklı ülkeyi, dili, dini ve ırkı içine almaktadır. Kıta Avrupasındaki ülkelerin uzun yıllar kendi aralarındaki savaş sonucunda Avrupalılar barış içinde bir birlik yaratmanın yollarını aramışlardır. Bu şekilde Avrupada bir “ Birlik “ veya “ federasyon “ kurma düşüncesi gündeme getirilmiştir. Fakat Avrupa da birlik yaratma olgusu ancak 18. Yüzyılın sonuna doğru sanayileşme sürecinin güçlenmesiyle hız kazanmıştır.

Avrupa da kimlik gerilimi ve kimlik üzerine çalışan modellerin ortaya çıkması uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Avrupa Birliği öncesi Avrupa topluluklarında kimlik kavramı gündeme gelmezken özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra bu konudaki görüşler söylemler artmaya başlamıştır. Bunun nedeni, Birlik genişledikçe ve güçlendikçe Avrupalı olma konusu tartışmaya başlanmış ve Avrupa kimliği üzerine yapılan bilimsel araştırmalarda artık Birlik tarafından desteklenmiştir. Genişleme gerçekleştikçe farklı ülkelerin aynı payda da birleşmesi güçlenmiştir. Avrupa Birliğine katılım sağlayan ülkelerin müşterek bir noktada buluşmasını sağlayabilmek, Avrupalılık kavramını geliştirip bu olgunun ulusüstü bir kavram haline dönüşmesini gerçekleştirmek birliğin görevi haline gelmiştir. Avrupa Birliğinde ortak dilin olmayışı, üyeleri arasındaki farklı eğitim anlayışı ve ortak bir medyanın yoksunluğu gibi sorunlar sözkonusu iken yine de birlik için ulusal bir kimlik, ortak semboller ve ortak tarihler yaratılmaya çalışılmıştır¹⁷².

¹⁷¹ Deniz Senemoğlu ve Sanem Baykal ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 3

¹⁷² Ayça Ayanlar, “Avrupa Birliği “ 03.11.2010. www.turksam.org/tr/yazdir 2233 html, Erişim tarihi, 20.05.2013

Böylece ulus devletlerin ötesinde bir gücün varlığı ülkelere kabul ettirilmiştir. Hatta Birliğin bekası, politik çıkarları ve ekonomik politikaları, üye ülkelerinden daha önemli hale getirmiştir. Birlik, Avrupa kimliği yaratmaya çalışarak aslında üye devletlerin milliyetçilik ve ırkçılık söylemlerinden uzak bir model oluşturmaya çalışmaktadır¹⁷³.

3.1.1.3. Avrupa Kimliği

Avrupa kimliği süreci dinamik bir kavramdır. Bu aşamada kimlik olgusu gerek Avrupa Birliğinden gerekse Avrupa Birliği dışında gelişen olaylardan etkilenmektedir. Ulus devlet ile Avrupalılık kimliği birbiriyle uyum içinde gelişmektedir. Çok Uluslu bir yapının, Avrupa Birliği'nin bütünsel yapısı içerisinde; çok fazla olan farklılıkları bir potada eritilmektedir. Bu anlayıştan yola çıkarak 70'li yıllarda Avrupa Kimliğine ilk defa atıfta bulunulmuştur. 80'lerin ortasında ise bayrak, marş gibi yeni mitler ortaya atılmıştır. Sonrasında ulusüstü kimlik inşası ile Avrupa kimliği yaratılmak istenmiştir. 1973 Kopenhag zirvesinde ise artık Avrupa topluluğunun dünya kimliği üzerindeki etkisinden bahsedilir hale gelmiştir¹⁷⁴.

3.1.1.4. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

Savaşın ardından gelen olumsuzluk, Batı Avrupa ülkelerini işbirliğine sevk etmiş ve birlik anlayışı güçlenmiştir. Söz konusu oluşturulacak yeni bütünleşmede daha önceki deneyimlerden yola çıkılarak tek yönlü değil de çok yönlü ve güçlü bir bütünleşme kurulması isteğini kuvvetlendirmiştir. İşte bu düşünceden yola çıkarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ya da AKÇT'nin kurulması düşünülmüştür. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ya da AKÇT soğuk savaş döneminde Batı Avrupa ülkelerinde birleştirilmesi amacıyla kurulmuş olan 6 üye ülkeden oluşan (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda) ilk

¹⁷³Ayça Ayanlar, age,s.1

¹⁷⁴Ayça Ayanlar, age.s.1

Avrupa topluluğudur. Kuruluşundaki esas amaç, Uluslararası güvenlik ve ekonomik büyüme açısından anahtar rol oynayan demir ve çelik kaynaklarındaki çıkarların, birleştirilerek yeni savaşların önüne geçilmesidir¹⁷⁵.

Üye ülkelerin gelişmelerine katkıda bulunmak, yatırımların hızlandırılması, sektörde tekelleşmenin önlenmesi gibi sosyal açılımlı konularında Topluluğun amaçları arasında sayılması, bütünleşmenin uzun sürecek birlikteliği amaçladığını göstermektedir.

3.1.1.5. Roma Antlaşması

AKÇT'yi kuran altı Avrupa'lı ülkenin (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) temsilcileri Haziran 1955'de İtalya'nın Messina kentinde, 1956 da Venedik de toplanarak ortak bir Pazar kurularak gümrüklerin kaldırılması ve nükleer enerjinin kontrol altına alınması ve gerekli düzenlemelerin yapılmasını karara bağlanmışlardır. Ülke heyetlerinin bu yönde yaptığı hazırlıklar 25 Mart 1957 de İtalya'nın başkenti Roma da altı ülke tarafından imza edilmiştir. Bu antlaşma'nın sonucunda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. Roma Antlaşması 01 Ocak 1958 de yürürlüğe girmiştir. Yeni kuruluşun merkezi olarak da Belçika'nın başkenti Brüksel'i seçmişlerdir.¹⁷⁶

Bu antlaşma, 6 bölüm, 13 başlık, 248 madde, 4 ek, 13 protokol, son senet, 10 bildiri ve niyet bildirisinden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel prensipler, ikinci bölümde topluluğun temelleri, üçüncü bölümde topluluğun politikaları, dördüncü bölümde deniz aşırı ülke ve toprakların bütünlüğü, beşinci bölümde topluluğun organları ve altıncı bölümde ise genel hükümler yer almaktadır¹⁷⁷.

Roma Antlaşmasında temel entegrasyon modeli olarak ortak Pazar öngörülmektedir. Bu çerçevede malların serbest dolaşımının sağlanması, miktar

¹⁷⁶ Haydar Çakmak *a.g.e.*, s. 20

¹⁷⁷ Haydar Çakmak *a.g.e.*, s. 20

kısıtlamaları ve gümrük tarifelerinin kaldırılması, üye ülkeler arasında ticareti kısıtlayıcı diğer tarife dışı engellerin ortadan kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanması öngörülmüş, böylece gümrük birliğinin tesis edilmesi hedeflenmiştir. Roma Antlaşmasında malların dışında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, üye ülkelerin bu konulara ilişkin mevzuatlarının ve politikalarının uyumlu hale getirilmesi hükmü de yer almıştır. Antlaşma ile ortak tarım politikası başta olmak üzere Topluluk düzeyinde ele alınacak politikalar da belirlenmiştir. Topluluğun temel organları olan Komisyon, Konsey, Parlamento ve Adalet Divanının fonksiyonları ve karar alma mekanizması da Roma Antlaşmasında tanımlanmış, üye ülkeler arasında bütünleşme için yeni kurumsal yapılar öngörülmüştür. Antlaşma metinleri zaman içerisinde Avrupa Tek Senedi, Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmalarıyla revize edilmiştir.¹⁷⁸

3.1.1.6. Maastricht Antlaşması

Avrupa Topluluğu Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, 9-10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht'de toplanmış ve Avrupa Birliği Anlaşması üzerinde mutabakata varmışlardır¹⁷⁹. Üye devletler tarafından 07.02.1992 tarihinde imzalanan ve 01.11.1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması), 1987 Tek Senedi'nden sonra Avrupa Birliğine uzanan yoldaki ikinci büyük ilerlemedir. Antlaşma ile Ekonomik ve Parasal Birliğin aşamaları, bu süreçte izlenecek politikalar ve bunların gerektirdiği kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Maastricht Antlaşması ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli gelişimini; sürdürülebilirliği olan, enflasyonsuz ve aynı zamanda çevreyi korumaya yönelik politikacılarla büyümeyi; üye ülke ekonomilerinin uyum içinde birbirlerine yaklaşmasını ve Avrupalılar için daha güçlü bir birlik olmayı hedeflemektedir. Bu hedefler, kararların vatandaşlara olabildiğince yakın alınması ve AB'nin ancak ulusal ve yerel makamlardan daha yetkin olacağı zamanlarda devrede olmasını öngören ikincilik (subsidiarity) ilkesi üzerinde anlaşılmasında etkili olmuştur. Antlaşma aynı

¹⁷⁸ www.abguncel.com/component/tag/roma-antlasmasi.html, Erişim tarihi 22.02.2013

¹⁷⁹ Pınar Özbay, *Avrupa Birliği ve Euro, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, Tartışma Tebliğ No; 9702, Ankara, Eylül 1997.

zamanda aşağıda belirtilen öğeler ile şeffaflık, ekonomik ve sosyal yakınlaşma ilkelerinin üzerinde de durmuştur:

- Tek paraya geçilmesi sağlayacak bir ekonomik ve parasal birliğin kurulması
- AB vatandaşlarına yaşadıkları ülkenin belediyelerinde seçme ve seçilme hakkı ve veren bir Avrupa vatandaşlığının oluşması
- Avrupa güvenliğini sağlayacak ve demokrasi ve insan hakları gibi ortak değerleri savunacak bir ortak dış ve güvenlik politikası
- Birliğin iç güvenliği sağlamak üzere hukuk ve içişlerinde işbirliği

Daha önce hiçbir hukuki dayanağı olmayan eğitim, kültür, kamu sağlığı ve tüketiciyi koruma, trans-Avrupa şebekesi, gelişim ve işbirliği, vize politikası ve sanayi politikası gibi belirli politika alanları da Antlaşma'nın kapsamı dahilinde alınmıştır. Bunun anlamı, bu alanlarda oluşturulacak ortak politikaların ve yasaların üye ülkeler üzerinde bağlayıcı olması demektir¹⁸⁰.

3.1.2. Giderek Genişleyen Avrupa'da Birlik Süreci

Aday Ülkeler bugünkü Avrupa Birliği'nin temellerini, 1951 yılında Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın imzaladığı Paris Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile yine aynı ülkelerin 1957 yılında imzaladığı Roma Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu oluşturmaktadır¹⁸¹.

Avrupa bütünleşmesi birbirini takip eden çeşitli genişleme ve derinleşme süreçlerinden geçerek ortak para biriminden, tarım ve göç politikalarına kadar pek çok alanda ortak politikalar uygulayan 27 üyeli bir birliğe dönüşmüştür. Bu süreçte “Genişleme Politikası “ Avrupa Birliği'nin en önemli dış politika aracı olmuştur. Avrupa Birliği yeni üye devletleri bünyesine katarak ekonomik, siyasi ve jeopolitik

¹⁸⁰ Oğuz Özdaş, “Avrupa Birliği Vatandaşlığı ve Aidiyat Sorunu”, *TUIÇ Akademi* www.mess.org.tr/ab/absol/Maastricht%20Antlatması.pdf, Erişim tarihi 07.06.2013

¹⁸¹ “Avrupa Birliği'nin Genişlemesi”, Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği Bakanlığı 01.07.2011 www.abgs.gov.tr/index.php?p=109, Erişim Tarihi,05.02.2013

açından çok daha güçlü bir birlik haline getirmiş ve Uluslararası sistemdeki etkinliğini de arttırmıştır¹⁸².

Avrupa Birliği'nin politikası Avrupa bütünleşmesine paralel olarak gelişmiş ve değişmiştir. Özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin üye olduğu son genişleme dalgası, genişleme politikasının ve "koşulluk" ilkesinin kurumsallaşmasını sağlamıştır. 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesinde belirlenen kriterler üyelik koşullarını kesin bir biçimde ortaya koymuştur. Aday ülkelerin üyelik koşullarını karşılamak için yapmakla yükümlü olduğu çalışmalar, katılım ortaklığı belgesi ve ilerleme raporu gibi belgelerle hem ayrıntılandırılmış hem de düzenli olarak izlenmeye başlanmıştır. Böylece Avrupa Birliği, yaklaşık yarım yüzyıllık birikimini korumayı ve genişleme yüzünden mevcut politikalarından geri adım atmamayı başarmıştır. Genişleme süreci, temel olarak 5 döneme ayrılmaktadır¹⁸³.

3.1.2.1. Birinci Genişleme (İngiltere, İrlanda, Danimarka- 1973)

İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1961 yılında üyelik için Avrupa Birliğine başvurmuşlardır. Fransa dışındaki diğer ülkeler, İngiltere'nin üyeliğine sıcak bakarken dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle, ülkenin Kıta Avrupa'sından oldukça farklı olduğu, ekonomik sıkıntılar yaşadığı, Amerika Birleşik Devletleri'ne askeri ve diplomatik açıdan bağımlı olduğu, bu yüzden birliğin gelişimini engelleyeceği gibi gerçeklerle bu üyeliğe karşı çıkmıştır. İngiltere 1967 yılında tekrar başvuruda bulunmuş ve başvurusu aynı gerçeklerle yine kabul edilmemiştir. Genişleme süreci, ancak 1969 yılında De Gaulle'ün Fransa Cumhurbaşkanlığından istifa etmesinden sonra başlamış ve İngiltere, İrlanda ve Danimarka 01 Ocak 1973'te Avrupa Birliğine üye olmuştur¹⁸⁴.

¹⁸² "Avrupa Birliği'nin Genişlemesi", age, s. 1

¹⁸³ "Avrupa Birliği'nin Genişlemesi", age, s. 1

¹⁸⁴ Deniz Senemoğlu, Sanem Baykal ve diğerler, *a.g.e.*, s. 39

3.1.2.2. İkinci Genişleme (Yunanistan – 1981)

1961 yılında Avrupa Birliği ile Ortaklık Antlaşması imzalayan Yunanistan ile ilişkiler, Albaylar Cuntası'nın 1967 senesinde yönetime el koymasıyla askıya alınmıştır. 1974 yılında Askeri Cuntanın yönetimi sivillere bırakmasıyla, demokratik bir yönetime kavuşan Yunanistan, 1975 yılında tam üyelik için Avrupa Birliği'ne başvurmuştur. Başvuru Avrupa Birliği ekonomik açıdan hazır olmadığı, diğer üye devletlerle ortak değerleri paylaşmadığı gibi kaygılarla karşılanmıştır. Altı yıl süren müzakere sürecinin ardından üye devletler Yunanistan'ı dışarıda bırakmak yerine, onun demokratikleşmesinin birlik içinde daha etkili sağlanabileceği görüşünü savunmaya başlamış ve Yunanistan 01 Ocak 1981 de üye olmuştur¹⁸⁵.

3.1.2.3. Üçüncü Genişleme (İspanya, Portekiz – 1986)

İber Yarımadası genişlemesi olarak da tanımlanan üçüncü genişleme, İspanya ve Portekiz'in 01 Ocak 1986 yılında Avrupa Birliğine üye olmasıyla gerçekleşmiştir. Bu iki ülkenin üyeliği oldukça tartışmalı bir sürecin sonucudur. Bunun nedeni ise İspanya ve Portekiz'in üyeliğe başvuruda buldukları 1970'lerde hem siyasi hem de ekonomik olarak az gelişmiş olmalarıdır. İspanya ve Portekiz'in Avrupa Birliğine üye oldukları takdirde gerek tarım alanında gerekse işçilerin serbest dolaşımı konusunda üye devletlere ekonomik açıdan yük oluşturabilecekleri endişesi, Avrupa Birliği'nin gündemini uzunca bir süre meşgul etmiştir. Avrupa Birliği bu dönemde uyguladığı tarım politikasının yol açtığı üretim fazlası sıkıntılarıyla karşı karşıya olduğu için, İspanya ve Portekiz'in üyeliğine karşı ciddi bir muhalefet oluşmuştur. Ancak Akdeniz'in Avrupa Birliği açısından jeopolitik önemi ve genişleme politikasının başarısı tüm bu tartışmaların aşılmasının sağlamıştır¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Deniz Senemoğlu, Sanem Baykal ve diğerleri, *a.g.e.*, s.40

¹⁸⁶ Deniz Senemoğlu, Sanem Baykal ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 41

3.1.2.4. Dördüncü Genişleme (Avusturya, Finlandiya, İsveç – 1995)

Avrupa Birliği'nin dördüncü genişlemesi soğuk savaş sonrasında yaşanan gelişmelerle yakından ilgilidir. Savaş sırasında tarafsızlık politikası izleyen Avusturya, Finlandiya ve İsveç soğuk savaş sona erdiğinde Avrupa Birliğine katılmaya karar vermiştir. Birliğin ortak para birimi “ Avro'ya geçmeye çalıştığı ve genişlemenin Avrupa Birliği'nin gelişiminde önemli bir araç olarak görüldüğü bir dönemde zaten “ Avrupalı “ olarak addedilen bu ülkelerin başvurusu olumlu karşılanmıştır. Avusturya, Finlandiya ve İsveç 01 Ocak 1995 de sessizce Avrupa Birliğine üye olmuştur¹⁸⁷.

3.1.2.5. Beşinci Genişleme (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-2004) (Romanya, Bulgaristan – 2007)

Soğuk Savaş'ın sona ermesi Avrupa kıtası açısından gerçek bir dönüm noktasıdır. Yarım yüzyıllık bölünmüşlüğü sona ermesi tüm Avrupa'da coşkuyla kutlanmıştır. Kendi iradelerine bağlı olmadan, Avrupa bütünleşmesinin dışında kalan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği üyesi olmak için hemen başvuruda bulunmaya başlamıştır. Ancak ilk günlerin, “ Avrupa'nın yeniden birleşmesi “ (reunification of Europe) konusundaki heyecanının yerini “ genişlemenin bedeli derinleşme olmamalı, “Birliğin Edinimleri Zayıflamamalı” düşüncesi almıştır. Hem aday ülkelerin nitelik ve nicelikleri hem de Avrupa bütünleşmesinin ulaşılmış olduğu derinlik açısından daha önceki genişlemelerden çok farklı olan beşinci genişleme süreci aday ülkeler açısından da Avrupa Birliği açısından da oldukça sancılı geçmiştir¹⁸⁸.

¹⁸⁷ “Avrupa Birliği'nin Genişlemesi”,age,s.1

¹⁸⁸ “Avrupa Birliği'nin Genişlemesi”,age,s.1

Genişlemeyi hazmedebilmesi için Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı değiştirilmiş ve karar alma mekanizmaları yeniden düzenlenmiştir. Aday ülkeler ise yukarıda da değinildiği üzere Kopenhag üyelik koşulları çerçevesinde toplumsal yaşamın hemen her alanına yeniden düzenlenmişlerdir. Böylece 1998 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimiyle, 2000 yılında ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile başlayan müzakereler, Bulgaristan ve Romanya dışındaki diğer ülkelerin 01 Mayıs 2004'te Avrupa Birliğine katılımlarıyla sonuçlanmıştır. Bulgaristan ve Romanya ise yolsuzlukla mücadele konusundaki eksiklerini tamamlayarak 01 Ocak 2007'de Birliğe üye olmuştur. Böylece Avrupa Birliği'nin üye sayısı 27 'ye ulaşmıştır. Mayıs 2011 tarihi itibarıyla genişleme sürecine baktığımızda Avrupa Birliği halihazırda Hırvatistan, Türkiye ve İzlanda ile katılım müzakerelerini yürütmektedir. Makedonya ve Karadağ'ı aday ülke ilan etmiştir. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Kosova'yı ise potansiyel aday ülkeler olarak görmektedir¹⁸⁹.

Sonuç olarak, her geçen gün daha çok alanda ortak mevzuatın ve uygulamanın olduğu Avrupa Birliği müktesebatının korunması ve bütünleşme sürecinde geri adım atılmaması Birliğin temel önceliğidir. Bu yüzden Avrupa Birliği'nin gelişimine paralel olarak genişleme politikası ve üyelik koşulları da değişmiş, üyeliğin getirdiği sorumluluklar arttıkça, yeni üye olacak ülkelerin önündeki engeller yükseltilmiştir. Ancak genişleme Avrupa Birliği'nin hala en önemli dış politika aracıdır ve Avrupa Birliği'nin Uluslararası sistemdeki artan gücünün temel kaynağıdır¹⁹⁰.

3.1.3. Avrupa Birliği'nin Organları

Avrupa Birliği kuruluşundan günümüze kadar önemli evrimler geçirmiştir. Bu evrimler daha çok yapısal ve işlevseldir. Bunun nedeni de Avrupa Birliği'nin Avrupa Birleşik Devletlerine dönüşme hedefidir. Bu nedenle de dönüşümü

¹⁸⁹ "Avrupa Birliği'nin Genişlemesi", age, s.1

¹⁹⁰ "Avrupa Birliği'nin Genişlemesi", age, s.1

sağlayacak organlar kurulmaktadır. Avrupa Birliği şu anda bir devlet gibi yasama, yürütme ve yargı görevlerini yapan organlara sahiptir. Ancak yetki açısından devlet organlarının çok gerisindedir. Ayrıca 27 üye ülkenin çıkarını dikkate almak gibi bir yükümlülüğü olduğundan karar alma ve uygulama oldukça zor olmaktadır. Şu şekilde sıralamak mümkündür¹⁹¹.

- Avrupa Birliği Komisyonu
- Avrupa Birliği Konseyi
- Avrupa Parlamentosu
- Adalet Divanı
- Avrupa Birliği Sayıştayı
- Avrupa Birliği Doruğu
- Avrupa Başhakemi (OMBUDMAN)
- Avrupa Merkez Bankası
- Avrupa Merkez Bankaları Sistemi

3.1.3.1. Avrupa Komisyonu

Avrupa Birliği'nin temel yürütme organıdır. Mevzuat hazırlama ve uygulama yetkisine sahiptir. Avrupa Birliği'nin işlerinin görüldüğü bir mutfak gibidir. Yönergeler çıkartır, kararların taslağını hazırlar, Konsey'e önerilerde bulunur, komisyonun görüşü alınmadan yasa çıkartılamaz, Avrupa Birliği hukukunun Avrupa Birliği organları tarafından doğru uygulanmasını denetler. Topluluğun hukuki temsilcisidir¹⁹². Avrupa Komisyonu, yasama sürecini başlatan, ayrıca Birliğin yürütme organı olarak AB müktesebatını, bütçeyi ve programları uygulamaktan ve idari denetimden sorumlu kurumdur. Avrupa Komisyonu, her bir üye devletten bir kişinin yer aldığı 27 üyeden oluşur¹⁹³.

¹⁹¹ Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s. 28

¹⁹² Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s. 28

¹⁹³ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=45641&l=1>

3.1.3.2. Avrupa Birliği Konseyi

10.12.1974 'de Paris Zirvesi'nde kurulan Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği'nin en yetkili karar alma organıdır. Üye ülkelerin dış işleri bakanlarından oluşmaktadır. Konseyin yasa çıkarma hakkı vardır. AB'nin politik hedeflerini belirlemektedir. Komisyondan gelen önerileri karara bağlayarak uygulamaktadır. Konuların önemine göre nitelikli oy çokluğu veya oy birliği ile kararlar alarak , alınan kararları üye ülkeler arasında uygulamaktadır¹⁹⁴.

3.1.3.3. Avrupa Parlamentosu

1957 Roma Antlaşması'na bağlı olarak Roma sözleşmesi ile kurulan meclis AKÇT Meclisi'nin birleşmesi sonucu kurulmuş ve Avrupa Parlamenter Meclisi adı verilmiştir. Önemli görevleri arasında denetim, yasama ve bütçeyi onaylamak vardır. Komisyon'u ve Konsey'i denetleme yetkisi vardır. Birliğin diğer organları ile ortak çalışmaktadır¹⁹⁵. Avrupa Parlamentosu, AB kurumları içinde doğrudan halk tarafından seçilen organdır. AB üyesi ülkelerin vatandaşları olan Avrupa vatandaşları beş yılda bir yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanabilirler. Son Parlamento seçimi 2009 yılında yapılmıştır. Parlamento, bugün için Avrupa Birliği'ne üye 27 devletin toplamda 736 temsilcisinden oluşuyor¹⁹⁶

3.1.3.4. Adalet Divanı

Avrupa Birliği'nin en yüksek yargı organıdır. 07 Ekim 1958 yılın da kurulmuştur. Merkezi Lüksemburg'dadır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelere birer yargıçtan oluşan bir mahkemedir. Savcılar ve avukatlar görev yapmaktadır. Adalet Divanı'nın verdiği karar kesindir ve temyizi yoktur. Üye ülkelerin ulusal mahkemelerinin üstündedir¹⁹⁷. Adalet Divanının ana görevi Antlaşma'nın uygulanmasında ve yorumlanmasında hukuka saygıyı sağlamaktır. Üyelerden birinin Roma Anlaşması'nın hükümlerine uygun hareket etmediği görülürse,

¹⁹⁴ Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s. 29

¹⁹⁵ Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s. 29

¹⁹⁶ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=45641&l=1>

¹⁹⁷ Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s. 32

Komisyon önce ilgili devlete tavsiyelerini bildirir. Eğer üye devlet bu önerileri tutmazsa, bu kez Adalet Divanı'nda aleyhine dava açtırır. Adalet Divanı anlaşma hükümlerine aykırı davranıldığı sonucuna varırsa, bu hükümlerin uygulanması için alınacak karar, üye devletler tarafından yerine getirilir. Adalet Divanı, üye devletleri ve şirketleri ayrıca para cezası ile cezalandırabilme yetkisine de sahiptir¹⁹⁸.

3.1.3.5. Avrupa Birliği Sayıştayı

Avrupa Birliği'nin harcamaları bağımsız bir denetleme kurumuna ihtiyaç duyunca Roma Antlaşmasında ön görülen kontrol komisyonu görevini de üstlenmesi için 22.07.1975 yılında Brüksel Antlaşmasında sayıştayın kurulması kararı alınmış ve 1977 yılında görevine başlamıştır. Her üye bir ülkeden bir denetçi atanmasıyla oluşmuştur. Altı yıllığına parlamentonun onayı ile atanır ve yenilenebilmektedir. Merkezi Lüksemburg'dadır¹⁹⁹.

3.1.3.6. Avrupa Birliği Doruğu (Zirvesi)

Avrupa Birliği'nin en üst düzey politik organıdır. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarıyla, Avrupa Birliği komisyonu başkanından oluşur. İlk kez 1975 yılında toplanmıştır. Ancak kurumsallaşması 1986 yılında Avrupa Tek Senedi'nde olmuştur. Yılda en az iki kez toplanır ve başkanlığını Avrupa Birliği dönem başkanı ülkenin devlet veya hükümet başkanı yapmaktadır²⁰⁰. Avrupa Birliği Zirvesi'nin herhangi bir yasama yetkisi yoktur. Buna rağmen, AB üyesi tüm devletlerin en üst düzey yetkililerinin bir araya geldiği ve temel politikaları belirlediği kurum olmasından dolayı siyasi bir ağırlık ve yönlendirme gücü taşır. Yılda dört defa toplanan Zirve, Birliğin gelişmesi ve Avrupa'nın bütünleşmesi doğrultusunda öncelikleri ve temel politikaları belirleyen kararlar alır. Çoğu durumda uzlaşıyla, istisna olarak nitelikli çoğunlukla karar alır²⁰¹.

¹⁹⁸ T.C. Başbakanlık DTM, 2002,s.27

¹⁹⁹ Haydar Çakmak,*a.g.e.*, s. 33

²⁰⁰ Haydar Çakmak,*a.g.e.*, s. 33

²⁰¹ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=45631&l=1>

3.1.3.7. Avrupa Başhakemi (OMBUDSMAN)

1992 yılında Maastricht Anlaşması ile tesis edilen Avrupa vatandaşlığı hakkının bir gereği olarak Avrupa Ombudsman'ı kurulmuştur. Amacı Avrupa vatandaşlarının Avrupa Birliği kurumları ve organlarının kötü işlenmesi ve Avrupa yurttaşlarını mağdur etmeleri, organları ve kurumların yetersizliği ve başarısızlıklarını şikayet edecekleri bir organ olarak kurulmuştur²⁰².

3.1.3.8. Avrupa Merkez Bankası

Almanya'nın Frankfurt kentinde 1994 yılında kurulan Avrupa Para Enstitüsü'nün yerine kurulmuştur. Birlik üyelerinin ortak para Euro'ya geçişiyle eş zamanlı olarak faaliyete geçmiştir. Yani 01.01.1999 yılında faaliyete geçmiştir. Görevi Avrupa Birliği para politikasını uygulamak ve fiyat istikrarı sağlamaktır²⁰³. Tam bağımsız çalışan AMB'ye üye ülkelerin hükümetleri, hiçbir şekilde müdahale edemez ve etkileyemezler. Buna rağmen banka, AB üye ülkeleri hükümetleri ve merkez bankaları ile yakın bir işbirliği çerçevesinde çalışır²⁰⁴.

3.1.3.9. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi

Avrupa Merkez Bankası kurulduğunda ulusal Merkez Bankaları bir sistem içinde bulunmuştur. “Avrupa Merkez Bankaları Sistemi” adı verilen bu yapılanma Avrupa Merkez Bankasıyla aynı tarihte faaliyete geçmiştir. Yani 01.01.1999 yılında Ulusal Merkez Bankaları Avrupa Merkez Bankası'nın bir parçası olarak çalışmaya başlamışlar ve onun buyruklarını yerine getirmek ve uygulamak zorunda olmuşlardır. Ancak kendilerine verilen ulusal yetkilerini kullanabilir duruma getirmişlerdir²⁰⁵.

²⁰² Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s. 33-34

²⁰³ Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s. 34

²⁰⁴ <http://www.avrupa.info.tr>

²⁰⁵ Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s.34

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ SOSYAL POLİTİKASI

Sosyal Politika, toplumsal dengenin korunması ve sosyal gruplar arasında uzlaşmanın sağlanması amacıyla, ekonomik ve sosyal olanaklar dahilinde maddi ve kültürel yaşam koşullarının değişmesi ve düzeltilmesine yönelik tedbir ve çabaların tümü olarak tanımlanabilir. Sosyal Politika işçi sınıfının işverenle olan ilişkilerindeki sorunlarına yönelik önlemleri içeren dar anlamının ötesinde, ücretliler dışında diğer sosyal grupların (köylüler, esnaf, sanatkarlar v.b.) sorunlarına yönelik önlemleri de içermektedir²⁰⁶.

Ülkelerin aldıkları sosyal politika tedbirleri sadece ülke sınırları içinde geçerli olmakta, o ülkede sosyal bakımdan zayıf olan grupların, sosyal adalet ve barışın korunmasını sağlamaktadır. Uluslararası düzeyde uyumlaştırılacak sosyal politikalar, Uluslararası piyasa da rekabet koşullarında eşitlik sağlamayı, barışın devamlılığına katkı da bulunmayı, sosyal adaleti gerçekleştirmeyi, ekonomik gelişme de sosyal ve insani amaçları dikkate almayı ve Uluslararası harekette öncülük etmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu koruma önlemlerinin ek bir maliyet getirdiği bilinen bir gerçektir. Koruma tedbirlerinin yoğun olduğu ülkelerin ise, sosyal politika uygulamalarına sahip olamayan ya da yeterince yer vermeyen ülkelere göre uluslararası piyasa da rekabet şansları azalmaktadır²⁰⁷.

Savaş sonrası, ekonomik canlanma filizlenirken, soğuk savaşın etkileri, AKÇT'nun başarısı, kurucu üyeleri Avrupa bütünleşmesi yönünde daha ileri adımlar atmaya yöneltmiştir. Avrupa bütünleşmesinin en önemli adımı olan Roma Antlaşması ile 1957 yılında AET kurulmuştu. Fransa haricinde, diğer üye ülkeler, Avrupa sosyal politikasının işçilerin serbest dolaşımı ve sosyal güvenlik haklarının uyumlaştırılmasına yönelik temel şartlarla sınırlı kalması gerektiğine inanmaktaydılar. Buna rağmen Antlaşma, eğitim, istihdam, çalışma şartları ve sosyal güvenlik alanlarında üye ülkeler arasında daha yakın işbirliğini öngörmekteydi. Bu

²⁰⁶ Meryem Koray, Alper Topçuoğlu, *Sosyal Politika*, İzmir, 1987, s. 1-4

²⁰⁷ Turgay Uzun, Serap Özen, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004, s. 181

şartlar, Antlaşma'nın işçi-işveren ve devlete ağır yükler getirdiğini ve kendi rekabet gücünü zayıflatacağı endişesiyle, üye ülkeler arasında sosyal politikanın uyumlulaştırılmasını gerektiğini savunan Fransa'nın çabaları ile sağlanmıştır. Almanya, İtalya ve Benelux ülkeleri, sosyal yükümlülükler, piyasa güçlerinin işleyicini bozacağı ve bu alanlardaki düzenlemelerin üye devletlerin kendilerine bırakılması gerektiği iddiasıyla karşı çıkıyorlardı. Antlaşma'nın imzalanmasından kısa bir süre önce uzlaşmaya varmaları ile Antlaşma'ya “sosyal politika” bölümü konulmuştur²⁰⁸

Avrupa Topluluğu'nun kuruluş yıllarında sosyal politika tamamen geri planda kalmıştır. Bunun nedeni, Topluluğun kuruluş amacının üye devletler arasında ekonomik bir birleşme olmasıdır. İlerleyen yıllarda gelişen Avrupa Birliği sosyal politikasının amacı, katılımcı ve refah bir toplum yapısına ulaşmak amacıyla insanların yaşam kalitesini artırmak olmuştur. Bu yaşam kalitesinin artırılması amacı, yaşlıdan gence, özürliiden sosyal dışlanmaya tabii olan bütün Avrupa Birliği dahilinde ki vatandaşları kapsamaktadır. İlk etapta ekonomik alan da bir birliktelik olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği daha sonraları sosyal olgusunu da belirgin bir şekilde geliştirmiş ve bu günkü Avrupa Birliği sosyal politikasını oluşturmuştur.

3.2.1. Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Amacı

Avrupa Birliği Sosyal Politikasının amacı aktif koruyucu ve sağlıklı bir toplumda herkes için insancıl bir yaşam kalitesi ve standardı sağlamak ve korumaktır. Söz konusu amaç doğrultusunda bu güne kadar; işsizler, yaşlılar, özürliüler, sosyal dışlanmışlar, iş gücü piyasasında ayrımcılığa uğrayanlar ve diğer Avrupa Birliği vatandaşlarının yaşamlarının iyileştirilmesine yönelik yardımlar yapılmıştır. Avrupa sosyal politikaların düzenlenmesi ve gelişimi üye ülkelerin sorumluluk alanlarına bırakılmış bir konudur. Avrupa Birliğinin sosyal politika esaslarının belirlenmesinde, bu güne değin asgari standartların ve hakların belirlenmesi yoluna gidilmesine karşın, üye devletlerin bu düzenlemelerin ilerisinde

²⁰⁸ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, “AB Sosyal Politikası: Refah Devletinden Avrupa Sosyal Modeline”, s.8-9 <http://web.sakarya.edu.tr/~kaymakci/makale/absosyal.pdf>

kural ve düzenlemeleri yapabilme şansları vardır. Avrupa'nın sosyal sorunları çok aktörlü bir yapı içerisinde çözülmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle üye devletler dışında bu ülkedeki sosyal taraflar ve sivil toplum örgütleri de Avrupa Sosyal Modelinin oluşumuna katkı da bulunabilmektedir²⁰⁹.

Avrupa Birliği, üye ülkeler arasında sosyal bütünleşmenin sağlanması ve bu yolla Avrupa Toplum Modeli'nin oluşturulması ile ilgili değişimlerin yaşandığı süreç içerisinde, sosyal politika alanında kendine özgü temel değerler oluşturmuştur. Bunlar işçilerin serbest dolaşımı, kadın ve erkek arasında eşit muamele, işçi sağlığı ve iş güvenliği, ayrımcılıkla mücadele ve sosyal diyalogdur²¹⁰.

3.2.2. Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Niteliği

Avrupa Birliği, sosyal alanda üye devletlere belli başlı bir modeli uygulama zorluğu getirmemektedir. Her bir üyeyi kendi ekonomik ve sosyal yapısına uygun politikalar uygulamasında serbest bırakmaktadır. Buna rağmen üye devletler arasında da belli bir sosyal koruma düzeyinin sağlanması ve korumanın en çok ihtiyaç duyan kesimlere ek yardım şeklinde aktarılmasında gerekmektedir. Avrupa Birliği, tek tip sosyal politika oluşturma amacı taşımamakta, böylece biçim ve içerik bakımından tek bir düzenlemenin yapılmasını öngören “Mevzuatı Birleştirme” yerine üye devletlerin hukuk düzenlerinin birbiriyle çelişmeyecek hale getirilmesini ifade eden “Koordinasyon” nun sağlanmasını amaç edinmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği tarafından müdahaleler yapılmasını ifade eden uyumlaştırmanın gerçekleştirilmesi için çalışmalar yapmaktadır. Böylece Avrupa Birliğinin sosyal politika açısından en önemli niteliği ve görevini “Uyumlaştırma” oluşturmaktadır²¹¹.

²⁰⁹ AB Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği, İstihdam ve Sosyal Politika, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği*, 2000, s.1

²¹⁰ www.belgeler.com/blg/148d/avrupa birliği-sosyal-politikası-avrupa birliği-sosyal-modeli-ve-türkiye-european-union-social, Erişim tarihi 01.06.2013

²¹¹ Turgay Uzun, Serap Özen, *a.g.e.* s. 182-183

3.2.3. Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Tarihsel Gelişimi

Avrupa Birliği gelişme sürecinde ilerlemeler kaydederken, sosyal politika yaklaşımında da ilerlemeler söz konusudur. Avrupa Birliği'nin sosyal politikası, çalışanların hayat ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işçi ve işveren arasındaki iletişim ortamının oluşturulması ve üye devletlerin sosyal politikaları arasında uyumu amaçlamaktadır.

3.2.3.1. Kurulştan Maastricht Anlaşmasına Kadar Olan Dönem

3.2.3.1.1. Roma ve Paris Antlaşmaları

Avrupa sosyal politikasının birinci evresi olarak kabul edilen kuruluş dönemlerinde, sosyal politika tek başına ayrı bir politika alanı olarak değil, özellikle ekonomik politikanın bir eki olarak ele alınmıştır ²¹².

Avrupa Birliği'nin temel anlaşmaları olan 1951 tarihli Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması (AKÇT) ve 1957 tarihli Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) amaçları gereği sosyal politika konusunda çok sınırlı hükümlere yer vermişlerdir. Söz konusu hükümlerde sosyal alanda gelişme sağlanmaktan çok ekonomik gelişmeye yönelik teşvikler söz konusudur. Avrupa Birliği'nin Antlaşmalarının ana gövdesini oluşturan 1957 Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) anlaşması da, yetersiz kalmış, sosyal politika başka alanlarla eşdeğerli olmayan bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Anlaşma, ekonomik hedeflere ulaşılmasıyla sosyal alandaki gelişmelerin kendiliğinden ortaya çıkacağı inancını korumuştur ²¹³.

Avrupa Birliği'nin iş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku alanına girmesi öncelikle Avrupa Birliği'nin kurucu anlaşmalardan doğan yükümlülüklerin ifa edilmesinden kaynaklanmıştır. Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmalarında 25 Mart

²¹² Serkan Kolat, *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Anıl Matbaacılık, Ankara 2010, s.48

²¹³ Jean-François Deniau, Gerard Druésne, *Ortak Pazar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990, s. 62

1957 tarihli Roma Antlaşması, 18 Nisan 1951 tarihli Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Antlaşması (Paris Antlaşması) ve Avrupa Atom Enerjisi Antlaşmasından doğan bir takım yükümlülükler ve hedefler Avrupa Birliğini iş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku alanında düzenlemeler yapmaya kararlar almaya ve kurumlar kurmaya zorlamıştır²¹⁴.

Avrupa Birliği'nin bu alanda düzenleme yapmasında ilk ve en önemli faktör işçilerin serbest dolaşımının sağlama yükümlülüğü olmuştur. İşçilerin serbest dolaşımı Roma antlaşmasının 48-51 maddelerinde düzenlenmiş bir yükümlülüktür. AB çalışanlarının serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasını sağlamak üzere bütün üye ülkeleri bağlayıcı düzenlemeler yapmıştır. Serbest dolaşım içerisinde göçmen işçilerin hak kayıplarına uğramamaları ve korunmaları için üye ülkelerin iş hukuku mevzuatlarının uyumlaştırılmasını sağlayıcı, asgari seviye mevzuat koordinasyonu sağlayıcı düzenlemeler AB iş ve sosyal güvenlik hukukunun doğuşunda rol oynamıştır²¹⁵.

Roma Antlaşmasında asıl önem işçilerin serbest hareketlerini destekleyecek şartlara ve daha az ölçüde sosyal uyum elde edilmesine verilmiştir. Başka bir ifadeyle, Roma Antlaşması halkın sosyal boyutunu piyasayla yani halkın ekonomik bütünleşmesiyle birleştirir. Bu açıdan, sosyal politika ve toplumsal amaçlı yasal düzenlemeler alanındaki Topluluk faaliyeti oldukça ılımlıdır. Orijinal Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması'nda yetki ikamesi gibi belirgin bir sosyal yetki olmadığından, toplumsal politika yetkileri Antlaşmada daha büyük bir ulusal konu olarak kalmıştır²¹⁶.

AB yi iş ve sosyal güvenlik hukuku alanında düzenleme yapmaya zorlayan bir başka faktör çalışanların çalışma şartlarının iyileştirilmesine dair Paris anlaşması m.3 ve Roma Antlaşması m.117-120 hükümleridir. Göçmen işçilerin serbest dolaşım

²¹⁴Kadir Arıcı, "Avrupa Birliği'nin İş Hukuku Alanındaki Temel İlkeler", *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Sorunlar ve Fırsatlar*, Ed.Erdinç Yazıcı, Çelik İş Sendikası Yayını, Birinci baskı, Ankara 2005, s.160-161

²¹⁵ Kadir Arıcı, *a.g.e.*, s.161

²¹⁶ G.Falkner, "The EU's Social Dimension", in *Cini, M. (ed.), European Union Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2007,s. 272

içerisinde her türlü ayrımcılığa tabi tutularak mağdur olmalarının önlenmesi de iş hukukunun doğuşunda bir başka etkidir. (Roma Anlaşması m. 119)²¹⁷.

123-128 maddeler arasında Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulması öngörülmüş ve fonun amacı, ortak pazarda istihdam olanaklarının genişletilmesi, işçilerin mesleki ve coğrafi mobilitelerinin artırılması ve bu yolla yaşam düzeylerinin yükseltilmesi olarak belirlenmiştir. Ayrıca 128. Maddede, ortak bir mesleki eğitim politikası ile ilgili düzenlemeye yer verilmiştir²¹⁸.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Anlaşması'nın, sosyal maliyetlerin kısılarak, rekabet düzeyinin korunmasını esas alan liberal yaklaşım ile sosyal politikayı sosyal barışın en önemli unsuru sayan ve sosyal koruma maliyetlerindeki farklılıkların rekabet eşitsizliklerine yol açacağına inanan refah devleti anlayışı arasında uzlaştırıcı bir yol çizdiğini söylemek mümkündür²¹⁹.

Roma Anlaşması'nda sosyal konularla ilgili on iki maddeye yer verilmiş, sosyal koruma ve sosyal güvenlikle ilgili düzenlemelerin işverenlere ve devlete getireceği yükler düşünülerek, bu düzenlemeler gerçekleştirilememiştir. Topluluk sorumluluğunu, kesin sosyal politika hedefleri tanımlamaktan ziyade, işbirliğini teşvikle sınırlı tutmuştur. Ayrıca, ülkeler arasındaki yorum farkları ve bazı üyelerin sosyal konulardaki isteksizliği 1972'ye kadar olan dönemde işçilerin serbest dolaşımı ve Avrupa Sosyal Fonu ile ilgili düzenlemelerin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ekim 1972'de Paris'te dokuz üye devletin devlet ve hükümet başkanları, Avrupa Birliği Sosyal Politikasında yeni bir evreyi başlatmıştır. Üye devletler arasında iktisadi gelişme ve hayat standartları farklılıkları ifade edilerek, Topluluğun ekonomik konulara olduğu kadar sosyal konulara da önem vererek, sosyal gelişmeyi sağlamanın önemi vurgulanmıştır²²⁰.

²¹⁷ Kadir Arıcı, *a.g.e.*, s.161

²¹⁸ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.50

²¹⁹ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.50

²²⁰ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.51

1974’de Paris Zirvesi’nde alınan kararlar doğrultusunda ilk “ Sosyal Eylemler Planı “ kabul edilmiş ve bu planda istihdam alanında düzenlemelere ağırlık verilmiştir. Sosyal Eylemler Planı, üye devletlerin istihdam ve sosyal politikalarının uyumlaştırılması ile ilgili ortak hareket etmeleri ve böylece ortak bir Avrupa sosyal politikası oluşturulması yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu planda, göçmen işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, ücretlerde ve tüm çalışma koşullarının kadın erkek arasında eşitliğin sağlanması, işçi sağlığı ve iş yeri güvenliği konusunda bir eylem planı hazırlanması, toplu işten çıkarılmalarda işçilerin korunması ve işçilerin yönetime katılmaları ve istihdamın sağlanması, mesleki eğitimin iyileştirilmesi, Avrupa Mesleki Eğitim Merkezi, Yaşam ve Düzeltilmesi Avrupa Vakfı ve Avrupa Sendikalar Enstitüsü gibi kurumların kurulması konular ele alınmıştır²²¹.

Roma Antlaşması’nın sosyal boyutu, bu dönemde rağbet gören iki farklı ekonomik yaklaşım arasında bir uzlaşmanın ifadesiydi. Birinci yaklaşım, ekonomiye yüklenen sosyal maliyetlerin ve kısıtlamaların en aza indirilerek rekabetin korunması gerektiğini ve bu yolla refah düzeyinin artacağını ileri süren neo-liberal eğilimi temsil etmektedir²²². Diğer yaklaşım ise, sosyal politika tedbirlerinin toplumsal barışın korunması ve gerçek bütünleşmenin sağlanmasında anahtar bir role sahip olduğunu ileri süren yaklaşımdır. Bu yaklaşım, ayrıca sosyal koruma düzeylerinin üye ülkelerde farklı olmasının, farklı sosyal maliyetler yaratacağını ve bunun da çarpık bir rekabet yapısına yol açacağını iddia etmiştir. Bu iki yaklaşımın uzlaşması sonucunda, Roma Antlaşması’na sosyal politika hükümleri girmiş, fakat sadece 12 maddeyle sınırlı kalmıştı. Bunun sonucunda sınırlı bir sosyal politika ile birlikte piyasa bütünleşmesi, refah düzeyini yükseltme ve istihdam yaratma hususunda yetersiz kalmıştır. Bu da, uzun dönemde üye devletlerin menfaatine olmadığı gibi, işçilerin de ekonomik statüsünü zayıflatmıştır. Nitekim, bundan sonraki yıllarda sosyal bütünleşme olmaksızın tam ve güçlü bir Avrupa bütünleşmesinin

²²¹ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.50

²²² Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e.*, s.9

sağlanamayacağı endişesi, sosyal bütünleşme ihtiyacının uzun yıllar Komisyon'un gündeminde kalmasına yol açmıştır²²³.

3.2.3.1.2. Avrupa Sosyal Fonu

Sosyal Politika yönünden Avrupa Birliği'nin en etkili aracı olan Avrupa Sosyal Fonu (ASF), 1960 yılında kurulmuştur. Avrupa Birliğinde, işçilerin istihdamını kolaylaştırmak, coğrafi ve mesleki hareketliliklerini artırmak, sanayi ve üretim sistemlerindeki değişime uyumlarını sağlamak amacıyla kurulmuş en eski yapısal fondur. Fon, Avrupa Komisyonu tarafından idare edilmektedir²²⁴.

Fonun hedefi, işgücünün Pazar içinde coğrafi ve mesleki mobilitesini gerçekleştirmek ve yeni üretim sistemlerine uyumu için işgücüne mesleki eğitim verilemesini sağlamaktır.

Birliğin insanlara yatırım yapmak için kullandığı mali aracı olan ASF, kuruluşundan bu yana insanların iş beklentilerini iyileştirmek ve becerilerini geliştirmeye yardım etmek için üye devletlerce yapılan eylemlere katkıda bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nin yeni bin yılda öncelikleri, işsizlikle mücadele ve Avrupa Birliği'nin rekabet gücünü iyileştirmek üzere işgücünü becerilerini arttırmaktır. Bu bağlamda, ASF insanların mevcut işlerini korunmasına veya iş bulunmasına yardımcı olmaya yönelik eğitim girişimlerini finanse etmeye devam etmektedir²²⁵. İlk zamanlarda görevleri geçici olarak işsiz kalanların yeniden eğitimi, yeni işe yerleştirilmeleri ve göçmen işçilerin sorunları ile sınırlandırılan Avrupa Sosyal Fonun, 1971 yılından sonra yapısında ve hedeflerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. 1983 yılında Fonun finansmanı Topluluğun kendi kaynaklarına dayalı hale getirilmiş ve öncelikleri iki yeni alanda yoğunlaştırılmıştır. Bunlardan ilki; Topluluk politikalarının uygulanmasından dolayı ortaya çıkan

²²³ N.Adnett, *European Labour Markets: Analysis and Policy*. New York , Longmen,1996,s.255 akt. Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e. s.9*

²²⁴ Turgay Uzun,Serap Özen, *a.g.e. s. 185*

²²⁵ Turgay Uzun,Serap Özen, *a.g.e. s. 186*

işsizlikle mücadele etmek, ikincisi belirli bölgelerin ve belirli gruplarının (göçmen, işçiler, genç iş arayanlar, kadınlar ve engelliler) sorunlarına yardımcı olmaktır²²⁶.

3.2.3.1.3. Paris Zirvesi, Sosyal Eylem Planı

1960'lı yılların sonlarına doğru yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler, Avrupa'da önemli değişimler yaşanmıştır. Yaşanan bu ekonomik ve siyasi değişimler sonucunda, ekonomik ilerlemenin kendiliğinden sosyal ilerleme ve tam istihdamı sağlayamayacağına anlaşılması üzerine, 1972 yılı'nda yapılan Paris Zirvesi Topluluk sosyal politikasının gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Üye devlet ve hükümet başkanlarının bir araya geldiği zirvenin sonunda yayınlanan deklarasyonda “*ekonomik ve parasal birlik kadar sosyal alanda güçlü bir eylem birliği kurmanın önemi* “ vurgulanmış ve “*İşçi ve işveren taraflarının Topluluğun sosyal boyutu içinde yer almalarının teşvik edilmesi* “ kararı alınmıştır. Bu kararın ardından 1974 yılında ilk Sosyal Eylem Planı kabul edilmiştir. Eylem Planında üç temel amaç;

- Tam ve daha iyi istihdamın yaratılması
- Eşitlik içinde çalışma ve yaşama koşullarının geliştirilmesi
- İşletme düzeyinde işçilerin, Topluluk düzeyinde işçi ve işveren örgütlerinin sosyal ve ekonomik katılımlarını arttırmak, şeklinde ifade edilerek benimsenmiştir.²²⁷

Yaşanan petrol krizleri, dünya çapında bir ekonomik krize ve dolayısıyla Avrupa Birliğine üye ülkelere de yansımıştır. Büyüme hızı düşen ve işsizliğin söz konusu olduğu ülkelerin arasında Avrupa Birliği ülkeleri de vardır. Dolayısıyla 1980'li yıllara kadar Topluluk sosyal politikasında kaydedilen gelişme ekonomik krizlerin etkisiyle durgunluk dönemine girmiştir. Özellikle İş Hukukuna ilişkin

²²⁶ Turgay Uzun, Serap Özen, *a.g.e.* s. 187

²²⁷ Turgay Uzun, Serap Özen, *a.g.e.* s. 186

düzenlemelere ara verilmesinin nedeni olarak yüksek işsizlik oranları ve İngiltere'nin Avrupa sosyal politikasına karşı ısrarlı muhalefeti gösterilmektedir²²⁸.

3.2.3.1.4. Avrupa Tek Senedi

17 Şubat 1986'da imzalanıp 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Seneti (ATS), rekabet gücünün önemini vurguladığı kadar, emek piyasalarındaki asgari standartlarla birlikte ekonomik ve sosyal bütünleşmeye de dikkat çekmiştir²²⁹. ATS ye kadar İngiliz hükümeti Avrupa Birliği sosyal politikasının genişlemesine yönelik muhalefette başarılı olmuştur. Bu başarının temelinde, bütün konsey kararlarının, alınan kararları engellemek veya yavaşlatmak noktasında herhangi bir üyeye imkan veren oybirliği kuralının büyük etkisi olmuştur. Bu muhalefet etkisinin 1986 yılındaki Avrupa Tek Senedi'ne kadar kırılması mümkün olmamıştır²³⁰. Bu dönem boyunca devam eden, AB sosyal politikasının genişlemesine yönelik İngiltere muhalefeti, 118/a maddesi uyarınca, çalışma şartları ve işçi sağlığı ve iş güvenliği alanlarında nitelikli oy çokluğuna göre karar alma kapısını açarak kırılmıştır.²³¹

ATS, topluluk düzeyinde bir sosyal politika yolunu açamamıştır, daha ziyade 1993 yılında iç pazara geçişi öngören, üretim faktörlerinin sınırlar olmaksızın serbestçe dolaştığı bir siyasi birliğe giden topluluk yaratmıştır. ATS'nin sosyal politikaya ilişkin temel görüşünü başlangıç bölümünde saptamak mümkündür. Antlaşmanın başlangıç bölümünde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ASS ve sosyal adalet ve demokrasi ilkelerine dayalı bir topluluk hedeflenmiştir. ATS sosyal politikası konusunda iki temel değişiklik getirmiştir. Topluluğun sosyal politikalar konusunda oybirliği ilkesi geçerliliğini korurken, ATS ile getirilen birinci yenilik, yukarıdada dile getirildiği üzere md 118/a ile iş sağlığı ve iş güvenliği konusunda nitelikli oy çokluğu ilkesinin aranması ve yönerge çıkarılmasına izin verilmesidir. İkinci yenilik , Topluluk düzeyinde sosyal diyaloga ilişkin düzenlemelerdir²³².

²²⁸ Turgay Uzun, Serap Özen, *a.g.e.* s. 186

²²⁹ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e.*, s.12

²³⁰ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.52

²³¹ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e.*, s.12

²³² Handan Kumaş, "AB Sosyal Politikası", SAGEM, s.44

Madde 118/b ile, sosyal tarafları Avrupa düzeyinde sosyal diyaloga teşvik ederken; 130/a maddesi de Avrupa Sosyal Fonu (ASF)'nu yeniden organize etmiştir.

Kısacası ATS , işçi sağlığı ve iş güvenliği, sosyal taraflarla diyalog ve ekonomik ve sosyal bütünleşme alanlarında sınırlı bir politika öneriyordu²³³.

Bununla birlikte, 1970 'li yıllardan itibaren bir durgunluğun yaşandığı sosyal politika, Senedin kabulünden sonraki dönemde yeni bir dinamizm kazanmıştır. 1987 yılında yürürlüğe giren Senet ile AET anlaşmasında yapılan değişiklikler sonucu²³⁴;

- İşçi sağlığı ve güvenliği açısından çalışma ortamının düzeltilmesi için Topluluğa hukuki düzenleme yetkisi (m.111a),
- Sosyal diyalogun Avrupa düzeyinde geliştirilmesi için Komisyonun çaba göstermesi (m.118b) hükmüne bağlanmış ve
- Topluluğun belirli bir sosyal politikası olacağı da belirgin hale getirilmiştir. (m130a).

Söz konusu hükümlere göre, Topluluk bir bütün olarak uyumlu gelişmeyi teşvik etmek için, ekonomik ve sosyal politikanın güçlendirilmesi politikasını sürdürecektir. Bu amaçla, görevinin koordinasyon olduğu esasına ve Topluluk düzenlemelerinin ikincilik ilkesine göre etki göstereceği ilkesine bağlı kalınmıştır²³⁵.

Kısacası Avrupa Tek Senedi ile Roma Antlaşması'na bazı sosyal içerikli hükümler eklenmiştir. 118. Maddedeki düzenleme ile 1980'li yılların başında Avrupa sosyal politikasında durgunluğun nedeni olan İngiliz muhalefetine veto aracının etkinliği önemli ölçüde kırılmıştır. Avrupa Sosyal Modeli'nin temel unsurlarından olan sosyal diyalogun geliştirilmesi konusunda da Avrupa Tek Senedi önemli düzenlemeler getirmiştir. Roma Antlaşması'na eklenen ve Avrupa Birliği Antlaşması ile değiştirilmeyen 118-B maddesi ile Komisyon, sosyal ortakları Topluluğun sosyal

²³³ Seyhan Erdoğan, a.g.e.,s.21

²³⁴ Turgay Uzun, Serap Özen, a.g.e. s. 187

²³⁵ Turgay Uzun, Serap Özen, a.g.e. s. 187

yapılanmasına katmayı ve isterlerse Avrupa düzeyinde sözleşmesel düzenlemeler yapabilmelerine olanak tanınmıştır²³⁶.

Avrupa tek senedi sosyal politika alanında AET antlaşmasındaki yaklaşımı pek değiştirmemiştir. Sosyal politika alanındaki getirilen yeni düzenlemeler temelde Tek Pazar ın gerçekleşmesine yönelik olmuş ancak antlaşmanın bazı maddelerinde yapılan düzenlemelerle topluluğun sosyal konulardaki etkinliği sınırlı da olsa artırılmıştır²³⁷

3.2.3.1.5. Topluluk Sosyal Şartı

1988 Haennover Zirvesi'nde “ İç Pazarın Sosyal Boyutu “ nu geliştirme amacını taşıyan “ Sosyal Şart “ taslağı sunulmuştur. 09 Aralık 1989 Strasbourg Zirvesi'nde “ İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı (Sosyal Şart), İngiltere hariç 11 üye devletler arasında çalışma ilişkileri ve sosyal politikaların harmonize edilmesidir. Bu belge, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleri ve 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı'ndan esinlenerek hazırlanmıştır. Topluluk Sosyal Şartı, uygulamayı gösteren sosyal eylem programı ve 1992'de Avrupa Birliği Antlaşması'na eklenen sosyal politika protokolünün de temelini oluşturmuştur²³⁸. Ayrıca Şart'ta daha önceki anlaşmalarda güvence altına alınan bazı sosyal hakların da tekrarlandığı görülmektedir. Niteliği tartışmalı olmakla birlikte Şart, bağlayıcı olmayan bir niyet açıklaması olarak kabul edilmiştir. Ancak 1997 Amsterdam Anlaşmasınının 136. Maddesiyle doğrudan Sosyal Şarta atıfta bulunularak onun hukuksal statüsü güçlendirilmiştir²³⁹.

Avrupa Birliği'nin ortak sosyal politikasının belirginleştiği tarih 1989'da kabul edilen Sosyal Şarttır. Ancak İngiltere istisna hakkından yararlanarak Sosyal Şart'a katılmayınca yürürlüğe girememiş sadece 1992'de Maastricht

²³⁶ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği'nde Sosyal Politika, Türkiye-AB*, Sendikal Koordinasyon Komisyonu Yayınları, Ankara 2003, s.6

²³⁷ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, s.155

²³⁸ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.53

²³⁹ Turgay Uzun, Serap Özen, *a.g.e.* s. 188

Antlaşması'nda bir sosyal protokol oluşturulmuştur. 1997'de İngiltere de sosyalist parti iktidara gelince Sosyal Şart'ı imza etmiştir²⁴⁰.

Topluluk Şartı, genel olarak, iş hukuku ve sosyal güvenlik hukukunda asgari standartları düzenleyen hükümleri içermektedir. 12 madde halinde çalışanlara yönelik temel haklar düzenlenmiştir. Bu haklar;

1. Serbest dolaşım,
2. İstihdam ve eşit ücret,
3. Yaşam ve çalışma koşullarının geliştirilmesi,
4. Sosyal koruma,
5. Örgütlenme ve toplu sözleşmesi,
6. Mesleki eğitim,
7. Kadın ve erkeklere eşit davranma,
8. İşçilerin bilgilendirilmesi, danışma, yönetime katılımı,
9. İşyerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği,
10. Çocuk ve gençlerin korunması,
11. Yaşlıların korunması,
12. Sakatların korunmasıdır²⁴¹.

Topluluk Sosyal Şartı, Tek Avrupa Pazarının korunması için oluşturulan politika önceliklerinin en önemlisidir. Şart, tüm çalışanlara ve gruplara sistematik olarak uygulanabilecek hakları içermektedir. Bunlar daha önce sıklıkla tekrar edilen ve üye devletlerce önceden Uluslararası sözleşmelerle kabul edilmiş metinlerdir. Bu çerçeveden bakıldığında, tekrardan ileri bir düzenleme getirmemiştir. Belki de bu nedenle Topluluk Sosyal Şartının zorlayıcı hukuksal bir niteliği olmamış, üyelere Avrupa Sosyal Modeli'nin temel dayanaklarını gösteren sosyal ve moral yükümlülükler getirmiştir. Sosyal Şart, üye devletler arasında sosyal alanda minimum standartlar getirmeyi amaçlayan ve yaratılması hedeflenen Sosyal Avrupa yolunda önemli bir bildiridir. Topluluk Sosyal Şartı'nın kabulünü izleyen süreçte

²⁴⁰ Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s.58

²⁴¹ Turgay Uzun, Serap Özen, *a.g.e.* s. 188

şartın uygulamaya konulmasına yönelik olarak 29 Kasım 1989’da “ Sosyal Faaliyet Programı “ yayınlanmıştır. Komisyon, özel çalışma biçimleri ile ilgili olarak üç yönerge tasarısı hazırlanmıştır. Bu tasarıların amacı, çalışma şartlarını iyileştirmek, haksız rekabeti önlemek ve standart dışı işlerde çalışan işçilerin sağlık ve güvenlik koşullarını geliştirmektir. Topluluk Sosyal şartı özellikle işçi, sendikalarınca yeterli bulunmamış ve eleştirilere maruz kalmıştır. Avrupa Tek Senedi’nin tek Pazar ve ekonomik odaklanma eleştirilerine karşı, Topluluk Şartı’nın sosyal boyutu oluşturmaya yönelik bir metin olduğu düşünüldüğünde, bağlayıcı olmayan, Topluluk içinde hukuksal bir değer taşımayan ve sosyal uyumu sağlamaktan uzak niteliği, ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Yapılan eleştirilere rağmen Topluluk Sosyal Şartı, bütünleşme sürecinin başından itibaren gerçekleşen en önemli sosyal politika düzenlemesidir²⁴².

1980’lerin başından Maastricht Antlaşması’nın imzalanmasına kadar süren bu dönem, tüm üye ülkelerde yeniden yapılanma ve ekonomik iyileşme yılları olmuştur. Avrupalı seçmenlerin politik tercihlerindeki değişme, bazı aday ülkelerde muhafazakar ve sağ tandanslı partilerin iktidara gelmesi, sosyal demokrat politikaları gözden düşürmüştür. Başta İngiltere olmak üzere, birçok ülkede hükümetler özelleştirme, kuralsızlaştırma ve esneklik, sanayiden arınma ve hizmet sektörünün genişlemesine yol açan arz-yanlı neo-liberal politikalar uygulamaya başlamıştır²⁴³. Keynezyen, talep-yanlı makro-ekonomik politikaların yerini, daha sıkı para ve maliye politikaları almıştır. Böylece, makro-ekonomik politikalar vasıtasıyla istihdamı etkileme amacından vazgeçilerek, ücret, sosyal güvenlik ve emek piyasası politikalarının birleştirilmesi tercih edilmiştir²⁴⁴. Avrupa sosyal politikası açısından kötümser dönem olarak da nitelenen bu yıllar, Avrupa bütünleşmesi fikrinin yeniden canlanmasına ve sosyal politikanın gelişimini hızlandıracak birbirine bağlı birçok değişikliğin meydana geldiği bir dönem olmuştur. Bu değişiklikler arasında, ulusal ekonomik politikaların terk edilmesi, piyasa ekonomisi kurallarının yaygınlaşması,

²⁴² Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.54-55

²⁴³ Süleyman Özdemir, *a.g.e.*, s.37

²⁴⁴ Çalışma ilişkileri alanında, sendikaların güçleri, grev ve closed-shop uygulamalarına kısıtlamalar getirilerek sınırlandırılmıştır. Ayrıca, emek piyasaları düzenlemeleri gevşetilerek, piyasa güçlerine terk edilmiş ve yeni yasal düzenlemeler sendikaları zayıflatmıştır. Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e.*, s.11

Amerikan ekonomik ve dış politikasının engelleyici niteliğinin daha da belirgin hale gelmesi, iç pazarın tamamlanması (1985 Beyaz Kitap) ve Tek Avrupa Senedi (1986) Jacque Delors'un sosyal politikadaki başarısı olarak yer almıştır ²⁴⁵.

3.2.3.2. Maastricht Antlaşmasından Lizbon Sürecine Kadar Olan Dönem

3.2.3.2.1. Maastricht Antlaşması

Aralık 1991'de başlayan Maastricht müzakereleri, 07 Şubat 1992'de Maastricht Antlaşması tüm üye devletlerce onaylanmış ve 1993 yılında yürürlüğe girmiştir²⁴⁶. Bu Anlaşma, Sosyal Şartta belirlenen hedeflerin yanı sıra istihdamın, yaşam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi, daha iyi bir sosyal koruma, sosyal diyalog, insan kaynaklarının geliştirilmesi konularını da kapsamaktadır. Anlaşma, sosyal koruma alanını, Birliğin oybirliği ile karar alması gereken bir politika alanı olarak belirlemiştir²⁴⁷.

Sosyal politikalar açısından bakıldığında en önemli gelişme olarak değerlendirilmektedir. Aynı zaman da bu antlaşma Avrupa Topluluğu'nda ekonomik ve siyasal entegrasyonun tam olarak gerçekleştirilmesine yönelik en kapsamlı belgedir ve "Avrupa Birliği Antlaşması" olarak anılmaktadır. Avrupa bütünleşmesini daha ileri götürme ve ekonomik-parasal birlik ile siyasi birliği gerçekleştirme amacını taşıyan antlaşma, sosyal içerik taşımayan ancak sosyale daha fazla vurgu yapan düzenlemelerle, Birliğin sosyal amaçlar listesini zenginleştirmiştir. İngiltere dışında 11 ülke " Sosyal Politika Protokolü" nü imzalamışlardır. Ayrıca, protokole dayanarak kendi aralarında " Sosyal Politika Antlaşması " imzalamışlardır. Bu protokol, Maastricht Antlaşması'nın eki olarak düzenlenmiş ve 31 Ekim 1991 tarihli bildirmede sosyal tarafların üzerinde anlaşmaya vardıkları tüm düzenlemelere yer

²⁴⁵ Geyer, 2000,s.249 akt. Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, a.g.e., s.12

²⁴⁶ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, a.g.e., s.13

²⁴⁷ Seyhan Erdoğan, "Avrupa Birliği ve Sosyal Politika", *Genel-iş Araştırma Dergisi*, 2005/1, s.22

verilmiştir. Bu durum sosyal politika açısından AB içinde ikili bir yapı oluşturmuştur²⁴⁸.

Sosyal Politika Protokolü'nün önemini dört noktada ifade etmek mümkündür. İlk olarak protokolle, AB sosyal politikasının oluşturulması ve uygulanması konusunda ikame prensibine yer verilmiştir. İkame prensibi, Birliğin kendisine tanınan yetkilerin ve belirlenen amaçların sınırları içinde kalmak kaydıyla, yetkisi dışında kalan alanlarda öngörülen faaliyetin amaçları üye devletler tarafından gerçekleştirilmediğinde, tasarrufta bulunma yetkisini ifade etmektedir. Sosyal Politika Protokolü'nün ikinci önemi, nitelikli oy çokluğu ile alınan kararların kapsamında yaptığı genişlemelerdir. Bu çerçevede nitelikli oy çokluğu ile alınabilecek kararlar şu şekilde belirlenmiştir²⁴⁹.

- Çalışma ortamının sağlık ve güvenliği de sağlayacak şekilde iyileştirilmesi,
- Çalışma süresi ve ücretli tatil gibi çalışma şartlarının iyileştirilmesi,
- İşçilerin bilgilendirilmesi ve danışılması,
- Fırsat eşitliğinin ve emek piyasalarından dışlananların uyumunun sağlanmasıdır.

Protokolün üçüncü önemi, etkin bir şekilde kolektif haklardan bireysel haklara yönelmiş olmasıdır. Son olarak protokolle, farklı düzeylerde sosyal diyalogun gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir²⁵⁰.

3.2.3.2.2. Sosyal Raporlar

AB sosyal politikasının mevcut sorunlarına dikkat çeken yeşil ve beyaz kitap, Avrupa komisyonu tarafından hazırlanan, belli bir konudaki topluluk eylemine yönelik somut öneriler içeren dökümanlardır. Beyaz kitaplar bazı durumlarda yeşil kitapların uzantısı olarak ortaya çıkmakta ve yeşil kitapta varılan sonuçları önerilere

²⁴⁸ Meryem Koray(Der.), Küreselleşme ve Ulus-Devlet, *a.g.e.*,s. 87

²⁴⁹ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.56

²⁵⁰ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.56

çevirmektedir. Beyaz kitaplar AB konseyi tarafından uygun bulunmaları halinde bir topluluk eylem programına dönüşebilmektedir²⁵¹.

Maastricht antlaşması sonrası sosyal diyalog ve istihdam odaklı politikanın yükselişi söz konusu olmuş²⁵² ve Avrupa Sosyal Politikasına yön vermek ve geleceğini belirlemek amacıyla Kasım 1993’de “Yeşil Kitap” (Green Paper) arkasından “Beyaz Kitap” (White Paper) yayınlanmıştır. Yeşil kitapla, Komisyon AB’nin mevcut durumunu ortaya koyarak, sosyal politikalar açısından öncelikleri, politika önerileri ve geleceğe dair hedefleri belirlemek amacıyla üye devletlerin ve sosyal tarafların görüşlerine başvurmuştur. Yeşil kitap üye devletlerin ve sosyal tarafların, istihdam, işgücü piyasaları, sosyal dışlanma ile mücadele, eğitim, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve kaliteyi esas alan üretim süreci, sosyal politikaların yakınlaştırılması, yoksullukla mücadele, işçilerin serbest dolaşımı, kadın ve erkek için eşit fırsatların oluşturulması, sosyal diyalogun güçlendirilmesi ile ilgili önlemleri ve hedefleri ele almıştır²⁵³. Yeşil kitapta bir Avrupa sosyal modelinin oluşturulması ve bunun önemi vurgulanmıştır. Bu model karşılıklı güven, dayanışma ve yüksek düzeyde bir sosyal korumaya dayanmaktadır. Bu çerçevede sosyal taraflar, AB düzeyinde, asgari bağlayıcı düzenlemelere gidilmesi konusunda görüş birliği içinde olmuşlar ve bu düzenlemelerin, çerçeve anlaşma tipinde, fazla ayrıntıya girmeyen esnek düzenlemeler olması yönünde görüş bildirmişlerdir²⁵⁴.

1994 yılında yayınlanan “Büyüme, Rekabet Edebilirlik ve İstihdam Hakkında Beyaz Kitap” ile komisyon, AB’nin sosyal politikasının temel hedeflerini ve temel doğrultusunu ortaya koymuştur. Avrupa’da aktif ve açık bir toplum yapısının yaratılabilmesi için ekonomik ve sosyal gelişmenin bir arada sağlanması artık daha fazla önem kazanmıştır. Beyaz kitapta, AB’nin temel sorunu haline gelen işsizliğin önlenmesi ve istihdamın artırılması öncelikli amaç olarak belirlenmiştir. Beyaz

²⁵¹ Gürol Ögürce, *Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikası ve Türkiye*, Derin Yayınları, İstanbul, Nisan 2010, s.118

²⁵² Berrin Ceylan Ataman, “Avrupa Birliği Sosyal Politikasına Bakış”, *Avrupa Birliğinin İstihdam ve Sosyal Politikası*, der.B.C.Ataman, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2005, s.13

²⁵³ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.57

²⁵⁴ Şerife Türcan Özsuca, “Avrupa Birliği Sosyal Politikası”, 2010, akt. Gürol Ögürce, age, s.118

kitabın AB sosyal politikasına getirdiği en önemli katkısı, yaptığı istihdam vurgusu ile çalışmayanlara ilk kez sosyal politikanın kapsamı içerisine dahil etmesi olmuştur²⁵⁵.

3.2.3.2.3. Amsterdam Antlaşması

Amsterdam ‘Antlaşması, Roma Antlaşmaları’nın imzalanmasından kırk yıl sonra, 02 Haziran 1995 tarihinde Sicilya’nın Messina kentinde başlayan çok uzun müzakere sürecinin ardından 17 Haziranı, 18 Hazirana bağlayan gece Amsterdam da tamamlanmıştır²⁵⁶. Haziran 1997 yılında üye devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır. 01 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Antlaşma da dört ana hedef yer almaktadır;²⁵⁷

- İstihdamı ve yurttaşların haklarını Birliğin merkezine yerleştirmek,
- Hareket özgürlüğü önündeki son engelleri de kaldırmak ve güvenliği güçlendirmek,
- Avrupa’ya dünya işlerinde daha güçlü bir ses vermek,
- Yeni üye devletlerin katılmasıyla, Birliğin genişlemesi amacına dönük olarak, Birliğin kurumsal yapısını daha etkin kılmak²⁵⁸.

Amsterdam Antlaşması, AB’nin yapı taşlarından biri olan “ Adalet ve İçişleri’ni AT’ye aktarmış ve üçüncü yapının kapsamını “ Ceza Alanında Polis ve Yargısal İşbirliği’nden oluşturulmuştur. Amsterdam Antlaşmasının en temel yeniliği, Maastricht Antlaşması Ek Sosyal Politika Protokolünü Antlaşmayla bütünleştirmesidir. Aynı zamanda, antlaşma ile sosyal politika da İngiltere’nin karşı çıkması ile oluşan çok ayaklı yapı sona ermiş ve üye devletlerin kapsayan bir sosyal politika yapısına ulaşılmıştır. Yüksek İşsizlik sorunu , “ İstihdam “ ın ayrı bir başlık olarak ele alınması gerekliliğini beraberinde getirmiştir²⁵⁹. Antlaşmada ilk defa

²⁵⁵ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.57

²⁵⁶ Yunus Emre, Zerrin Toprak, *Çevre Yönetimi Politikası*, Birleşik Matbaa, İzmir, 2012, s.144

²⁵⁷ Turgay Uzun, Serap ÖZEN, *a.g.e.* s. 191

²⁵⁸ Turgay Uzun, Serap ÖZEN, *a.g.e.* s. 191

²⁵⁹ Handan Kumaş, *a.g.e.*, s.50

“istihdam” ayrı bir başlık altında düzenlenmiştir. Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın “Topluluk Politikaları” başlıklı 3.bölümüne “ekonomik ve parasal politika” başlıklı alt bölümünden sonra VIII. Başlık olarak istihdam eklenmiştir²⁶⁰.

Amsterdam Antlaşması, ulusal hükümetlerin yetkinliklerine dokunulmaksızın veya hiçbir yetkinin Brüksel'e transferi sözkonusu olmaksızın istihdam politikasını “ortak bir sorun” alanı olarak belirlemiştir²⁶¹. Uzun süreli işsizliğin sürekli artış eğiliminde olması, Birliğin işsizlikle mücadele ve istihdamın iyileştirilmesi sorununu gerek ulusal gerekse de Birlik düzeyinde düzenleme önceliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, bütçe ve makro ekonomik politikaların verimlilik ve istihdamla ilişkilendirilerek sürekli büyümenin sağlanması hedeflenmiştir. Amsterdam Antlaşması, istihdam kılavuzu ilkeleri ve ulusal eylem planlarının yıllık gelişim sürecini resmileştirmiştir²⁶². Kısacası Amsterdam antlaşmasının istihdam konusunu öne çıkarması, Avrupa'da gittikçe artan ve kalıcılığa dönüşen işsizlik sorununa ortak çözüm yollarının geliştirilmesine önem verilmesi ile olmuştur²⁶³

Amsterdam antlaşmasında ilk defa istihdam konusuna ayrı bir başlık altında yer verilmesine rağmen bu antlaşmada yer alan düzenlemelerle istihdamın ulusal devletlerin yetki alanında kalmayı sürdürdüğü ve düzenlemelerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Topluluğa istihdam konusunda bağlayıcı karar alma yetkisi ve konsey tavsiyesine uymayan üye devletlere yaptırım uygulama yetkisi tanınmamıştır²⁶⁴. Bununla birlikte göreceli olarak Birlik Kurumlarına Konseye ve Komisyona daha güçlü roller ve görevler getirildiğini söyleyebilir ve istihdamın strateji olarak oluşum sürecinden bahsedebiliriz²⁶⁵. Antlaşmanın istihdamla ilgili maddelerinden 130. Maddesine göre, üye devletler arasında istihdam ve işgücü politikalarının koordinasyonunu geliştirmek için Konsey'in Avrupa Parlamentosuna danıştıktan

²⁶⁰ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, Habiboğlu Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2008.,s.229

²⁶¹ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e.*, s.16

²⁶² Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.58

²⁶³ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği'nde Sosyal Politika, Türkiye-AB*, a.g.e.,s.43

²⁶⁴ Bkz Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, a.g.e.,s.226-234

²⁶⁵ Bkz Ayhan Gençler, Hasan Şenocak, “1951 den 2009 a Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimine Panoramik Bakış”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt II, Sayı I, Haziran 2009,s.212

sonra danışma niteliğinde bir “*istihdam komitesi*” kurması öngörülmüştür. Her üye devletin ve komisyonun komiteye 2 üye ataması öngörülmüştür fakat komitede sosyal taraflara yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir²⁶⁶.

Amsterdam antlaşmasında istihdamla ilgili olarak 125-130 maddeleri arasında düzenleme yapılmıştır. Madde 125 “ üye devletlerin ve topluluğun istihdam için eşgüdümlü bir istihdam politikası geliştirmek ve özellikle ekonomik değişikliklere duyarlı olan vasıflı eğitilmiş ve uyarlanabilir işgücü ve işgücü piyasası oluşturmak için birlikte çalışmalarını” öngörmüştür. İstihdam konusundaki bu maddelerdeki düzenlemeler üye devletler ve Topluluk için ayrı ayrı ve birlikte sorumluluklar getiren düzenlemeler içermektedir²⁶⁷. Madde 126 da üye devletlerin bu konudaki sorumluluklarından bahsedilirken madde 127 de “topluluk üye devletler arasındaki işbirliğini teşvik ederek ve destekleyerek, gerekirse eylemlerini tanımlayarak yüksek seviyeli istihdama katkıda bulunacaktır. Topluluk bunu yaparken üye devletlerin yetkilerine saygı gösterecektir” denilmektedir. Madde 128 istihdamda koordinasyonu sağlamak ve uygulamak için topluluk organları ile üye devletler arasındaki prosedürleri düzenlemiştir. Avrupa Birliği Zirvesi (Avrupa Konseyi), her yıl Topluluk’ta istihdam durumunu değerlendirecek, konsey ve komisyon tarafından hazırlanan yıllık ortak rapora dayanarak durum hakkında sonuçlara varacaktır. Avrupa Birliği Zirvesi sonuçlarına dayanarak Konsey, Komisyon’un önerisi üzerine nitelikli çoğunlukla ve Avrupa Parlemantosunu, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi ve madde 130 da belirtilen İstihdam Komitesi’nin görüşü alındıktan sonra, üye devletlerin istihdam politikalarında dikkate alacakları “yıllık yönlendirici ilkeleri” (istihdam klavuzu) düzenleyeceklerdir²⁶⁸.

Amsterdam Antlaşması genişleme konusunda temel kurumsal mekanizmaları oluşturmada bekleneni vermemekle birlikte ortak karar mekanizmasını daha kolay işler hale getirecek bazı önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Ortak karar alma mekanizması Avrupa Para Sistemi dışında o sırada işbirliği yapılan her alana

²⁶⁶ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, a.g.e., s.168

²⁶⁷ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, a.g.e.,s.229

²⁶⁸ Bkz Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, a.g.e.,167,168

genişletilmiştir. İstihdam yaratma, fırsat eşitliği, halk sağlığı, sahtecilik, şeffaflık, veri güvenliği gibi konular da ortak karar mekanizması alanına girmişlerdir. İnsanların serbest dolaşımı, sığınma ve göç konuları da yeni madde ile anlaşmaya eklenmiştir²⁶⁹.

Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Topluluğu Antlaşmasına getirilen yeni 13. Madde, ayrımcılığa karşı hükümlerin benimsenmesine değinmekte ve Konseyi cins, ırk, etnik köken, din ve inanç, sakatlık, yaş veya cinsel eğilim temelinde her türlü ayrımcılığa karşı mücadele etmek üzere gereken önlemleri almaya yetkili kılmaktadır. Ancak bu önlemlerin oybirliği ile alınması esas olacaktır²⁷⁰. Amsterdam Antlaşması, Birliğin amaçları arasında yer alan “ Eşit Davranma İlkesi “ ni daha belirgin olarak ifade etmiştir. Birliğin erkekler ve kadınlar arasındaki eşitliği gerçekleştirebilmesi için yapılacak aktiviteleri daha çok desteklemiştir. Antlaşmanın 136. maddesi ile ilk defa “sosyal dışlanma ile mücadele” Birliğin amaçları arasına alınmıştır²⁷¹.

Kısacası, Amsterdam Antlaşması ile istihdamın geliştirilmesi Topluluk amaçlarına dahil edilmiştir. Ayrıca Sosyal Protokol Avrupa Topluluğu Antlaşması bünyesine alınmış, böylece sosyal politikanın Avrupa Topluluğu ve Üye Devletlerin ortak sorumluluğu olduğu doğrulanmıştır. Sosyal politikanın amaçları, istihdamın geliştirilmesi, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yeterli sosyal koruma, işçi ve yönetim arasında diyalog, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve sosyal dışlanmanın önlenmesi olarak saptanmıştır. Sosyal diyalog ve kadın ve erkeklere eşit işlem de güçlendirilen hükümler olmuştur²⁷².

²⁶⁹Yunus Emre, Zerrin Toprak, *Çevre Yönetimi Politikası*, Birleşik Matbaa, İzmir, 2012
Kisi.deu.edu.tr/yunusemre.ozel/AMSTERDAM%201997.pdf., Erişim tarihi 24.06.2013

²⁷⁰ Seyhan Erdoğan, a.g.e., s.22

²⁷¹ Ebru Kanyılmaz, *Avrupa Birliği'nin Sosyal Boyutu Açısından Lizbon Süreci ve İstihdam Politikaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.146

²⁷² Seyhan Erdoğan, a.g.e., s.22

3.2.3.2.4. Lüksemburg Zirvesi

1997 Lüksemburg Zirvesi'nde, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları, geçmişi kıyasla daha aktif bir emek piyasası politikası geliştirmek amacıyla, ilk defa 1998'de “ İstihdam Politikaları Klavuz İlkeleri “ ni kabul etmişlerdir. İşsizlik için sadece gelir desteği üzerinde yoğunlaşmak yerine, iş arayanların istihdam edebilirliği, girişimcilik, işletmelerin ve çalışanların ekonomik ve teknolojik değişime intibak yeteneği, kadınlar ve erkekler için eşit muamele ve özürlü bireyler için fırsat eşitliği konuları üzerinde durularak, önleyici tedbirler esasa alınacaktır. Üye devletlerin hükümetleri, dört temel sütun çerçevesinde çok ayrıntılı politikalar kabul etmişlerdir²⁷³. Temelleri Amsterdam Antlaşmasına dayanmak üzere, Lüksemburg Zirvesinde üye devletlerin istihdam politikaları için belirlenen ortak kılavuz ilkeler, dört ana eylem alanı çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu ortak kılavuz ilkeler;²⁷⁴

- Yeni bir istihdam edilebilirliği arttırmak (employability)
- İşçilerin değişen şartlara uyumunun sağlanması (adaptability)
- Girişimciliği teşvik etmek (entrepreneurship)
- Fırsat eşitliği politikalarını güçlendirmek (equal opportunities)

Zirve, “ İstihdamın Avrupa için Ortak Bir Mesele “ olduğunu hayata geçiren ciddi bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Zirve de üye devletlerin ulusal istihdam politikalarının uygulanmasını ve takip edilmesini yıllık bir döngüye sokma kararı alınmıştır. Avrupa İstihdam Stratejisi, aktif istihdam politikalarına dayanarak, AB vatandaşlarının nitelikli eğitim ve öğretim yoluyla istihdam edilme şanslarını arttırmak, girişimciliği özendirmek, değişen iş çevresine uyumu arttırmak ve fırsat eşitliği sağlamak hedefleri doğrultusunda politikalar üretilmesini desteklemektedir. Avrupa İstihdam Stratejisinin temel ilkesi, Birlik tarafından her yıl yayınlanan, istihdam kılavuzunun üye ülkelerdeki uygulamasının çok taraflı olarak izlenmesi,

²⁷³ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.59

²⁷⁴ Turgay Uzun, Serap ÖZEN, *a.g.e.* s. 193

uzun dönemli yaklaşımlar belirlenmesi ve karşılaştırılabilir göstergeler hazırlayarak ortak eylemler için nihai tarihler tespit edilmesidir²⁷⁵.

Lüksemburg Zirvesinde üye devletlerin istihdam politikaları için belirlenen ortak kılavuz ilkeleri ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler ise şöyledir;

1-) İstihdam edebilirlik: Eğitim, ileri eğitim ve olumlu kariyer tavsiyesi, iş arayanların emek piyasasında istenilen becerilere ve uzmanlığa sahip olmalarını sağlamak için hükümetlerce kullanılacak olan araçlardır. Bu konudaki hedefler aşağıda belirtilmiştir²⁷⁶.

- Altı ay boyunca işsiz kalmadan önce, bütün genç insanlara, eğitim, yeniden eğitim istihdam veya bir iş yerinde uygulamalı staj imkanı sunulmalıdır;
- İşsiz yetişkinlere, 12 ay boyunca işsiz kalmadan önce, özellikle ileri eğitim ve kariyer rehberliği yoluyla, yeni bir başlangıç sunulmalıdır;
- Her beş işsiz insandan en az bir tanesi, yeniden eğitim veya ileri eğitim alma fırsatına sahip olmalıdır;
- Okuldan ayrılma oranı azaltılmalı ve çıraklık sistemi oluşturulmalı veya mevcut sistem iyileştirilmelidir

2-) Uyum Yeteneği: İşletmeler ve çalışanlar, intibak etmek için baskı altındadır. Yeni teknolojiler ve değişen piyasa koşulları ile karşı karşıyadırlar. Bu intibak aşağıdaki yollardan kolaylaştırılmalıdır²⁷⁷:

- Sosyal ortaklar ile birlikte, modern ve esnek çalışma organizasyonu için stratejiler geliştirmek;
- Bugünkü son derece çeşitli istihdam biçimlerinin yeni istihdam sözleşmesi tiplerini gerekli kılıp kılmadığını araştırmak;
- Mümkün olan durumlarda, bireysel ve şirket içi ileri eğitim için özendiriciler sunmak.

²⁷⁵ Turgay Uzun, Serap Özen, *a.g.e.* s. 193-194

²⁷⁶ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.60

²⁷⁷ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.60

3-) Girişimcilik: Yeni işler yaratılacak ise, işletmeler için hayatı basitleştirmek önemlidir. Bu nedenle, AB ülkelerinin amacı, aşağıdaki yollardan, yeni bir işletme kurmayı ve serbest çalışmayı kolaylaştırılmalıdır²⁷⁸;

- Küçük ve orta boy işletmelerin kurulması önündeki engelleri belirlemek ve gereken değişiklikleri yapmak;
- Düşük ücretli işler bakımından, işçilik üzerindeki vergi ve sigorta yükünü azaltmak;
- Sosyal alanda, örneğin gönüllü ve kooperatif sektöründe, nasıl daha fazla istihdam yaratılabileceğini araştırmak.

4-) Eşit fırsatlar; AB üyesi devletler, kadınların ve erkeklerin eşit kariyer fırsatlarına sahip olmalarını sağlamaya ve özürlü insanların emek piyasasına entegrasyonlarını iyileştirmeye büyük önem vermişlerdir²⁷⁹.

Avrupa Birliği'nin ekonomik büyüklüğüne rağmen, karşılaştığı işsizlik sorunu 1980'ler sonrasında istihdamı AB'nin öncelikli konularından biri haline gelmiştir. Avrupa istihdam stratejisinin şekillenmesinde, Amsterdam Antlaşması'nın istihdamı AB'nin ortak görevi olarak kabul etmiş olması çıkış noktasını oluşturmaktadır. Anlaşma bağlamında, 20-21 Kasım 1997 yılında Lüksemburg da gerçekleştirilen İstihdam Zirvesi ve Mart 2000 tarihinde yapılan Lizbon Zirvesi, Stratejinin en önemli tarihleridir.²⁸⁰

3.2.3.3. Lizbon Sürecinden Günümüze

3.2.3.3.1. Lizbon Zirvesi

2000 yılı mart ayında bir araya gelen 15 AB üyesi ülkenin liderleri on yıllık yeni stratejik hedef üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Lizbon Stretejisi olarak

²⁷⁸ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.60

²⁷⁹ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.60

²⁸⁰ Turgay Uzun, Serap ÖZEN, *a.g.e.* s. 193

adlandırılan bu plan ile AB'nin 2010 yılına kadar; daha çok sayıda ve daha iyi iş ve daha büyük toplumsal uzlaşmayla, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilecek, bilgiye dayalı dünyanın en rekabetçi ve dinamik ekonomisi haline getirilmesi amaçlanmıştır. İstihdam, ekonomik reform ve sosyal uyuma ilişkin hedefleri tespit eden söz konusu stratejiye çevre boyutu da eklenmiştir²⁸¹. Ekonomik eylemlerle AB' nin rekabet gücünün artırılması, sosyal eylemlerle ise, Avrupa sosyal modelinin ekonomik reformlar karşısında etkinliğinden kaybetmeden modernize edilmesi hedeflenmektedir²⁸².

Lizbon Zirvesinin hedefi şöyle belirlenmiştir²⁸³;

- Herkes için daha fazla ve daha iyi iş imkanı sağlayarak, istihdam durumunu iyileştirmektir. Daha fazla ve daha iyi işler hem ekonomik büyümeyi arttırmaya hem de sosyal dışlanmışlık riskini azaltmaya yaramaktadır.
- Birlik dayanışma ve sosyal uyum prensiplerine dayanan yüksek seviye de sosyal uzlaşmayı teşvik etmektedir. Bu amaç doğrultusunda, üye devletler tarafından sosyal güvenlik sistemlerini modernleştirmeye yönelik çabalar artırılmalıdır. Sosyal dışlanma ile mücadele ve bu amacı diğer politikalara dahil etme esas olarak üye devletlerin ve onların yerel ve bölgesel yetkilerinin sorumluluğundadır.

Lizbon stratejisinin hedeflerini iç pazarın tamamlanması, girişimcilik ve özellikle KOBİ'ler için daha iyi bir ortam yaratılması, yeniliğe dayalı bir bilgi toplumunun yaratılması alt başlıkları altında ekonomik hedefler ve bilgi toplumunda yaşamak ve çalışmak için eğitim ve mesleki eğitimin sağlanması, herkes için daha fazla ve daha iyi iş için aktif istihdam politikasının geliştirilmesi ve sosyal güvenliğin modernleştirilmesi gibi sosyal hedefler altında sınıflandırmak mümkündür²⁸⁴.

²⁸¹ Zeynep Uysal, Mahir Ilgaz, *Avrupa Birliği'nin Lizbon Stratejisi*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No:197, İstanbul, 2006, s. 7

²⁸² Zeynep Uysal, Mahir Ilgaz, *a.g.e.*, s. 8

²⁸³ Sedat Yaşa, Yasin Çolak, *Avrupa Birliği'nin Bilgi Toplumu Politikaları ve Avrupa için Sayısal Gündem Girişimi*, Çalışma Raporu 3, Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Ankara, Aralık 2011, s.6-7

²⁸⁴ Zeynep Uysal, Mahir Ilgaz, *a.g.e.*, s. 8-14

Hedefe ulaşmak için izlenecek genel stratejinin temel ilkeleri aşağıdaki hususları içermektedir²⁸⁵.

- Bilgi toplumu ARGE için daha iyi politikaların yanı sıra, rekabet gücü ve yenilik için yapısal reform sürecini hızlandırarak ve içi pazarı bütünleştirerek bilgiye dayalı bir ekonomiye ve topluma geçişi hazırlamak;
- Avrupa sosyal modelini modernleştirmek, insanlara yatırım yapmak ve sosyal dışlanmaya karşı mücadele etmek;
- Uygun bir makroekonomi politika bileşimi uygulayarak sağlıklı bir ekonomik görünüm ve olumlu büyüme perspektiflerini sürdürmek;

Lizbon stratejisine ulaşma sürecinde kaydedilen gelişmeleri izlemek amacıyla, her yıl bahar da ekonomik ve sosyal sorunların görüşüldüğü Avrupa Konseyi toplantıları düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Lizbon Zirvesinde Avrupa Birliği ülkelerinde yenilikçilik ve girişimcilik teşvik edilerek Avrupa Birliği üyesi ülkelerin dünyanın en rekabetçi ve en güvenilir bilgi tabanına sahip ekonomik güç haline getirilmeye çalışılmaktadır²⁸⁶.

Geniş kapsamı dolayısıyla Lizbon hedeflerinin tümü üzerine Topluluk ortak politikası geliştirmek mümkün olamamıştır. Bu nedenle üye devletlerin yetki alanına giren konularda sürecin gelişimi “ Açık Koordinasyon Yöntemi “ olarak adlandırılan yöntem ile üye devletlerin gönüllü işbirliğine bırakılmıştır. Avrupa Komisyonu Birlik yetkilerinin geçerli olduğu durumlarda “Topluluk Yöntemi” olarak adlandırılan normal sürecin uygulamasına ek olarak üye devletlerin kaydettiği gelişmelerden diğer ülkelerin haberdar edilmesi gibi koordinasyon görevlerini de üstlenmiştir²⁸⁷.

²⁸⁵ Oğul Zengingönül, “Sosyal Modelin Modernleştirilmesi Ekseninde Avrupa Birliği’nin İstihdam Politikalarında Esneklik Arayışı”, *Çimento İşveren*, ÇMİS Yayını, Sayı 4, Cilt 17, Temmuz 2003, S. 7

²⁸⁶ H.Yunus Taş, *Avrupa Birliği ve Türkiye de Sosyal ve Ekonomik Rollerini Açısından KOBİler*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı), .Basılmamış dr. Tez, İstanbul, 2009, s.118

²⁸⁷ Zeynep Uysal, Mahir Ilgaz, *a.g.e.*, s. 7

3.2.3.3.2. Nice Zirvesi ve Sosyal Politika Ajandası

Aralık 2000’de Nice’de toplanan Avrupa Konseyi Sosyal Politika alanında ilk beş yıllık eylem programını oluşturan sosyal politika için ajandayı (social policy agenda) kabul etmiştir²⁸⁸. Sosyal politika ajandası 2005 yılına kadar Avrupa sosyal politikasının genel hatlarını belirlemiş ve ekonomik politikaların ve sosyal politikaların, istihdama ilişkin politikaların ve sosyal politikaların olumlu etkileşimini savunan ilk sosyal politika programı olmuştur²⁸⁹. Bu eylem programı; tam istihdam, ekonomik dinamizm ve daha büyük uyum ve sosyal adalet kavramlarına dayanan yeni bir ekonomik ajanda ile istihdam ajandasını içermektedir. Bu amaçların izlenmesi, Lizbon Avrupa Konseyinde gelecek on yılı kapsayan uzun erimli bir ajandanın uygulanması konusunda bir siyasal anlaşmayla güvenceye alınmıştır²⁹⁰.

Avrupa sosyal modelinin güçlendirilmesi ve yenileştirilmesi açısından önemli bir dönemeç olan, ekonomik ve sosyal Avrupa için yeni bir atılım sayılan SP Ajandasının; çalışanların serbest dolaşımı, çalışma yaşamında kadın ve erkekler arasında eşitlik, çalışanların sağlık ve güvenliği, çalışma ve istihdam koşulları, ayrımcılık biçimlerine karşı savaş konularındaki özellikle son kırk yıl içinde gerçekleştirilen Topluluk kazanımlarıyla gelişen Avrupa sosyal modelinin, işsizlik, sosyal dışlanma, yoksulluk, v.b. sosyal sorunlara ve yeni meydan okumalara karşı güçlendirilmesini sağlayacağı düşünülmüştür²⁹¹.

Ajandanın odağında, sosyal Avrupa modelinin yenileştirilmesi ve Lizbon’da üstelenen siyasal yükümlülüklerin somut eylemlere dönüştürülmesi sorunları vardır. Ajandada yer alan eylemler yelpazesinde şunlar vardır;

²⁸⁸ Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren nice antlaşması ile sosyal politika ve sosyal diyalog alanında mevcut durumun korunup sürdürülmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği’nde Sosyal Politika, Türkiye-AB*, a.g.e.,s.43

²⁸⁹ Ö.F.Burak , *Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikaları ve Türkiye Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Kahramanmaraş,2006,s.150

²⁹⁰ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, s.244

²⁹¹ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, s.244

- Eylemlerden bazıları, Avrupa'nın tam istihdam kapasitesini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bunun; daha iyi ve daha çok istihdam yaratarak, değişimi yöneterek ve yeni iş çevresine uyarlama olanağı sağlayarak, bilgi ekonomisinin potansiyelini işleyerek ve işgücünün hareketliliğini artırarak yapılması öngörülmüştür.
- Kimi eylemler, sosyal korumanın yenileştirilmesi ve iyileştirilmesi, sosyal bütünleşmenin geliştirilmesi, kadın ve erkekler arasında eşitliğin güçlendirilmesi, temel hakların sağlamlaştırılması ve ayrımcılığa karşı savaş üzerinde yoğunlaşmaktadır;
- Kimi eylemler de, bütünleşmenin hazırlanmasına ve Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine ayrılan ve sosyal diyalogu, çeşitli meydan okumalara karşı koymaya yönelik bir katkı ögesine dönüştürmeyi amaçlayan girişimlerden oluşturmaktadır²⁹².

Önerilen eylemlerin tümü yeni değildir. Bunlardan sürdürülenler, Lizbon'daki siyasal yönlendirmelere odaklanmışlardır.

3.2.3.3.3. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 7.12.2000 tarihinde Nice Zirvesinde imzalanmıştır. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, insan hakları sözleşmesinden farklı olarak, klasik haklar yanında ekonomik, sosyal, kültürel hakları da düzenlemektedir. Sosyal haklarla ilgili maddeler arasında şu maddeler yer almaktadır²⁹³;

- köleler ve zorla çalıştırmanın yasaklanması (md.5)
- ifade ve bilgilenme özgürlüğü (md.11)
- toplanma ve dernek kurma özgürlüğü (md.12)

²⁹² Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, s.246

²⁹³ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, a.g.e.,s.172

- meslek serbestisi ve çalışma hakkı (md.15)
- ayrımcılık yapmama ilkesi (md.21)
- kadın ve erkek arasında eşitlik (md.23)
- işçilerin işyerlerinde bilgilenme ve danışma hakkı (md.27)
- toplu görüşme ve eylem hakkı (md.28)
- iş bulma ve hizmetlerine erişim hakkı (md.29)
- haksız işten çıkarma durumunda koruma (md.30)
- adil ve hakça çalışma koşulları (md.31)
- çocuk işçiliği yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması (md.32)
- aile ve iş hayatının bağdaştırılması (md.33)
- sosyal güvenlik ve sosyal yardım (md.34) .

Şartın hazırlanmasındaki en önemli etkenlerden biri, AB organlarının hak ihlallerine karşı bireylerin haklarını aramakta güçlük çekmeleridir. Siyasi bir belge niteliği taşıyan Şarta, Lizbon antlaşmasının 6.maddesi ile bağlayıcılık kazandırılmıştır. Ancak bu antlaşmaya eklenen protokolle Birleşik Krallık ve Polonya uygulamanın dışında kalma hakkını elde etmişlerdir²⁹⁴.

3.2.3.3.4. Nice Antlaşması

2000 yılında toplanan yeni bir Hükümetler arası Konferans, Amsterdam Antlaşması'nın eksiklerini tamamlamaya çalışmış ve bunun sonucunda da Nice Antlaşması imzalanmıştır. Nice Antlaşması, Fransa'nın Nice kentinde gerçekleştirilen “ Avrupa Birliği Liderler Zirvesi “ sırasında Avrupa Birliği'nin iki kurucu antlaşmasının koşullarını iyileştirmek ve düzenlemek için kabul edilmiş bir antlaşmadır. Antlaşma gereğince avro adlı para ortak birimini ve Avrupa Birliği'nin üç sütunun oluşturan Maastricht Antlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Atom Enerjisi Topluluğunu kuran Roma Antlaşmasının maddeleri üzerinde değişiklik yapılmıştır. Antlaşma üzerinde 11 Aralık 2000 tarihinde Nice de düzenlenen Liderler Zirvesinde Avrupa Birliği üye devlet başkanları tarafından

²⁹⁴ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, a.g.e., s.172

karara varılmış ve 26 Şubat 2001 yılında imzalandıktan sonra 01 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Nice Antlaşmasının temel amacı, Avrupa Birliği'nin kurumlarını, birliğin genişleme sürecine ayak uydurabilmesi nedeniyle yenileyip güçlendirmektir²⁹⁵.

Sosyal politika açısından ise genel olarak sosyal politika alanındaki mevcut durumu koruma ve devam ettirme yaklaşımını benimsemiştir. Ancak sosyal politika ile ilgili olarak yeni düzenlemeler getirmiştir. Antlaşma, “topluluğun üye devletlerin faaliyetlerini destekleyeceği ve tamamlayacağı sosyal politika alanlarını genişletmiştir”. 137/1 ile 136. Maddedeki amaçları gerçekleştirmek amacıyla Topluluğun destekleyeceği ve tamamlayacağı faaliyet alanları 5'ten 11'e çıkarılmıştır. Yeni eklenen alanlar ise şunlardır²⁹⁶;

- sosyal güvenlik ve işçilerin korunması(c)
- işçilerin iş sözleşmesinin feshi halinde korunması
- işçi ve işverenlerin toplu çıkarlarının temsili ve korunması
- topluluk içinde ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının istihdam koşulları
- sosyal dışlanma ile mücadele
- c bendine zarar vermeden sosyal koruma sistemlerinin modernizasyonu şeklinde belirtilmiştir.

Nitelikli çoğunlukla alınacak kararların kapsamı, madde 137/2 ile genişletilmiştir²⁹⁷.

3.2.3.3.5. Avrupa Birliği Anayasası

Nice Antlaşması sonrasında başlayan çalışmalar neticesinde Haziran 2004'te Brüksel Zirvesi'nde kabul edilen Avrupa Anayasa Taslağı, Avrupa Sosyal Politikasının ulaştığı noktayı göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bunun nedeni, Nice Antlaşması ile kabul edilen Avrupa Birliği Temel Haklar

²⁹⁵ tr.wikipedia.org/wiki/Nice_Antlaşması, Erişim tarihi 26.06.2013

²⁹⁶ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, a.g.e., s.173

²⁹⁷ Bkz. Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, a.g.e., s.173

Şartının, anayasa taslağının ikinci bölümüne aktarılmış olmasıdır²⁹⁸. Bu haklar, “Birliğin Temel Haklar Antlaşması” başlığında AB Anayasası’nın 61-114 arasındaki maddelerden oluşan ikinci bölümünün ilk kısmında düzenlenmiştir. İkinci kısımda ise şu konular bulunmaktadır; onur, özgürlükler, eşitlik, dayanışma, vatandaşlık hakları, adalet ve anlaşma yorumlanmasını ve uygulanmasını düzenleyen genel hükümler²⁹⁹.

Bir anlamda Temel Haklar Şartı; Avrupa Birliği Antlaşması, Topluluk Antlaşmaları, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Topluluk ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Sosyal Şartlar ve ATAD ve AİHM’in içtihat hukukundan kaynaklanan hakları yeniden teyit etmektedir. Temel haklar şartı, “Onur”, “Özgürlükler”, “Eşitlik”, “Dayanışma”, gibi klasik insan haklarından, siyasal ve sosyal haklara kadar toplam 50 temel insan hakkını güvenceye almaktadır. Bu haklardan bir bölümü ilk kez bir Anayasa’da düzenlenmektedir. Temel Haklar Şartı ile sosyal haklar ve toplu işçi hakları Anayasal bir statüye kavuşmakta: Sendika, toplu pazarlık ve grev haklarına temel haklar olarak yer verilmektedir.

İş güvencesi, sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele, sosyal adalet ve sosyal koruma, kadın erkek eşitliği ve ayrımcılıkla mücadele, çocuk işçiliğinin yasaklanması, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hakkı gibi pek çok sosyal hak Anayasada yer almıştır. Avrupa Anayasa taslağı ile işçilerin uzun mücadeleleri sonunda elde ettikleri kazanımların önemli bir bölümü Avrupa düzeyinde, anasayal bir norm halinde ve açık haklar olarak tanınmış olmaktadır. Avrupa **Anayasası sosyal** politika açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Karar alma sürecinde değişikliğin yapıldığı bu anayasaya göre yeni oy sistemi, nitelikli çoğunluk temeli üzerine kurulmuştur³⁰⁰

“Birliğin dengeli bir ekonomik büyümeye, rekabet gücü yüksek sosyal piyasa ekonomisine dayalı tam istihdam ve sosyal ilerlemeyi amaçlayan sürdürülebilir bir kalkınma için çalışacağı”, Birliğin Amaçları başlıklı üçüncü

²⁹⁸ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.65

²⁹⁹ Emre s.3

³⁰⁰ Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.65

maddede belirtilmektedir. Buradaki sosyal piyasa ekonomisi vurgusu özellikle önemlidir. Çünkü halen yürürlükte olan AT Antlaşmasının İlkeler Bölümünde (m. 4) serbest rekabete dayalı açık piyasa ekonomisi kavramına yer verilmekte ve böylece sosyal piyasa ekonomisi kavramı ilk kez antlaşmasal ve ilkesel bir nitelik kazanmaktadır³⁰¹.

Anayasanın sosyal politika açısından önemli olan diğer bir özelliği ise, işçi ve işveren kavramları yerine “ sosyal partner “ kavramına yer vermiş olmasıdır. Diğer yandan, Temel Sosyal Haklar Şartı’nın Anayasaya aktarılması liberal güçler tarafından rekabet gücünü azaltacağı düşüncesiyle eleştirilmiştir. Liberal görüşe göre, AB ‘nin sosyal sistemi fazla korumacıdır ve özellikle Anayasa ile güvence altına alınan sosyal haklar, işverene ve devlete getirilen yükümlülükler rekabet etme gücünü azaltacaktır³⁰². Diğer yandan sol görüşlülere göre tam tersi, anayasa ile liberal ilkeler hayata geçirilmektedir. Anayasa’nın, 'serbest piyasa'nın mutlak önceliğini kutsadığını, özel mülkiyet ve piyasa ilişkilerine her türlü müdahaleyi hukuken yasakladığını ve ulusal düzeyde yüz elli yıllık işçi mücadeleleriyle elde edilmiş toplumsal kazanımlara hukuki bir statü vermeyi reddettiğini ileri sürerek *Avrupa Anti- Kapitalist Sol Partiler Platformu*” anayasaya “hayır” derken Anayasanın liberal olduğu iddialarına yanıt ise liberallerden gelmiştir. Neo-liberal çevrelerin etkili yayın organlarından *The Economist* referandum öncesi çıkan sayısında (28 Mayıs-3 Haziran2005) “hayır”ın hem Fransa hem de Avrupa için en hayırlı sonuç olacağını yazıyor ve Anayasayı liberal bulanlara, “keşke öyle olsaydı ama gerçek ne yazık ki farklı” diye kinayeli bir yanıt veriyordu³⁰³. Diğer yandan kendilerini katı Avro-kuşkucu olarak tanımlayan Avrupa Parlamentosundaki Bağımsızlık ve Demokrasi Grubu temel görevlerini Anayasa’ya karşı savaşmak ve bir bütün olarak AB’nin dağıtılması olarak belirtiyor. İngiliz liberalleri ise Anayasa’da yer alan Temel Haklar Şartı’nı, “İngiltere’nin bin yıldır karşılaştığı en büyük tehdit” olarak nitelendiriyordu³⁰⁴.

³⁰¹ Aziz Çelik,age, s.4

³⁰² Serkan Kolat, *a.g.e.*, s.65

³⁰³ Aziz Çelik,age, s.1

³⁰⁴ Robin Cook, “A strong Europe-or Bush’s feral US capitalism”, *The Guardian*, 29 Ekim 2004.akt.Aziz Çelik,age, s.1

Alman filozof Jurgen Habermas'ın değerlendirmesiyle AB Temel Haklar Şartı, Avrupalıların ortak değerlerinin olağanüstü bir anlatımıdır. Temel Haklar Şartı, “dört özgürlüğün” ötesine geçmekte (mal, hizmet, para ve kişilerin serbest dolaşım özgürlüğü) Avrupa projesi ile ilgili toplumsal bir vizyonu göstermektedir. Oysa Anayasanın reddi tam tersi bir sonuca işaret etmektedir. “Hayır” ile daha sosyal bir Avrupa yaratılması imkanı belirsiz bir geleceğe ertelenmiştir³⁰⁵.

Sonuç itibariyle, Avrupa Birliği Anayasası 2004 yılında üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Ancak geniş bir çalışmanın eseri olan Avrupa Birliği Anayasası 2005 yılında Hollanda ve Fransa'da gerçekleştirilen referandumlar sonucu reddedilmiş ve ardından gelen süreçte anayasa benzeri bir metin olarak Lizbon Antlaşması hazırlanmıştır³⁰⁶.

3.2.3.3.6. Lizbon Antlaşması ve Lizbon Antlaşmasından Günümüze

Avrupa Birliği Anayasasının onaylanması sürecinde meydana gelen aksaklıklar nedeniyle hazırlanan anayasa benzeri metin olan Lizbon Antlaşması'nı (27 AB) ülkelerinin liderleri, 13 Aralık 2007'de imzalamıştır. Lizbon Antlaşması'nın temel amacı, daha demokratik ve şeffaf, daha etkin işleyen, AB sınırları içerisinde yaşayan insanlara daha fazla hak ve hürriyete veren, daha güvenli, küresel arenada daha güçlü bir Avrupa oluşturmak olarak belirlenmiştir. Antlaşma AB ülkelerinin tamamının kendi ulusal prosedürleri doğrultusunda bunu onaylamasıyla Aralık 2009 itibarı ile hüküm kazanmıştır³⁰⁷.

Halen yürürlükte olan Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma'da birtakım değişiklikler yapan Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği Anayasa taslağında olduğu gibi onların yerine geçmemektedir. Avrupa Birliği Anayasa Taslağından ayrılan en önemli farkı; Antlaşmanın bir anayasa olduğuna dair bir belirleme yapılmaması ile Devletin sembol, marş vb. anayasal bileşenlerini açık

³⁰⁵ Aziz Çelik, age, s.4

³⁰⁶ Emre Korumaz, “ AB Anayasası Taslağı ve Lizbon Antlaşması; karşılaştırmalı bir Analiz”, s. 4 <http://akademik.zdergisi.com/?p=49> Erişim Tarihi.5.3.2013

³⁰⁷ Emre Korumaz, age.,s.4

şekilde listelememesi, Avrupa Tüzüğü, Avrupa Kararı gibi ifadeler içermemesidir³⁰⁸. İfadelerdeki bu hassasiyet AB anayasasının onaylanması sürecinde yaşanan aksaklıklarla karşılaşılmamasını da beraberinde getirmiş gibi gözükmektedir.

Birlik Lizbon Antlaşmasıyla şu hedefleri³⁰⁹ ;

- İnsanlara iç sınırları bulunmayan özgür, güvenli ve adil bir alan sunmayı;
- Avrupa’da, dengeli ekonomik büyümeye ve fiyat istikrarına, yüksek rekabeti gücüne sahip sosyal piyasa ekonomisine dayalı, çevreyi en üst düzeyde koru yarak sıfır işsizliği ve sosyal ilerlemeyi amaçlayan sürdürülebilir bir kalkınma için çalışmayı;
- Toplumsal dışlamaya ve ayrımcılığa karşı mücadele etmeyi ve de toplumsal adalet ve korumayı geliştirmeyi;
- Üye Ülkeler arasında ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum ve dayanışmayı geliştirmeyi;
- Euro para birimine dayalı ekonomik ve parasal birliğe sadık kalmayı;
- Avrupa Birliği değerlerini dünya çapında tanıtmayı ve yaygınlaştırmayı ve de dünyada barışı, güvenliği ve sürdürülebilir kalkınmayı, insanlar arasında dayanışma ve saygıyı, serbest ve adil ticareti ve yoksulluğun ortadan kaldırılması çalışmalarını desteklemeyi;
- İnsan haklarının, özellikle çocuk haklarının korunmasına ve de Birleşmiş Milletler Şartı’nın ilkelerine saygı duyulması da dahil olmak üzere, Uluslararası hukukun tavizsiz şekilde gözetilmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmayı taahhüt etmektedir.

Lizbon Antlaşması, halka, bir milyon imza toplanması halinde, Avrupa Komisyonu’na yeni Politika önerileri için başvurabileceği yeni bir Yurttaş İnsiyatifi sunmaktadır. Ulusal ya da yerel düzeylerde ele alınması gereken konularda AB’nin sınırlarını aşmamasını sağlamak üzere, Üye Ülkeler’in ulusal parlamentolarına, AB

³⁰⁸ Lizbon Antlaşması İrlanda’da iki kez referanduma sunulması ve Çek Cumhuriyetinde meydana gelen belirsizlik dışında, diğer ülkelerin parlamentoları tarafından doğrudan kabul edilmiştir. Emre Korumaz, age, s.4

³⁰⁹ Avrupa Komisyonu, *Lizbon Antlaşması İçin Elklavuzu* , s.3
<http://www.abbilgi.eu/web/Portals/0/docs/pdf/lisbon-final.pdf> Erişim tarihi.02.01.2013

yasalarının onaylanmadan önceki incelenmesi sürecinde daha geniş bir rol vermekte, Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırılmaktadır³¹⁰.

Antlaşma, AB'nin yetkilerini daha önce hiç yapılmadığı kadar sınırlandırmaktadır. Burada getirilen kurala göre, AB ancak Üye ülkeler ile müzakere ettiği yetkileri uygulama hakkına sahip olacak diğer bütün yetkilerin Üye Ülkeler'e ait olduğuna saygı göstermek durumunda; AB rekabet yasaları, euro bölgesinin para politikası ve ortak ticari politika gibi alanlarda özel görevlere sahip, AB ve Üye Ülkeler iç piyasa, tarım, ulaşım ve enerji gibi alanlarda yetkileri paylaşıyor iken üye ülkeler sağlık, eğitim, sağlık gibi alanlarda birincil sorumluluk taşımaktadır³¹¹. AB, Üye Ülkeler'in sağlık, sosyal hizmetler, polis ve güvenlik güçleri, devlet okulları gibi kamu yararına yönelik hizmetleri sağlamasını engelleyecek her türlü eylemden alıkoyulmuştur. Maaşlar, örgütlenme hakkı ve greve gitme kuralları Üye Ülkeler'in kontrolüne bırakılmıştır³¹².

Lizbon Antlaşmasının genel olarak sosyal politika alanında getirdiği açılım ve yenilikleri, Avrupa Birliği'nin, aynı hukuksal değeri taşıyan, iki antlaşmaya (Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyiş Antlaşması) dayanmaktadır³¹³. Lizbon antlaşması, sosyal politika alanında Avrupa Birliği Antlaşması'nda ve adı Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak da değiştirilen Avrupa Topluluğu Antlaşması'nda önemli değişiklikler yapmıştır³¹⁴.

AB Antlaşmasına konulan ve Birliğin dayandığı değerleri sıralayan yeni “madde 1 bis” te, sosyal politika açısından özellikle önem taşıyan ilkeler arasında; “eşitlik”, “insan haklarına saygı”, “dayanışma” ve “kadınlar ve erkekler arasında

³¹⁰ Avrupa Komisyonu, *Lizbon Antlaşması İçin Elklavuzu*, s.3

³¹¹ Avrupa Komisyonu, *Lizbon Antlaşması İçin Elklavuzu*, s.13

³¹²Toplu taşımacılık,telekomünikasyon, posta hizmetleri, doğalgaz ve elektrik tedariki gibi ekonomik hizmetlerin kilit rolü antlaşmada tanındı. AB'nin bu alanlardaki rolü sınırlandırıldı; Üye Ülkeler'e, ülkelerinin ihtiyaçlarına etkin bir şekilde cevapverebilmek üzere, bu hizmetlerin tedariki, işlemesi ve düzenlenmesinde daha fazla manevra alanı tanımaktadır Avrupa Komisyonu, *Lizbon Antlaşması İçin Elklavuzu*, s.8

³¹³ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, a.g.e.,s.237

³¹⁴ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*,a.g.e.,s.177

eşitlik “ değerleri de bulunmaktadır. Bu ilkeler özellikle Adalet Divanının sosyal politika alanında vereceği kararlara dayanak olması yönünden çok önemlidir³¹⁵.

AB Antlaşması'nda(ABA) yapılan temel değişiklikler arasında 2,3 ve 6. Maddelerde yapılan düzenlemeler sayılabilir³¹⁶

2. maddenin yerini alacak yeni 2. Maddede; Birliğin “... tam İstihdama ve sosyal İlerlemeye yönelik, yüksek düzeyde rekabetçi bir sosyal pazar ekonomisi “ için çaba göstereceği; sosyal dışlanma ve ayrımcılıklar için savaşın vereceği, sosyal adalet ve korumayı, kadınlar ve erkekler arasında dayanışmayı ve çocuk haklarının korunmasını özendireceği belirtilmiştir³¹⁷. 2. Maddede Birliğin dayandığı değerler arasına insan onuruna saygı, ayrımcılık yapmama, kadın erkek eşitliği de eklenmiştir³¹⁸

İkincillik ve orantılılık ilkelerini yeni bir maddeyle (madde 3 ter) düzenleyen Antlaşma, 6. Maddenin yerine geçmesini öngördüğü yeni metinde; Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının içerdiği hak, özgürlük ve ilkeleri tanıdığı ve Şartın Antlaşmalarla aynı hukuksal değerinin bulunduğu öngörülmüştür. Ancak 1. Fıkraya eklenen bir kuralla, THŞ kurallarının Birliğin Antlaşmalarda tanımlanan yetkilerini hiçbir bir biçimde genişletilmediği vurgulanmıştır. Bu maddenin 2. Fıkrasıyla getirilen bir başka yenilik, “ Birliğin İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Avrupa Sözleşmesine katıldığıının “ belirtilmesidir. Ancak bu katılma da, THŞ için benimsenen yaklaşıma koşul olarak, Birliğin Antlaşmalarda belirlenen yetkilerini değiştirmemektedir. 3. Fıkrayla da, bu sözleşmede güvenceye alınan ve üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden doğan temel hakların, genel ilkeler olarak Birlik hukukunun ayrılmaz parçası olduğu belirtilmiştir³¹⁹.

³¹⁵ Mesut Gülmez, , *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika* ,a.g.e., s.238

³¹⁶ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*,a.g.e.,s.177

³¹⁷ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, a.g.e., s.238

³¹⁸ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*,a.g.e.,s.177

³¹⁹ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, a.g.e., s.238

Lizbon Antlaşması, Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşmasında (ATA'da) değişiklikler yapmıştır. Bunun yerini almasını öngördüğü “ Avrupa Birliğinin İşleyişi Antlaşması “ daha önce de değinildiği gibi, “ Topluluk “ yada “ Avrupa Topluluğu / Toplulukları “ sözcüklerinin yerini “ Birlik “ sözcüğünün alacağını belirtmiş; yetki kategorileri ve alanları konusunda yeni maddeler eklenmiştir. Yapılan üçlü sınıflandırmada, sosyal politika alanındaki yetkiler, Birlik ile üye devletlerin paylaştığı yetkilere (competences partagées) Madde 2C'de, bu Antlaşmada tanımlanan yönleriyle, “ sosyal politika “ ile “ ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum , paylaşılan yetkiler arasında sayılmıştır. Birliğin; üye devletlerin yerine geçmeksezin, onların eylemine destekleme, eşgüdümleme yada tamamlama niteliği taşıyan yetkileri arasında kimi sosyal politika konuları da vardır. Birlik, üye devletlerin sosyal politikalarının eşgüdümünü sağlamak için girişimlerde bulunabilecektir³²⁰.

AB Anayasası olgusu, Avrupa Birliği üye ülkelerinin siyasi bir birlik kurma yolunda attıkları en önemli adımı temsil etmektedir. Anayasa, AB'nin temelini oluşturan kurucu antlaşmaları ve bugüne kadar onları değiştiren ek tüm antlaşmaları tek ve yeni bir metinde bütünleştirmeyi ve AB'ye tüzel bir kişilik kazandırmayı amaçlamaktaydı. Lizbon Antlaşmasında kısmen de olsa kabul edilmeyen Avrupa Birliği Anayasasının bazı hükümleri yer alsa da, asıl mahiyeti uzun süredir yürürlükte olan Antlaşma ve ek antlaşmaların yerine geçecek ve işleri hafifletecek tek bir metin çıkarma düşüncesi olan AB Anayasasının hedeflediği amaçları yakalayamamıştır.³²¹.

Zaten tanımlama olarak da Anayasa ismiyle belirtilmemiş Lizbon Antlaşması pek çok yönüyle bir anayasa niteliğinden uzaktır. AB'ye tüzel bir kişilik kazandıran vasfi dışında yerel devlet parlamentolarına verilen daha geniş haklar ve nüfusu fazla olan ülkelerin Birlik içerisindeki yerini sağlamlaştırmak amacıyla yapılan düzenlemeler ile Lizbon Antlaşması, AB'yi daha sıkı bir birleşmenin temelini oluşturacak Federatif bir modelden uzaklaştırmıştır³²².

³²⁰ Mesut Gülmez, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, a.g.e., s.239

³²¹ Emre Korumaz, a.g.e., s.5

³²² Emre Korumaz, a.g.e., s.5

Günümüzde ise, AB düzeyinde ortak politikalarda istihdam konusu yine ön planda yer almaktadır. Fakat istihdam, AB düzeyinde ortak politikaların sınırlı biçimde uygulandığı alanlardandır. Nitekim Lizbon Antlaşması AB'nin, uyguladığı bütün politikalarda ve eylemlerde, istihdam oranının yükseltilmesini gözetmesini hedeflemiştir.

2008 yılında komisyon tarafından ciddi bir finansal krizle karşı karşıya kalan AB de emek piyasalarındaki sıkıntıları azaltmak amacıyla Avrupa sosyal fonu kapsamında “istihdam planı” yürürlüğe sokulmuştur. Bu çerçevede Avrupa Komisyonu tarafından emek piyasalarındaki sıkıntıları hafifletmek amacıyla Avrupa Sosyal Fonu (ASF) kapsamında 19 milyar € değerinde bir plan yürürlüğe konulmuştur. İstihdam planı olarak nitelendirilen bu düzenleme ile ortaya konulan kaynağın kamu istihdam hizmetlerinin geliştirilmesi, girişimciliğin teşviki, çalışanların nitelikleri ile işler arasındaki uyumun güçlendirilmesi, mikro kredi uygulamaları, eğitim ve yeniden eğitim hizmetleri ve dezavantajlı kesimlerin korunması gibi alanlarda kullanılması öngörülmektedir³²³.

Entegrasyon sürecinin bir parçası olarak, emek piyasalarının uyumlaştırılması ve eklemlenmesi, AB'nin odaklandığı alanlardan biri olmuştur. Günümüzde AB emek piyasaları, yerel düzeydeki ve Birlik düzeyindeki düzenleme ve uygulamalarla şekillendirilmektedir³²⁴. Bu çerçevede AB emek piyasasına ilişkin hukuksal süreç ve karar alma prosedürü üç biçimde gerçekleşmektedir: Oybirliği ile karar almayı gerektiren konular; sosyal güvenlik, işçilerin sosyal açıdan korunması, sosyal tarafların kolektif düzeyde temsili, yönetime katılma ve üçüncü ülke vatandaşı çalışanların çalışma koşullarıdır. Nitelikli oy çokluğu gerektiren konular; çalışma koşulları, iş sağlığı ve güvenliği, işçinin bilgilendirilmesi ve dinlenmesi, cinsiyetlere fırsat eşitliği ve işyerinde eşitliğin sağlanması, emek piyasasından dışlanmış olanlara piyasaya girme olanağının tanınması ve çalışanların sağlık ve güvenliğini korumak için çalışma ortamının düzeltilmesi ile ilgili konulardır. Birliğin kural koyma yetkisi

³²³ EurActiv, “Commission Issues Jobs Plan Ahead of Election”,04.June.2009,s.1

<http://www.euractiv.com/innovation-enterprise/commission-issues-jobs-plan-ahea-news-222022>

³²⁴ Mehmet Rauf Kesici, “Avrupa Emek Piyasası Dinamikleri İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye”, *Çalışma ve Toplum*, 2011-1,s.79

dışında kalan konular ise ücret, örgütlenme özgürlüğü, grev ve lokavt haklarına ilişkin konulardır ³²⁵.

2010 yılında AB'nin 2010-2020 yılları arasında AB nin gelişme stratejisini oluşturacak "Avrupa 2020" kabul edilmiştir. Avrupa 2020 (Europe 2020) nin amacı, yüksek düzeyde istihdam, verimlilik, sosyal içerme ve kapsamlı sürdürülebilir güçlü bir ekonomi oluşturulmasına yardımcı olmaktır. Avrupa komisyonu başkanı José Manuel Barroso' nun dile getirdiği üzere "Somut olarak, 2020 yılına kadar ulaşılabilecek Birliğin beş iddialı hedefi belirlenmiştir ; istihdam, yenilikçilik, eğitim, sosyal içerme ve iklim / enerji . Her Üye Devlet, bu alanların her birinde kendi ulusal hedeflerini benimsemiştir. AB ve ulusal düzeydeki somut eylemler stratejiyi desteklemektedir"³²⁶. Yani bu 5 hedefin ulusal hedefler içine alınması ve üye devletlerin bu amaçlar doğrultusunda ilerleme sağlanması öngörülmüştür.

AB'de kurucu antlaşmalardan bu yana sosyal politika alanında sağlanan yavaş ve sınırlı gelişmeye bağlı olarak halen sosyal politika konusunda kural oluşturma yetkisi üye devletlere aittir. Çok sınırlı konuda Birlik organlarına yetki devredilmesi söz konusu olmuştur. Avrupa çapında kurulu işçi ve işveren örgütlerinin sosyal politika alanında kural oluşturma sürecinde rolü sınırlı kalmakla birlikte³²⁷, sosyal diyalog alanında yaşanan gelişmeler, sosyal tariflerca imzalanan çerçeve sözleşmeleri yönündeki gelişim, ümit verici gözükmektedir.

3.2.4. Avrupa Birliği'nde Sosyal Diyalog ve Sosyal Politika

Sosyal diyalogun birinci aşamalı hedefi sosyal barış ve istikrara ve bu şekilde sosyal ve ekonomik kalkınmaya yol açmaktır. Ana sanayi aktörler arasında temel konularda uzlaşmayı teşvik eden mekanizmadır. İhtilafların barışçıl çözümüne dair prosedürler aracılığıyla sosyal çatışmaları da sınırlandırabilir. Sosyal diyalog genelde

³²⁵ Selamoğlu, Ahmet & Kuvvet Lordoğlu. Katılım Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de İşgücü ve İstihdamın Görünümü, Belediye-İş Yayınları, I. Baskı, Kasım 2006. Akt. Mehmet Rauf Kesici, a.g.e., s.79

³²⁶ European Commission, Europe 2020 http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

³²⁷ Aysen Tokol, *Uluslararası Sosyal Politika*, a.g.e., s.180

toplumsal işlerin akıllıca yönetilmesine yol açar ve demokrasinin prensiplerini onaylar. Daha 1919 yılındaki kuruluşundan bu yana UÇÖ sosyal diyalogun sosyal adalet gereksinimlerini iş dünyasının rekabet etme gücüne ve ekonomik büyümeye dair gereksinimleriyle karşılaştırabilecek bir araç olarak geniş tabanlı platformda uygulanmasını tavsiye etmektedir³²⁸. Sosyal diyalog genel anlamıyla, demokratik rejimle yönetilen ülkelerde, sosyal tarafların (işçi ve işveren) örgütlerinin toplumdaki diğer organize olmuş çıkar grupları ile birlikte, temel ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi için yapılan her türlü danışma ve müzakere süreçlerini ifade etmektedir³²⁹.

Sosyal diyalog, Avrupa Birliği'nin amaçladığı Avrupa düzeyinde endüstri toplumunun yaratılması, üye ülkelerin ekonomik ve sosyal politikalarının oluşturulmasından sorumlu tarafları bir araya getiren görüş alışverişinde bulunmalarını sağlayan yegane araçtır. Diğer bir ifadeyle Birlik amaçlarına ulaşılmasında özellikle ekonomik politikalarla uyumlu sosyal politikaların oluşturulmasında vazgeçilmez bir araçtır³³⁰. Sosyal diyalogu önemli ve işlevsel hale getiren iki temel araç vardır. Bunlar ; Toplumsal (temel) Anlaşmalar ve Resmi Danışma Kurulları'dır.

Avrupa Birliğinde uzun bir geçmişe sahip olan sosyal diyalog, hukuksal kaynak ve dayanaklarını Birlik tarafından farklı tarihlerde imzalanan çeşitli kaynaklardan almaktadır. Bu belgelerden ilki, Birliğin kurucu antlaşmalarından biri olan Roma Antlaşmasıdır. Antlaşmanın 118. Maddesinde sosyal diyalog ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Sözkonusu madde de, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, işçi –işveren arasında diyalogun geliştirilmesi, kadın ve erkeğe fırsat eşitliği

³²⁸ UÇÖ'nün sosyal diyalog tanımı, hükümetler arasında, işveren ve işçi temsilcileri arasında (prosedüre bağlı olmaksızın) müşterek çıkara sahip olan ekonomi ve sosyal politikalarla alakalı konularda değişik prosedürlere dayalı bilgi değişiminin, danışmanlıkların, toplu müzakerelerin ve müşterek karar alma mekanizmalarının tüm şekillerini dahil eder. Sosyal diyalog hükümetin resmi olarak katıldığı üçlü sürece veya sendikal ve işveren örgütleri ya da şirketlerin yönetimleri arasında ikili ilişkilerle yol açabilir. Sosyal diyalogun gerçekleşmesi gayri resmi veya kurumsallaştırılmış olabilir veya sıkça olduğu gibi her iki özelliği de bir araya getirebilir.

Sosyal Diyalog, <http://www.labor-capital.org/pdf/03tr.pdf> Erişim Tarihi; 01.07.2012

³²⁹ Ayhan Görmüş, "Türkiye'de Sosyal Diyalogun Gelişimi", *Çalışma ve Toplum*, s.117

<http://www.calismatoplum.org/sayi14/gormus.pdf> Erişim Tarihi; 01.07.2013

³³⁰ Özlem Işığışık, *Sosyal Diyalog*, Ezgi Kitapevi, 1.Baskı,Bursa,2007,s.57

sağlanması, işyerlerinde sağlık koşullarının iyileştirilmesi, sosyal güvenlik ve mesleki eğitim konularına yer verilerek, bu amaçla Avrupa Komisyonuna araştırma, görüş alma ve danışma yöntemlerini kullanma yetkisi tanınmıştır. Ancak Avrupa Birliğinde sosyal alanda yasa çıkarılmasının Birliğin Bakanlar Konseyi'nin oy birliği şartına bağlı olması ve bazı üye ülke hükümetlerin bu konudaki engelleyici tutumları, bu alandaki yasal gelişmeleri uzun süre olumsuz etkilemiştir³³¹.

Birlik içerisinde 1985 yılına kadar sosyal diyalog danışmanlık statüsüne sahip kurumlarca gerçekleştirilmiştir. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, AB düzeyinde sosyal diyalogu sağlayan en önemli komitedir. ESK, işçi,işveren ve çiftçiler, taşıyıcılar, küçük esnaf, serbest meslek sahipleri, kamu temsilcileri gibi kesimlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu bakımdan ESK, değişik baskı gruplarının AB'de temsilini sağlayan bir danışma kurumudur. Her üye ülke, ESK'de nüfusu ile orantılı olarak temsilci bulundurmaktadır. ESK nin üç temel görevi bulunmaktadır³³²;

1-Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Amsterdam Antlaşmasından sonra Avrupa parlamantosuna tavsiyelerde bulunmak,

2-AB üyesi olmayan ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarıyla da ilişkiye bir danışma mekanizması oluşturmak,

3-Sivil toplumun Avrupa Birleşmesinde daha katılımcı ve daha demokratik bir toplum anlamında katkısını sağlamaktır.

1957 Roma Antlaşması'yla kurulan Ekonomik Sosyal Komite (ESK), artık Birlik içerisinde sosyal kesimlerden oluşan ve sosyo-ekonomik konularda kendisine danışılan ve görüş bildiren kurumsal bir meclis niteliğindedir³³³.

AB de sosyal diyalogun gelişim sürecini Roma Antlaşmasından günümüze, 3 dönemde inceleyebiliriz. Dönemlerden ilki, 1957 yılından 1980 li yılların ikinci yarısına kadar geçen dönemdir. İkincisi 1980 li yılların ikinci yarısından 1992 yılına

³³¹ Özlem Işığışık, a.g.e.,s.59

³³² Özlem Işığışık, a.g.e.,s.72

³³³ Ayhan Görmüş,a.g.e.,s.116

kadar geçen dönemken, üçüncü ve son dönem ise 1992 yılından günümüze kadar uzanmaktadır. AT’de sosyal diyalog birinci dönemde yukarıda ESK konusunda değinildiği üzere sosyal taraflardan oluşan çeşitli komitelerin ve kurumların parlamento, komisyon ve Bakanlar Konseyine danışmanlık hizmeti vermesinden öteye geçememiştir. 1985 yılında yapılan Val Duchesse görüşmeleri ile başlayan ikinci dönemde ise sosyal taraflar arasındaki sosyal diyalog kurumsallaşmış ve tarafların birlikte hareket edebilme becerileri geliştirmiştir. 1992 yılında imzalanan Maastricht antlaşması ile de sosyal taraflar AB düzeyinde çerçeve antlaşmaları imzalayarak Birlik müktesebatının oluşturulması sürecine doğrudan katılma hakkına sahip olmuşlardır³³⁴.

Avrupa düzeyindeki sosyal taraflar arasında 1985’te Val Duchesse’de ikili diyalog başlatılmıştır. 1985 yılında Jacques Delors’un Komisyon başkanlığına gelmesiyle yeni bir döneme girilmiştir. Daha sonra 1993’te imzalanan Maastricht Antlaşması’nın eki olan Sosyal Politika Protokolü ile Avrupa sosyal tarafları sosyal politika alanında AB düzeyinde yarı-yasa koyucu konuma yükselmiştir. Bugün Avrupa’nın sosyal tarafları Avrupa sosyal politikası çerçevesinde uygulanan “açık koordinasyon yöntemi”nin de önemli bir bileşeni konumundadır. AB hukukunun gelişiminde sosyal taraflar arasında yapılan çerçeve anlaşmalara özel bir yer verilmesi, ekonomik ve sosyal konularda sosyal taraflara danışılması ve Avrupa İstihdam Stratejisi’nin belirlenmesi ve uygulanmasına sosyal tarafların katılımlarını öngören gelişmeler sosyal diyalogun artık AB içinde özgün bir sistem haline geldiğini göstermektedir³³⁵.

Sosyal ortaklar aralarında, (1995) ebeveyn izni, (1997) part-time çalışma, , (1999) belirli süreli çalışma, (2002) tele çalışma, alanlarında çerçeve anlaşmalar imzalamışlardır. İmzalanan bu çerçeve anlaşmalarının gerçek anlamda AB düzeyinde

³³⁴ Banu Uçkan, “Avrupa Birliği’nde Sosyal Diyalog Danışma Komitelerinden Çerçeve Antlaşmalara”, *Prof.Dr. Toker Dereli’ye Armağan, İstanbul Üniversitesi, İktisat Mecmuası*, 55.Cilt Sayı.1,2006,s.251

³³⁵ Ayhan Görmüş,a.g.e.,s.116

toplu iş sözleşmeleri olduğunu söylemek mümkün değildir³³⁶. Fakat bu anlaşmalar direktif halini almıştır. AB’nde toplumsal kesimlerin Birlik politikalarının oluşumuna katılımı, Ekonomik ve Sosyal Komite aracılığıyla sağlanmaktadır³³⁷. Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği (UNICE), Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC) ve Avrupa Kamu Teşebbüsleri Merkezi (CEEP) AB düzeyinde sosyal taraflar olarak tanımlanmıştır.

Bu anlamda sosyal diyalog çerçevesinde sosyal ortaklar arasında yapılan bu anlaşmalar AB'nin bağlayıcı mevzuatı haline gelebilmektedir³³⁸.

3.2.5. Avrupa Birliği’nin Genişleme Politikası; Avrupa Sosyal Politikası ve Avrupa Sosyal Modeline Genel Bir Bakış

3.2.5.1. Avrupa Birliği’nin Genişleme Politikası

Genişleme, ilk kez 1973’de İngiltere, İrlanda ve Danimarka’ya doğru olduğundan, Avrupa Birliği DNA’sının her daim bir parçası olmuştur. Yıllar geçtikçe 6 farklı genişleme basamağı aracılığıyla 6 üyeden 27 üyeye büyüyen AB’ye şimdilerde katılmak isteyen başka ülke grupları da var. Birlik genişlemek için Türkiye, Balkan ülkeleri, İzlanda ve Avrupa Birliği Anlaşması 49. maddeye dayanarak, Kopenhag kriterleri temeline göre diğer “Avrupa” ülkelerinin de üye olarak başvuru yapabileceğine dair siyasi taahhüt vermiştir³³⁹.

İlk olarak 1993 yılında tanımlanan ve 1995’te takviye edilen Kopenhag kriterleri birliğe katılmak isteyen ülkelere şu kriterleri ister: i) demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını garanti eden

³³⁶Çünkü Komisyonun girişimi olmaksızın tarafların herhangi bir konuda imzaladıkları anlaşma AB üyesi ülkeleri bağlamamakta yalnızca taraf örgütlerin üyeleri için yol gösterici bir anlaşma niteliği taşımaktadır. Yani amaç, AB nin hukuki düzenleme yapmak istediği bir konuda sosyal tarafların anlaşarak yasama sürecine katılmalarını sağlamaktır. Özlem Işığışık, a.g.e.,s.72

³³⁷Necati Kayhan, “AB Sürecinde Türkiye’de Sosyal Diyalog Alanındaki Gelişmeler”, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt: 20 Sayı: 6, Cilt: 21 Sayı: 1 Mayıs / Ağustos 2007, s.64

³³⁸ Necati Kayhan, a.g.e.,s.64

³³⁹ Rosa Balfour ve Corina Stratukat, Avrupa Birliği’nin Genişlemesi, Müzakere Dökümanı

istikrarlı kurumlar ; ii) Avrupa Birliği'ndeki rekabet ve pazar güçleriyle başa çıkma kapasitesi ve faal bir pazar ekonomisi; iii) politik, ekonomik ve mali birlik amaçlarına bağlı kalmak da dahil olmak üzere, üyeliğin yükümlülüklerini üzerine alma ve etkin bir şekilde uygulama becerisi. Ayrıca, Avrupa bütünleşmesi devinimini devam ettirirken, Avrupa Birliği'nin yeni üyeleri kendine katma kapasitesi de birliğe katılma sürecinde göz önünde tutulan önemli bir noktadır. Ancak 2005 yılından itibaren, genişleme politikası Avrupa Birliği'nin gündeminde sürekli üst sıralarda yer almayı ve yarar sağlamayı başarmıştır. O dönemde yapılan kamu oyu yoklamasının, 'hayır' oylarının sadece 2004 yılında gerçekleşen genişleme patlamasına (big bang) marjinal bir tepki olduğunu göstermesine rağmen, Anayasal Antlaşma konusundaki Fransa ve Hollanda referandumlarının olumsuz sonuçlarını yorumlamak için kullanılan 'Genişleme yorgunluğu' ifadesi piyasada büyük ölçüde kabul görmüş bir ifade haline gelmiştir. Ünlü 'Polonyalı muslukçu' ifadesi Avrupa Vatandaşları arasında sayı ya da görüş şekillendirme açısından gerçek etkisi kadar çok dikkat çekmiştir³⁴⁰.

Avrupa Birliğinin son genişleme süreci esas olarak eski sosyalist ülkelerin Birliğe katılım sürecidir. Bu genişleme süreci, Birliğe üye olmanın ötesinde bu ülkelerde eski sosyalist sistemin çökmesini ve “geçiş ekonomileri” adı altında, kapitalizme geçiş sürecini ifade eder. Avrupa Birliğinin temel kriterlerinden biri, “işleyen bir serbest piyasa ekonomisine sahip olmak”tır, yani kapitalizme geçmiş olmaktır. Kapitalizme geçiş, bu devletler için Avrupa Birliğine katılımın ön şartıdır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde kapitalizme geçişin Avrupa Birliğine katılımın ön koşulu olduğunu belirledikten sonra şu soruyu sormak gerekir: Bu ülkeler kapitalizme geçiş ve Avrupa Birliğine üyelik sürecinde Avrupa Birliğinin sosyal reformist telkinleri ile mi karşı karşıya kalmışlardır? Kuşkusuz hayır. Genişleme sürecin de Avrupa Birliğinin bu ülkelere önerdiği politikalar sosyal reformist politikalar değil her yönüyle liberal politikalar ve en başta özelleştirme. Bu özelleştirmenin içerisinde sosyal yönden de özelleştirme, yani sağlıkta, sosyal güvenlik sisteminde vb. özelleştirme de yer almaktadır. Avrupa da sosyal politikanın,

³⁴⁰ Rosa Balfour ve Corina Stratukat , *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi* ,Müzakere dokümanı

diğer ekonomik açıdan gelişmiş ülkelere göre, kamu sosyal harcamalarının görelî yüksek düzeyi, sosyal vatandaşlığın geniş anlamı ve her durumda olmasa da genellikle görelî yüksek yardım miktarları açısından ayırt edici özelliklerinin olduğu görölmektedir³⁴¹.

3.2.5.2. Avrupa Sosyal Politikası ve Avrupa Sosyal Modeline Genel Bir Bakış

Avrupa sosyal politikasının ve sosyal modelinin gelişimi, her ülkenin kendine özgü sosyoekonomik ve kültürel şartları kadar küresel ekonomik ve politik şartlar tarafından şekillendirilmiştir. Avrupa'ya özgü bir sosyal politika modeli, 1980'den itibaren tartışılmaya başlanmış ve bu alandaki değerlendirme ve tartışmalar için bir referans noktası olmuştur. Avrupa sosyal politikası ile ilgili daha yoğun tartışmalar, 1990'ların ortalarından itibaren AB gündeminin ilk sırasında yer almaya başlamıştır. Bu tartışmalar sosyal politikanın özüne ve temel fonksiyonlarına ilişkin düşünce ve değerlendirmeler kadar refah devletinin iç ve dış tehditler karşısında dönüşümü, yeni üyelerin katılımı ve genişleme ile daha da artan ulusal refah sistemlerinin farklılıklarından kaynaklanmıştır. Ayrıca, AB düzeyinde ortak bir sosyal politikanın fonksiyonları ve başarı şartlarına ilişkin farklı yaklaşımlar da bu tartışmalara katkı sağlamıştır³⁴².

1973 yılından itibaren Birleşik Krallık'ın katılımı ile 1981 yılında Yunanistan ve 1986 yılında da Portekiz ve İspanya'nın Avrupa Topluluğu'na katılımıyla, topluluk içinde gelişme farklılıkları belirginleşmiş görece az gelişmiş bölgelerde yaşayan nüfus artmıştır. 1985 Lüksemburg zirvesinde kabul edilen Avrupa tek senedi ile ülkeler ve bölgeler arasında uyum ön plana çıkmıştır. Böylece topluluğun kuruluşundan beri dayalı olduğu piyasa entegrasyonu, genişleme, liberasyon ve rekabet ilkelerine "ekonomik ve sosyal uyum" unsuru eklenmiştir³⁴³.

³⁴¹ Pete Alcocck, Margaret May, Karen Rowling, *a.g.e.*, s.569

³⁴² Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e.*, s.1

³⁴³ Gülhan Bilen, "Türkiye'de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu",s.261

http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum3/3_4_bilen.pdf Erişim tarihi, 20.02.2013

Diğer yandan 1980 sonrası Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın Avrupa Topluluğu'na katılımıyla, sosyal politika alanında uyumlulaştırma ihtimali daha da zayıflamış gözükmemektedir. Bu tarihe kadar, sadece İtalya tarafından temsil edilen Güney Avrupa refah modeli³⁴⁴, AET gündemindeki yerini alarak, Avrupa'daki tüm sosyal refah modellerinin Avrupa Sosyal Modeli içinde temsil edilmesini mümkün kılmıştır. Yeni üyelerin katılımı ile yeni bir aşamaya ulaşan Avrupa sosyal politikasındaki farklılaşma, üye ülkelerin göstergeleri ve yönergeleri çok farklı şekillerde uygulamaları ve bu konuda Konsey'in kontrol yetkisinin sınırlı olması sebebiyle uyumlulaştırmayı, aşılması mümkün olmayan engellerle karşı karşıya bırakmıştır. Bu genişleme, aynı zamanda ekonomik açıdan daha gelişmiş üye ülkelerde, Konsey'de üye sayısının artması nedeniyle, karar almanın zorlaşacağı ve sosyal damping yaratacağı endişelerinin de doğmasına yol açmıştır. Bu yeni üye ülkelerde, ücretlerin ve sosyal koruma düzeylerinin düşük olması ve farklı refah geleneklerinin bulunması, haksız rekabet ve sosyal damping korkularına yol açmıştır. Yeni üyelerle mukayese edildiğinde, cömert refah devletlerinde sosyal koruma maliyetlerinin yüksek olması, bunların rekabet güçlerini olumsuz etkileyerek, vergi rekabeti, ekonomik durgunluk ve işsizlik gibi sorunlarla başa çıkmalarını da zorlaştıracaktır³⁴⁵. Diğer yandan dışsal kısıtlamaların hayatın tüm alanlarında düzenleme yapmayı zorlaştırdığı göz önüne alındığında, AB ülkelerinde harcamaya dayalı sosyal politikaların ve istihdam artırıcı tedbirlerin hayata geçirilmesinin finansal kısıtlamalara ilaveten ulusal borçlanma ve harcama limitleriyle birlikte, vergi direncine yol açtığı gözlemlenmektedir³⁴⁶.

Sosyal modelin unsurlarının daha gelişmiş olduğu Kuzey ülkelerinde bazı sendikalar, Avrupa Birliğinin kendi sosyal standartlarını düşürme tehlikesi karşısında, AB'ye katılım konusunda tereddüt geçirmişlerdir. Avrupa Birliğinde sosyal konulara ilişkin tartışmalarda, zengin Kuzeyin sendikaları, fakir güneyin

³⁴⁴ Esping-Anderson'ın literatürde en yaygın olarak kabul gören tasnifine göre, üç refah/sosyal devlet rejimi vardır. İskandinav ülkelerin temsil ettiği İskandinav yada sosyal demokrat model, Almanya'nın temsil ettiği muhafazakar yada kıta avrupası modeli ve ABD nin temsilini yaptığı liberal rejim mevcuttur. Daha sonraki gelişmelerle bu tasnife araştırmacılar Güney Avrupa Refah modelini eklemişlerdir . Ayrıntılı bilgi için bkz Süleyman Özdemir, *a.g.e.*,2004

³⁴⁵ Seyhan Erdoğan, *a.g.e.*,s.12

³⁴⁶ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e.*, s.1

sosyal koşullarında, yani en düşük ortak paydada bir sosyal modele geçilmesi tehlikesi karşısında yoğun bir mücadele vermişlerdir. Avrupa sosyal politikası ve kurumlarının mutlaka yukarı doğru bir uyumlaştırma getirmesi gerektiği ısrarla savunulmuştur³⁴⁷.

Güney ülkelerinin topluluğa üye olması sonucunda, beklenen sosyal damping ve minimum sosyal standartlarda yarış tehlikesi gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte, çok sayıda farklı politik geleneği, refah sistemini ve uygulamalarını, karar-alma tarzlarını ve kurumsal yapıları birlik bünyesinde barındırmak giderek zorlaşmıştır³⁴⁸.

Bu gelişmeler paralelinde Avrupa bütünleşmesinde sosyal boyutun önemini artarken sosyal politika üye ülkeler arasında iktisadi ve siyasi yakınlaşmayı arttıracak bir araç haline getirmiştir.

Bununla birlikte, Neo-liberal felsefenin etkileri, Avrupa sosyal politikasını destekleyenlerin zayıf oluşu ve İngiltere'nin şiddetle karşı çıkması nedeniyle, sosyal politika Beyaz Kitap'ta ve Tek Avrupa Senedi'nde (TAS) oldukça sınırlı kalmıştır. Beyaz Kitap, sadece işçilerin serbest dolaşımı için engellerin kaldırılması ve gerçek bir ortak pazarın kurulmasından söz ederken, TAS, sadece Antlaşma'nın sosyal politika ile ilgili üç maddesini değiştirmiştir. Sınırlı alanlarda etkili olmasına rağmen, TAS, sosyal boyutun temellerinin oluşmasında büyük rol oynamıştır. Bununla birlikte, Sosyal Şart'ı ve TAS'ı içeren sosyal boyutun gerçek etkisi, ekonomik boyut ile sosyal politika tedbirleri arasında bir denge sağlanmasında ortaya çıktığı söylenebilir³⁴⁹.

1990'lı yıllarda hazırlanan sosyal eylem programlarında ana tema "İstihdam" olmuştur. AB sosyal politikasına ivme kazandıran süreç ise, içinde "istihdam" bölümünü yer aldığı ve böylece sosyal alandaki bütünleşmenin parçalı yapısına son veren Amsterdam Anlaşması olmuştur. Bu anlaşmadan hareketle hazırlanan ortak

³⁴⁷ Seyhan Erdoğan, "Avrupa Birliği ve Sosyal Politika", *Genel-İş Emek Araştırma Dergisi*, 2005/1 s.

31

³⁴⁸ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, a.g.e., s.12

³⁴⁹ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, a.g.e., s.12

kılavuz ilkeler ve Avrupa İstihdam Stratejisi de, sosyal politika alanında yeni bir düzenleme boyutu getirmiştir³⁵⁰.

Mayıs 1997’de, Avrupa sosyal politikasının ana muhalefeti haline gelen Muhafazakar Parti’nin İngiltere’de seçimi kaybetmesi ve İşçi Partisi’nin iktidara gelmesiyle İngiltere’nin sosyal politikadaki vetosu aşılırken, aynı zamanda Sosyal Protokol’ün Amsterdam Antlaşması’nın ana metnine dahil edilmesi mümkün olmuştur. Amsterdam Antlaşmasıyla sosyal politikanın Avrupalılaşmasına hız kazandırmak isteyen 15 üye, ulusal sistemlerin farklılaşması ve bütünleşmesine saygı prensibine dayalı yeni bir Avrupa sosyal politikası gündeminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır. Haziran 1997’de Amsterdam’da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, katılan 15 üyenin en az 13’ü sosyal demokrat veya sosyalist hükümetlerin iktidarda bulunmasının gücünü de arkasına alarak oybirliği ile Amsterdam Antlaşmasında istihdamla ilgili ayrı bir bölümün oluşturulmasını desteklemiştir (Madde 125-130 EG; eski maddeler 109n ve 109s). AET Antlaşması’nın bütünleyici bir parçası olan bu protokol ile Konsey’e, temel sosyal haklar ve sosyal bütünleştirme programının geliştirilmesine yönelik yeni düzenlemeler yapma konusunda *nitelikli oy çokluğu* ile karar alma yetkisi verilmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra, sosyal politika alanında bir ikilemin kendini hissettirmeye başladığı müşahede edilmiştir. Üye ülkelerin sosyal problemlerine esnek bir yaklaşım kabul edilmesine rağmen, Avrupa düzeyinde sosyal politika ile ulusal sosyal politika arasındaki farklılaşmada manevra imkanı kalmamış ve bir anlamda bu konunun sınırına ulaşılmıştır³⁵¹. Avrupa düzeyinde sosyal politika oluşturma süreci, yeni ülkelerin birliğe üye olmasıyla, birlik içinde üye ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarının farklılığının artması nedeniyle daha zorlaşmıştır. Farklı ekonomik gelişmişlik sürecine sahip ülkeler bu noktada sosyal politika önlemlerinin yaygınlaştırılmasında sorun oluşturmaktadır. Üye ülkelerin sosyal problemlerine esnek bir yaklaşım arayışı gündeme gelmiştir.

³⁵⁰ Turgay Uzun, Serap Özen, *a.g.e.* s. 193

³⁵¹ Zeki Parlak, Mustafa Aykaç, *a.g.e.*, s.14

Sosyal problemlere esnek bir yaklaşım için bu koordinasyon biçimine, Lizbon Zirvesinde, Antlaşma'ya bununla ilgili madde koymaksızın 'Açık Koordinasyon Metodu' adı verilmiştir. Açık Koordinasyon Yöntemi'nin "açık" sıfatı, yöntemin iki ayrı özelliğine gönderme yapan bir sıfattır. Bu özelliklerden biri, amaçların ve amaca ulaşmak için kullanılan araçların toplumdan topluma farklılaşabilecekleri ve koşullara göre değişebilecekleri fikrinin kabulüyle ilgili iken İkinci özellik ise, yöntemin, amaçları ve araçları belirlerken, ilgili taraflarla tartışmaya açık oluşudur. Bu ikinci özellik, sivil toplum kuruluşlarının sosyal politikaların oluşması ve uygulanması süreçleri içinde önemli bir rol oynamalarına zemin oluşturabilecek niteliktedir. Avrupa düzeyinde faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşların, yoksulluk ve sosyal dışlanma alanında gerçekten önemli bir "ses" sahip oldukları görülmektedir³⁵². Prof.Dr.Ayşe Buğra'nın ifadesiyle,

"...Lizbon yaklaşımının temel özelliği, Avrupa'nın "küresel bilgi toplumunun yüksek rekabet gücüne sahip, önde gelen bir aktörü haline gelmesi" şeklinde ifade edilen ekonomik amaçlarla, "herkese en yüksek düzeyde sosyal güvence sağlayarak toplumsal içermeyi gerçekleştirmek" şeklinde ifade edilen sosyal amaçları aynı düzeyde ele alışı. Bu önemli, ama sosyal amaçlara ulaşma yöntemleri söz konusunda olduğunda, üye ülkeler arasında tam bir kurumsal ve politik uyum sağlamak çok kolay bir iş gibi görünmüyor. İlk güçlük, sosyal politika alanının, tarihsel ve kültürel unsurlardan kaynaklanan kurumsal çeşitliliğin önemli olduğu bir alan oluşuyla ilgili. Buradan hareketle, Lizbon stratejisi de, "esnek" ve "ulus devlet dostu" gibi kavramlarla tarif edilen bir yaklaşım uygulamaya çalışıyor. Yani, üye ve aday ülkelere belirli yaptırımlar içeren bağlayıcı hedefler dayatmayan bir yöntem uyguluyor. Açık Koordinasyon Yöntemi denilen bu yöntemle, üye ve aday ülkelerdeki sosyal politika uygulamaları arasında, Birlik düzeyinde net bir biçimde tanımlanmış belirli göstergelere dayanılarak, gene Birlik düzeyinde tanımlanan hedeflere

³⁵² EAPN (European Anti-Poverty Network - Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı) ve FEASTSA (Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri- Evsizlerle Çalışan Ulusal Dernekler Avrupa Federasyonu) bu örgütlere örnek olarak verilebilir. Ayşe Buğra, "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu , s.13 http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf, Erişim tarihi. 05.05.2013

doğru, bir uyum sağlanması amaçlanılıyor. Mesela yoksulluk ve sosyal dışlanmayı önlemeye yönelik çalışmalar bağlamında, bir dizi gösterge belirleniyor ve üye ülkelerden kendi ülkelerinde varolan durumu ortaya koymak üzere bu göstergelere uygun istatistik seriler hazırlamaları ve bu seriler temelinde, Sosyal İçerme için Ulusal Eylem Planları yapmaları isteniyor. Daha sonra, ülkelerin bu planlar çerçevesinde sağladıkları ilerlemeler, ortak platformlarda, birbirleriyle karşılaştırılarak, sürekli bir değerlendirmeye tabii tutuluyor. Bu, esnekliği içinde hem belirli bir izleme ve denetleme olanağı getiren, hem de ülkelerin birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmalarını sağlayan bir yaklaşım.....”³⁵³.

Fakat bu yöntem müdahaleciliğinin sınırlılığı yüzünden, bazı ülkelerdeki sosyal politika süreçlerinin ve kurumların yeteri kadar hızlı gelişmemesine yol açtığı öne sürülerek sık sık eleştirilmektedir. 2000 yılında gündeme gelen Lizbon Stratejisi, farklı ülkelerin sosyal politikalarına ve kurumlarına yansıyan bir “Avrupalılaşıma” sağlanması yönünde bir çaba oluşturmakla ³⁵⁴ birlikte bu yöndeki çabalar çeşitli güçlüklerle karşı karşıya kalmış ve tartışmalara da konu olmuştur.

Bu yönde diğer önemli bir adım olan Anayasal Antlaşma ile, tıpkı Avrupa Konseyi’nin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) ile oluşturduğu “insan hakları alanı”na benzer bir alanın AB düzeyinde de oluşturulması hedefleniyordu. Anayasa ile AB’nin; İHAS, BM Antlaşmaları ve Avrupa Sosyal Şartı’na bağlılığın ilan edilmesi bu yönde önemli bir irade anlamına gelmekteydi. Böylece AB “salt pazar”ın ötesine geçebilecekti. Aziz Çelik in ifadesiyle, “Anayasa, salt pazar” *Avrupasının aşılması noktasında harcanmış bir fırsattır. “Anayasal Antlaşmanın reddi “salt pazarın” ötesine geçilmesini engellemiş, ekonomik ve parasal birlik dışındaki alanlarda AB ölçekli karar süreçlerinin cılız kalmasına yol açmış, ekonomik ve parasal birlik dışındaki alanlarda AB ölçekli karar süreçlerinin cılız kalmasına yol*

³⁵³ Ayşe Buğra, a.g.e.,s.11

³⁵⁴ Ayşe Buğra, a.g.e.,s.11

*açmıştı...*³⁵⁵. Anayasa eğer yürürlüğe girmiş olsaydı Avrupa Birliği'nin bugüne dek yapmış olduğu tüm antlaşmaları tek bir metin içinde birleştirecek ve anayasa taslağına sokulmuş olan Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'ni uygulamaya koymuş olacaktı. Anayasa'ya hayır diyenler asıl olarak Temel Haklar Şartı'na hayır demişlerdir³⁵⁶. AB Anayasası olgusu, Avrupa Birliği üye ülkelerinin siyasi bir birlik kurma yolunda attıkları en önemli adımı temsil etmektedir.

Sosyal politika alanında ayrıntılı ve kapsamlı tüm bu düzenlemelere ve Birliğin özellikle 1990'lardan itibaren sosyal alandaki hassasiyetine rağmen, Avrupa sosyal modeli üzerindeki tartışmalar devam etmektedir. Bu modeli savunanların yanında, karşısında olanların da olduğu açıktır. İlk görüşün temsilcileri, sosyal modelin Anayasal yapıya kavuşturulmasını, ekonomik ve sosyal hakların temel vatandaşlık haklarıyla güvence altına alınmasını desteklemektedirler. Karşıt görüştekiler ise, Avrupa modelindeki yüksek sosyal korumanın, Anglosakson model karşısında Avrupa'nın rekabet gücünü azalttığını, bu yüzden firma temelli yaklaşımın benimsenmesini savunmaktadırlar. Bunlara göre, AB'nin en önemli sorunu olan işsizliğin nedeni kapsamlı sosyal koruma önlemleridir. Çünkü sosyal korumanın ağır maliyeti, işverenler için istihdamın cazibesini azaltmaktadır. Bu sisteme ikame olarak, ABD'nin "hire and fire" modeli önerilmektedir. ABD ile Avrupa karşıtlığında, ABD'nin daha fazla iş yarattığı görülmektedir. Ancak iş olanaklarının fazla olmasına rağmen, ücretlerin ve sosyal hakların düşük ve korumacılıktan uzak olduğu da bilinmektedir. Bu durumda ABD, yeni bir yoksul işçi sınıfı yaratma pahasına istihdamı arttırmaktadır. Oysa bu yaklaşım, AB sosyal politikasının ruhuyla ve amacıyla tezat bir durum sergilemektedir³⁵⁷.

Anayasa Taslağı ile AB ye karşı çıkanların sesi daha fazla duyulmuştur. Ulusal düzeyde AB anayasası oylamasıyla ilgili Fransa ve Hollandadan olumsuz haberler gelirken hem liberal hem de sol görüşlülerden tepkiler gelmiştir. İngiliz liberalleri ise daha önce de belirttiğimiz üzere Anayasa'da yer alan Temel Haklar

³⁵⁵ Aziz Çelik, "Avrupa Birliği Anayasası: Sosyal Açısından Kaçırılan bir Fırsat", *Türk-İş Dergisi*, Mayıs-Haziran 2005, Sayı 367, s.6

³⁵⁶ Aziz Çelik, "Avrupa Birliği Anayasası...", a.g.e., s.5

³⁵⁷ Turgay Uzun, Serap Özen, a.g.e. s. 193 -194

Şartı'nı, "İngiltere'nin bin yıldır karşılaştığı en büyük tehdit" olarak nitelendirmiştir³⁵⁸.

Avrupa Birliği'nde devletler açısından daha sıkı birleşme yolunda atılacak büyük ve sağlam bir adım olan AB anayasası, aynı zamanda tam anlamıyla Federatif bir yapı olarak algılanabilecek Dışişleri Bakanlığı, Birlik Vatandaşlığı, Birlik Yasası, ortak bir bayrak, ortak bir marş gibi güçlü donanımlara da sahip bulunmaktaydı. Süreç içerisinde incelendiğinde Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği Anayasasının ana amaçlarından biri olan diğer Antlaşma ve ek Antlaşmaları kaldıran ve onların yerine geçen bir metin olmak yerine işleri daha karmaşık hale sokmuştur. Bunun yanında Avrupa Birliği'nde yaşayan Vatandaşlara geniş haklar veren ve onları birer Avrupa Birliği Vatandaşı olarak tanımlayan AB anayasasının aksine Lizbon Antlaşmasında bu gibi haklar bulunmamaktadır³⁵⁹.

AB nin bugün için geldiği noktaya bakarsak ekonomik amaçlarla yola çıkmış olan birlik ekonomik ve sosyal hedeflerin bütünleştirilmesi gerekliliği ile sosyal hedefleri de benimserken bugün için yeni üye devletlerin katılımıyla ekonomik ve sosyal koşulları ve sosyal politikaları birbirinden oldukça farklı yapıları içerisinde barındıran bir yapıya kavuşmuştur. Bu anlamda AB düzeyinde ortak sosyal politika önlemleri geliştirme yönünde uygulamaların zorluğu ortaya çıkarken *bir yandan Konsey'in kontrol yetkisinin sınırlı olması sebebiyle uyumlulaştırma , aşılması mümkün olmayan engellerle karşı karşıya kalırken, diğer yandan bu soruna çözüm için daha esnek, ulus devlet dostu uygulamalar arayışına girilmiştir. Avrupa sosyal modeli oldukça tartışmalı bir konudur. Avrupa'ya özgü bir sosyal politika modeli, 1980'den itibaren tartışılmaya başlanmış, model yeni üyelerin birliğe dahil olması artan küreselleşme süreciyle birlikte 1990 ların ortalarında AB gündemine oturmuştur. Günümüzde ve devam eden günlerde de tartışmalı ve çeşitli zorlukları içinde barındıran bir hedef olan "Avrupa ya özgü bir sosyal politika modeli" güncelliğini koruyarak AB nin gündeminden düşmeyecek gibi gözükmektedir.*

³⁵⁸ Robin Cook, "A strong Europe-or Bush's feral US capitalism", *The Guardian*, 29 Ekim 2004.akt.Aziz Çelik, "Avrupa Birliği Anayasası...",a.g.e., s.1

³⁵⁹ Emre Korumaz,age,s.5

Yaşanan gelişmeler ışığında, AB nin sosyal piyasa ekonomisini gerçekleştirme amacı ve hatta Avrupa toplum modeline dönüştürme iddiası çok da inandırıcı gelmemekle birlikte³⁶⁰ , AB nin *sosyal politika alanında bir çok konuda çalışanlarına küresel normlara göre, ileri seviyede imkan sunabildiği*³⁶¹ de açıktır.

³⁶⁰ Banu Uçkan, “Avrupa Anayasası’nın Genel Çerçevesi ve Sosyal Politikalara İlişkin Temel Düzenlemeleri”, *Çalışma ve Toplum*, 2005-3,s1.33

³⁶¹ M.Hakan Keskin, *a.g.e.*,s.52

SONUÇ

Bu çalışma, küreselleşme sürecinde sosyal politikaları dar ve geniş anlamda incelemeyi, sosyal politikaların amaçları ve niteliği üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmayı ve Avrupa Birliği sosyal politika anlayışının neler olduğunu açıklamayı amaçlamaktadır.

İkinci Dünya savaşını izleyen otuz yılda tam istihdam, devamlı yükselen reel ücretler ve güçlenen refah devleti ile ekonomik büyümenin hızlanması enflasyon ve işsizlik oranlarının düşmesi, halkın refah düzeyinin yükseltilmesi sanayileşmiş ülkelerde emek piyasalarının önceliği haline gelmiştir. Tüm bunlar 1970'lerin başında yaşanan petrol fiyatlarındaki şok ile birlikte durgunluk, enflasyon ve işsizlik sürecine girilmesine neden olmuş ve 1990'lı yıllara gelindiğinde ise küresel bir istihdam krizine dönüşmüştür.

Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin önemli ölçüde düşmesine bağlı olarak mal, hizmet, sermaye, bilgi ve insanların sınırlar ötesi hareketliliğine yönelik engellerin öneminin azalmasıyla, ülkelerin ve insanların daha yoğun bütünleşmesi şeklinde gündeme gelen küreselleşme; refah ticaret, mal ve hizmet üretim süreci, istihdam ve emek piyasalarının düzenlenmesi, sosyal koruma, gelir dağılımı gibi sosyal politika konularının ulusal çerçevede ele alınmasını ve uygulanmasını imkansız hale getirerek sınır ötesi etkilere açık hale getirmiştir.

Ulus devletlerinin sınır ötesi gelişmelere açık hale gelmesiyle, II. Dünya savaşı öncesi dönemde etkin oldukları ekonomik, sosyal ve hatta siyasal alanlarda mücadeleden uzak bir tutum takındıkları görülmektedir. Yeniden liberalleşme olarak adlandırılan bu dönemin en göze çarpan özelliği; farklı seviyelerde ve farklı alanlarda faaliyet gösteren bir dizi kuruluşun hükümetler üzerindeki zorlayıcı etkisidir. Ayrıca bu dönemde Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kuruluşlar tarafından dayatılan politikalarla kamu harcamalarının sağlık ve eğitimi de kapsayacak şekilde daraltılması, devletin

küçültülmesi ve özellikle sosyal politikaların piyasa ihtiyaçlarına göre belirlenmesi benimsenmiştir.

Küreselleşmenin devletin sosyal koruma görevine etkisi sadece sosyal güvenlik ve emeklilik politikalarıyla sınırlı kalmayıp çalışanlar için koruma politikalarında önemli değişiklikleri gündeme getirmiştir. Sosyal Güvenlik (sosyal koruma) alanında dünyada iki model benimsenmişken bir üçüncü modelin gündeme gelmesine öncülük eden küreselleşme, bu yönüyle de belirlenen sosyal politikalar üzerinde etkili olmaya devam etmektedir.

Küreselleşme sürecinin getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel değişimin etkileri, geçmiş dönemlerde yaşanan liberal eğilimlerden daha şiddetli ve olmasına rağmen bu sürecin sürekli zayıfa karşı işleyen bir mekanizma olarak değerlendirilmesi ümitleri kırabilmektedir. Fakat daha önceki dönemlerde de liberalizmin yükselişine ve düşmesine sahne olan dünyanın tekrar liberal yönde bir eğilime girmesine karşı oluşan tepki sürekli büyümektedir. Küreselleşmenin neden olduğu adaletsizlik ve eşitsizlik, sosyal politikaların kapsadığı konular da değişime sebep olmuştur.

AB sosyal politikası, AB'nin kendi tarihinin ötesinde Avrupa'nın sosyal köklerine ve geleneklerine dayalıdır. Savaşın yarattığı kaygı ve korkular ile Avrupa'nın parçalanmasının yarattığı travmanın ardından güçlenen Birleşik Avrupa düşüncesi, 1950'li yıllarda altı Batı Avrupa Ülkesince (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, Fransa ve İtalya) esas olarak güçlü bir ortak Pazar yaratılması doğrultusunda yoğunlaşmıştır. Bütünleşme sürecinde yer alan ülkelerde bu dönemde ulusal refah devleti uygulamaları yaygınlaşmaya başlamasına karşın, Avrupa'nın bütünleşme süreci, özünde “sosyal” değil “ekonomik” bir temele dayalı olarak başlanarak ve sürecin ilk 30 yılına ekonomik bütünleşme yaklaşımı egemen olmuştur.

Avrupa Birliği'nde sosyal bir bütünleşme olmamakla birlikte, geniş kapsamlı olmasa da bir sosyal politikası mevcuttur. Bu politika zaman içinde inişli-çıkışlı bir

yol izlemiş, başlangıçta yalnızca ekonomik bütünleşmeyi hayata geçirmek için gerekli olan alanlarda sınırlı iken 1990'lı yılların sonlarına doğru AB'nin liberal ekonomik bütünleşme sürecinin yarattığı işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı bağlayıcı olmayan önlemlerin alınmasına yönelik bir politikaya doğru evrimleşmiştir.

KAYNAKÇA

AB Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği, İstihdam ve Sosyal Politika*, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000.

Acar Mustafa, “Keynesyen İktisat ve Refah Devletinin Sonu”, Dünü ve Bugünüyle Sosyal Demokrasi”, *Demokrasi Platformu Dergisi*,2007.

Aktan C.Çoşkun , “Sosyal Devletin Temel Özellikleri”
<http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/ozellikleri.htm>., Erişim tarihi 05.02.2013

Aktan C.Coşkun, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.

Aktan C. Coşkun, Özkıvrak Özlem, *Sosyal Refah Devleti*, Okutan Yayıncılık, birinci baskı, İstanbul, 2008.

Alcock Peter and Powell Martin, *Welfare Theory and Development*, 2011, SAGE Publications Ltd.

Alper Yusuf, Aysen Tokol, Çağlar Özdemir, *Sosyal Politika II*, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, 1. Baskı, Eskişehir, Ocak 2003, s.192
http://www.yerelsiyaset.com/pdf/temmuz_2008/13 pdf, Erişim tarihi 05.02.2013

Ank.Üniv.,*SBF Dergisi*,Cilt 66,No:3,Ankara 2011.

Ataman Berrin Ceylan, “Avrupa Birliği Sosyal Politikasına Bakış”,*Avrupa Birliğinin İstihdam ve Sosyal Politikası*, der.B.C.Ataman,Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2005.

“Avrupa Birliği’nin Genişlemesi”,Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, , 01.07.2011
www.abgs.gov.tr/index.php?p=109, Erişim Tarihi,05.02.2013

Avrupa Komisyonu, *Lizbon Antlaşması İçin Elklavuzu*,
<http://www.abbilgi.eu/web/Portals/0/docs/pdf/lisbon-final.pdf> Erişim tarihi.02.01.2013

Ayanlar Ayça, “Avrupa Birliği “ 03.11.2010.www.turksam.org/tr/yazdir_2233.html, Erişim tarihi, 20.05.2013.

Bali Besin Bülent, “Globalizasyon ve Refah Devletinin Yeniden Tanımlanması: Emeklilik Sistemlerinde Reform”, *Globalizasyonun Yansımaları*, Ed.Uğur Selçuk Akalın,Donkişot Akademi Yayınları, İstanbul 2002.

Bilen Gülhan, “Türkiye’de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu”, http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum3/3_4_bilen.pdf Erişim tarihi, 20.02.2013

Bilgin Vedat, *Türkiye’de Değişimin Dinamikleri*, Lotus Yayınları, Ankara 2007.

Bilgin Vedat, “Sosyal Devlet Nereye Gidiyor ve Sosyal Devletin Alternatifleri Nelerdir?” ,*Siyaset ve Toplum*, Sayı 3,Yaz-2005.

Bozkurt Erol, *Küreselleşme ve Türkiye*, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1999.

Bozkurt Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Basın Yayın, 6. Basım, Bursa 2010.

Bozkurt Veysel, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

Bölükbaşı Betül, *Türkiye’de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk*, (Marmara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Anabilim Dalı,Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı), Basılmamış Y.L. tezi, İstanbul,2008.

Buğra Ayşe,“Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu* , http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf, Erişim Tarihi. 05.05.2013

Burak Ö.F. , *Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikaları ve Türkiye Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Kahramanmaraş,2006.

Carr, M. and M. Che (2004), *Globalisation, social exclusion and work – With special reference to informal employment and Gender*, Working Paper No. 20, World Commission on the Social Dimension of Globalisation, ILO, Geneva

Çakmak Haydar ,*Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Barış kitap, 3. Baskı,Ankara 2011.

Çalık Tamer, Feridun Sezgin, “Küreselleşme Bilgi Toplumu ve Eğitim” ,*Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 13, sayı 65, No:1, Kastamonu,Mart 2005.

Çelik Aziz, *Avrupa Birliği’nin Sosyal Boyutu ve Türkiye’nin Uyumu*, İstanbul, 1992.

Çelik Aziz, “ Avrupa Birliği Anayasası: Sosyal Açısından Kaçırılan bir Fırsat” , *Türk-İş Dergisi*, Mayıs-Haziran 2005, Sayı 367.

Çubuk,Ali *Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik*, Gazi Üniversitesi İİBF Yayınları, No:13.

Dayı Yasemin, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika Uygulamaları (1980-200 Türkiye Örneği) Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, Basılmamış Y.L. tezi, Sivas, 2009.*

Deniau Jean-François, Gerard Druesne, *Ortak Pazar, İletişim Yayınları, İstanbul 1990*

Deniz Sanem Baykal, Kızılırmak Burcu, Olcay C.Arslan, Genç Özlem, Akdemir Erhan, Candan Tolga, *Avrupa Birliği Temel Konular, İmaj Yayınevi, Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara 2011.*

Dollar, D. , *Globalisation, Inequality and Poverty Since 1980, Development Research Group, World Bank, Washington D.C., November.2001.*

Kesici Mehmet Rauf, “Avrupa Emek Piyasası Dinamikleri İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye”, *Çalışma ve Toplum*, 2011-1

Erdoğan Mustafa, *Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitabevi,1998.*

Erdoğan Seyhan, “Avrupa Birliği ve Sosyal Politika”, *Genel-İş Emek Araştırma Dergisi*, 2005/1.

Erdut Zeki, *Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Bakımından Türk Endüstri İlişkileri Sisteminin Değerlendirilmesi, Kam-İş Yayını, Ankara 1992.*

European Commission, Europe 2020 http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

EurActiv, “Commission Issues Jobs Plan Ahead of Election”,04.June.2009, <http://www.euractiv.com/innovation-enterprise/commission-issues-jobs-plan-ahead-news-222022>

Falkner, G. , “*The EU's Social Dimension*”, in Cini, M. (ed.), *European Union Politics, Oxford: Oxford University Press.2007.*

Gençtürk Tuğçe, “Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi “ 01.06.2012
www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/3086-avrupa_birliğinin_tarihsel_gelişimi, Erişim tarihi 05.06.2013

Gençler Ayhan, Hasan Şenocak, “1951 den 2009 a Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimine Panoramik Bakış”,*Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,Cilt II, Sayı I, Haziran 2009,

Giddens Anthony, “Küreselleşmenin iklimleri”, *Sosyal Demokrat Değişim Dergisi*, sayı 12, İstanbul, 1999.

Giddens Anthony, *Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, çev. M.Özay, Birey Yayıncılık,2000.

Görmüş Ayhan,“Türkiye’de Sosyal Diyalogun Gelişimi”, *Çalışma ve Toplum*, <http://www.calismatoplum.org/sayi14/gormus.pdf> Erişim Tarihi; 01.07.2013

Gunter, B.G. and R. van der Hoeven (2004), *The Social Dimension of the Globalization: A Review of the Literature*, Working Paper No. 24, World Commission on the Social Dimension of Globalization, ILO, Geneva

Gül Songül S., *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa*, Ebabil Yayıncılık, 2006.

Gülmez Mesut, *Avrupa Birliği’nde Sosyal Politika, Türkiye-AB*, Sendikal Koordinasyon Komisyonu Yayınları, Ankara 2003.

Gülmez Mesut, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, Habiboğlu Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2008.

Güven , Sami, *Sosyal Politikanın Temelleri*, Ezgi Kitapevi, Üçüncü Baskı, Bursa 1995.

Güven Sami, *Sosyal Politikanın Temelleri*, Ezgi Kitapevi, Üçüncü Baskı, Bursa 2001.

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=45631&l=1>

http://www.ekodialog.com/makaleler/küreleşme_paradoks_2.html, Erişim Tarihi 01.03.2012

<http://ilnokta.com/urun/62171/Ucuncu-Yol-Sosyal-Demokrasinin-Yeniden-Dirilişi.html>,Erişim tarihi : 21.12.2012

http://tr.wikipedia.org/wiki/sosyal_adalet, Erişim tarihi : 07.07.2012

<http://www.birikim> dergisi.co/birikim/makale.aspx?mid=414, Erişim tarihi, 20.12.2012

<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/s/049.htm> Erişim tarihi: 07.07.2012

http://www.turcebilgi.com/ansiklopedi/refah_devleti Erişim tarihi: 03.09.2012

Işığışık Özlem, *Sosyal Diyalog*, Ezgi Kitapevi, 1.Baskı,Bursa,2007

İçduygu Ahmet, “Çok Kültürlülük, Türkiye Vatandaşlığı Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı 33,Mart-Nisan, Ankara,1995.

Jean-François DENIAU, Gerard DRUESNE, *Ortak Pazar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990.

Jurgen Habermas, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, Çev. M.Beyaztaş, Bakış Yayınları,2002.

Kanyılmaz Ebru, *Avrupa Birliği'nin Sosyal Boyutu Açısından Lizbon Süreci ve İstihdam Politikaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

Karabulut Bilal, *Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler*, Barış Kitap Basım Yayınları, Ankara 2005.

Karluk Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayını, 4. Baskı, İstanbul 1996.

Kazgan Gülten, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 3, 4. Baskı, İstanbul, 2005.

Kazgan Gülten, *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, Altın Kitaplar Yayınevi,1. Baskı, İstanbul 1997

Keskin M. Hakan, *Doğru Sanılan Yanlışlarla AVRUPA BİRLİĞİ*, Genişletilmiş Düzeltilmiş 2. Baskı, Ankara 2010.

Kisi.deu.edu.tr//yunusemre.ozel/AMSTERDAM%201997.pdf., Erişim tarihi 17.07.2012

Kleinman Mark, “Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim”, *Sosyal Politika Yazıları*, Der. Ayşe Buğra Çağlar Keyder, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2006.

Koçdemir Kadir, *Küreselleşme: Koordinatları Okumak*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.

Kolat Serkan, *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Anıl Matbaacılık, Ankara 2010.

Koray Meryem (Der.), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Strateji Araştırmalar Merkezi, Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayın No: 1 İstanbul, 2001.

Koray Meryem, *Sosyal Politika*, İmge Kitabevi, İkinci baskı, İstanbul 2005.

Koray Meryem, Topçuoğlu Alper, *Sosyal Politika*, İzmir,1987.

Koray Meryem, *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi, Bursa 2000.

Korumaz Emre, “ AB Anayasası Taslağı ve Lizbon Antlaşması; karşılaştırmalı bir Analiz”, <http://akademik.zdergisi.com/?p=49> Erişim Tarihi.5.3.2013

Kumaş Handan, “AB Sosyal Politikası”, SAGEM

Kurtulmuş Numan, *Sanayi Ötesi Dönüşüm*, İz Yayıncılık, 1996,s.194-195.

Müzakere Dokümanı, *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi*, Rosa Balfour ve Corina Stratukat

Özbay Pınar, Avrupa Birliği ve Euro, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Tartışma Tebliğ No; 9702, Ankara, Eylül 1997.

Öğürce Gürol, *Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası ve Türkiye*, Derin Yayınları, İstanbul, Nisan 2010.

Özdemir Mehmet, *Turizmin Türkiye nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri*, Köksav, Ankara,1992.

Özdemir Süleyman, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları No2004/69,2004.

Özdaş Oğuz, “ Avrupa Birliği Vatandaşlığı ve Aidiyat Sorunu”, *TUIÇ Akademi* [www. mess.org.tr/ab/absol/Maastricht%20 Antlatması.pdf.](http://www.mess.org.tr/ab/absol/Maastricht%20Antlatması.pdf), Erişim tarihi 07.06.2013

Parlak Zeki, Mustafa Aykaç, “AB Sosyal Politikası: Refah Devletinden Avrupa Sosyal Modeline”, <http://web.sakarya.edu.tr/~kaymakci/makale/absosyal.pdf>. Erişim Tarihi.01.02.2013

Richardson, P. (1997), *Globalization and Linkages: Macro-Structural Linkages and Opportunities*, OECD Economic Studies No. 28, OECD, Paris

Robinson, J.A., *Where Does Inequality Come From? Ideas and Implications for Latin America*, OECD Development Centre Working Paper No. 188, OECD, Paris(2001).

Savaş Vural, *İktisadın Tarihi*, Siyasal Kitabevi, 2000.

Savaşlar Zekai, *Küreselleşme ve Sosyal Boyutu*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Selamoğlu Ahmet, “Avrupa Birliği ve Avrupa İşçi Sendikaları”, www.journals.ist.edu.tr. Erişim tarihi, 20.12.2012.

Selamoğlu Ahmet, “İşçi Sendikacılığında Yeniden Yapılanma ve Örgütlenme Modeli”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6) 2003.

Selamoğlu Ahmet, *Küreselleşme Sürecinde İnsan Kaynakları*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

“Sendika Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci”, Ekim, 2012 www.metininceler.com.tr/pdf/sendikalar.pdf, Erişim tarihi 23.04.2013.

Senemoğlu Deniz, Sanem BAYKAL, Burcu Kızılırmak, C.Arslan Olcay, Özlem Genç, Erhan Akdemir, Tolga Candan, *Avrupa Birliği Temel Konular*, İmaj Yayınevi, Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara 2011.

Seyyar, Ali , “Sosyal Politika Nedir?”, <http://ww.sosyal-siyaset.com/documents/sshtm>, Erişim tarihi: 12.12.2011

“Sosyal Diyalog”, <http://www.labor-capital.org/pdf/03tr.pdf> Erişim Tarihi; 01.07.2012

Soyak Alkan(Der), *Küreselleşme, İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlar*, Om yayınevi, İstanbul 2002.

Stiglitz, J.E. and P.R. Orszag , “Rethinking Pension Reform: Ten Myths about Social Security Systems”, *Paper presented at the Conference on New Ideas about Old Age Security*, World Bank, Washington D.C., 14-15 September, 1999.

Storper, M. , “The limits to globalization: Technology districts and international Trade”, *Economic Geography*, Vol. 68, No. 1, 1992.

Şen Bülent, “Küreselleşme: Anlam ve Söylemler”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18, Aralık 2008.

Şenkal, Abdülkadir *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.

Talas Cahit, *Ekonomik Sistemler*, Doğan yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1974.

Talas Cahit, *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.

Taner Okan, *Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk Süreci*, (Muğla Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2004.

Taş H.Yunus, *Avrupa Birliği ve Türkiye de Sosyal ve Ekonomik Rollerini Açısından Kobiler*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı), .Basılmamış dr. Tez, İstanbul, 2009.

Tekinalp Gülören, Tekinalp Ünal, *Avrupa Birliği Hukuku*, Beta Basım Yayım, 2. Baskı, İstanbul 2000.

Tokol Aysen, Alper Yusuf, *Sosyal Politika*, Dora Yayıncılık ,2. Baskı, Bursa 2012.

Tokol Aysen, *Sosyal Politika*, Vipas Yayınları,2000.

Tokol Aysen,*Uluslararası Sosyal Politika*, Dora Yayınları, Bursa 2013.

tr.wikipedia.org/wiki/Amsterdam_Antlaşması, Erişim tarihi 24.04.2013

Kısı.deu.edu.tr//yunusemre.ozel/AMSTERDAM%201997.pdf. Erişim tarihi: 24.06.2013

tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Tek_Senedi, Erişim Tarihi 11.07.2013

tr.wikipedia.org/wiki/Friedrich-August_Von_Hayek Erişim : 28.12.2012

tr.wikipedia.org/wiki/Nice_Antlaşması, Erişim tarihi 26.06.2013

tr.wikipedia.org/wiki/sosyal_liberalizm (Erişim tarihi : 28.12..2012)

Tuna Orhan, Yalçıntaş Nevzat, *Sosyal Siyaset*, Filiz Kitabevi,1991.

Turan Kamil, *Kooperatifçiliğin Sosya Politik Yapısı*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994, s.11

Tutar Hasan, *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, Hayat Yayıncılık, 2000.

Uçar Zefure, *Türkiye’de Siyasal Dönüşümlerin Işığında Sendikal Hakların Gelişim Dinamikleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Isparta, 2010.

Uçkan Banu, “Avrupa Anayasası’nın Genel Çerçevesi ve Sosyal Politikalara İlişkin Temel Düzenlemeleri”, *Çalışma ve Toplum*, 2005-3

Ulucan Devrim, “Maastrecht Anlaşmasından Sonra Birliğin Sosyal Politikası ve Geleceği”, *Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları ve Türkiye Semineri*, ÇMİS yayını, Ankara, 1997.

Uysal Zeynep, Mahir Ilgaz, *Avrupa Birliği’nin Lizbon Stratejisi*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No:197, İstanbul, 2006.

Uzun, Turgay ,ÖZEN Serap, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.

Vuletić, Vladimir, *Savremene teorije o globalizaciji, u: Tranzicija i globalizacija*, Beograd: Institut društvenih Nauka, 2001.

Oğuz Özdaş, “ *Avrupa Birliği Vatandaşlığı ve Aidiyat Sorunu* “, Tuiç Akademi
www. mess.org.tr./ab/absol/Maastricht%20 Antlatması.pdf., Erişim tarihi 07.06.2013

Yaşa Sedat, Çolak Yasin, *Avrupa Birliği'nin Bilgi Toplumu Politikaları ve Avrupa için Sayısal Gündem Girişimi*, Çalışma Raporu 3, Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Ankara, Aralık 2011.

Yayla Atilla, *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*, Liberte Yayınları, 2000.

Yazgan Gülten, *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, Altın kitaplar yayınevi,1. Baskı,İstanbul 1997.

Yazgan Gülten, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*,4. Baskı, Maraton Dizgi evi,İstanbul 2005.

Zengingönül Oğul, “Sosyal Modelin Modernleştirilmesi Ekseninde Avrupa Birliği'nin İstihdam Politikalarında Esneklik Arayışı”, *Çimento İşveren*, ÇMİS Yayını, Sayı 4, Cilt 17, Temmuz 2003

www.abgs.gov.tr/index.php?p=109, Erişim tarihi 10.06.2013

www.abguncel.com/component/tag/roma-antlaşması.html, Erişim tarihi 22.05.2013

www.belgeler.com/blg/148d/avrupa_birliği-sosyal-politkası-avrupa_birliği-sosyal-modeli-ve-turkiye-european-union-socia, Erişim tarihi 01.06.2013

www.abguncel.com/component/tag/roma-antlaşması.html, Erişim tarihi 22.02.2013

www.avrupa.info.tr

www.ekodialog.com/Makaleler/küreselleşme_paradoks_1.html, Erişim tarihi, 25.05.2013

www.fturka.com/felsefe/40493-dışsallık.teorisi.html, Erişim tarihi, 12.12.2012

www.rec.org.tr/?module=db&item=db_dictionary&dictionary-id=49, Erişim tarihi 20.06.2012

www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/3086-avrupa_birliğinin_tarihsel_gelişimi, Erişim tarihi 05.06.2013

www.turcebilgi.com/ansiklopedi/refah_devleti Erişim: 03.9.2012

www.turcebilgi.com/ansiklopedi/yeni-liberalizm Erişim: 28.12.2012